

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

К. С. Солонінко

МАКРОЕКОНОМІКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2015

УДК 330.011.1(075.8)
ББК 65.012.2я73
С 60

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № №1/11-2922 від 28.02.2014 р.)*

Рецензенти:

Данилко В. К., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету;

Філіпенко А. С., доктор економічних наук, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Ходаківський Є. І., заслужений діяч науки і техніки, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Житомирського Національного Агроекономічного університету.

Солонінко К. С. Макроекономіка [текст] : навч. посіб. / К. С. Солонінко – К. : С 60 «Центр учбової літератури», 2015. – 200 с.

ISBN 978-617-673-391-1

Навчально-методичний посібник підготовлено згідно з вимогами Болонської системи навчання і рейтингової оцінки знань. Він відповідає галузевому стандарту вищої освіти України і нормативній програмі дисципліни. Посібник охоплює основні елементи навчально-методичного забезпечення, що необхідні для самостійного вивчення дисципліни.

Основними елементами посібника є: розроблений за модулями тематичний план; план і короткий зміст лекційного матеріалу; плани семінарських занять; перелік основної і додаткової літератури; питання для перевірки знань студентів; перелік основних понять та категорій; тестові завдання; методичні рекомендації з підготовки і написання контрольних робіт; тематика контрольних робіт; методичні рекомендації з підготовки і написання курсових робіт; тематика курсових робіт; перелік питань для підготовки до іспиту та заліку; критерії оцінки знань за п'ятибальною та рейтинговою системою.

Навчально-методичний посібник з Макроекономіки призначений для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» усіх економічних спеціальностей

УДК 330.011.1(075.8)
ББК 65.012.2я73

ISBN 978-617-673-391-1

© Солонінко К. С., 2015.
© Видавництво «Центр учбової літератури», 2015.

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Мета і завдання дисципліни

Основні завдання по вивченню студентами курсу «Макроекономіка» — формування загального, логічного, економічного мислення, широкої ерудиції і підвищення інтелектуального потенціалу фахівця з економічних питань, здобуття теоретичних знань для прийняття управлінських рішень.

Мета курсу «Макроекономіка» — формування системи знань про механізм функціонування національної економіки на підставі сучасних макроекономічних теорій, обґрунтованих світовою і вітчизняною наукою.

Предмет «Макроекономіка» обумовлений її об'єктом, яким є механізм ефективного функціонування економічної системи держави, фактори, які визначають його зміни в довгостроковій і короткостроковій перспективі, засоби втручання в народногосподарський процес з боку держави.

Завдання дисципліни: вивчення теорії макроекономіки; розкриття її об'єкта, суб'єкта, предмета і методів; аналіз основних макроекономічних показників та індикаторів макроекономічного розвитку; вивчення базових моделей рівноваги; розкриття механізму розробки і макроекономічної політики.

Місце дисципліни в навчальному плані:

Курс «Макроекономіки» безпосередньо пов'язаний і логічно доповнює курс політичної економії, мікроекономіки, історії економічних вчень. Вивчаючи ефективність функціонування національної економіки в цілому, макроекономіка приділяє особливу увагу поведінці основних економічних суб'єктів — домогосподарств, фірм та держави. Вона розглядає поведінку не конкретних господарських одиниць, а їх сукупності, яку вона отримує через агреговані показники.

Курс «Макроекономіка» вивчається студентами економічних спеціальностей денної та заочної форми навчання протягом одного семестру. Форма підсумкового контролю — іспит. На заочному відділенні студенти виконують домашню контрольну роботу і здають іспит.

*Компетенції (вміння), які необхідно розвивати
у студента протягом навчання*

Протягом навчання студент повинен розуміти, що макроекономіка належить до тих дисциплін, які покликані забезпечити фундаментальну економічну підготовку бакалаврів. Мета її полягає в тому, щоб дати студентам теоретичні знання та практичні навички з питань механізму функціонування національної економіки в умовах ринкових відносин. При цьому в центрі уваги перебувають причинно-наслідкові зв'язки в економіці, що знаходять своє відображення через такі категорії, як сукупний попит і сукупна пропозиція, і інфляція, сукупні видатки і валовий внутрішній продукт, зайнятість і безробіття, державний бюджет, платіжний баланс, валютний курс тощо.

Результати навчання

В результаті вивчення курсу студенти повинні

знати:

- суть, етапи розвитку макроекономічної теорії, її закони і категорії;
- загальні основи і специфіку макроекономічного аналізу економічних явищ;
- причинно-наслідкові і кореляційні зв'язки в макроекономіці;
- основи і принципи ринкової економіки;
- теорію і практику формування світових господарських зв'язків;
- глобальні і національні економічні проблеми і шляхи їх подолання.

вміти:

- вживати основні закони і категорії макроекономіки для аналізу сучасних макроекономічних процесів;
- використовувати методологічні положення предмета для організації і проведення конкретної економічної роботи на підприємстві;
- аналізувати економічну інформацію і розробляти рекомендації її практичного застосування.

Тематичний план курсу і розподіл навчального часу

№ з/п	Темі	Кількість годин							
		Денна форма				Заочна форма			
		Всього	Лекцій	Семинарів	Самостійна робота	Всього	Лекцій	Семинарів	Самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Макроекономіка як наука	12	2	2	8(2.4.2)				10
2	Макроекономічні показники в системі національних рахунків	14	2	4	8(4.2.2)		4	2	12
3	Ринок праці	11	2	2	7(1.4.2)				10
4	Товарний ринок	13	2	4	7(1.4.2)				12
5	Грошовий ринок	14		4	8(2.4.2)				10
6	Інфляційний механізм	11	2	2	7(1.4.2)		4	2	10
7	Споживання домогосподарств	11	2	2	7(1.4.2)				10
8	Приватні інвестиції	11	2	2	7(1.4.2)				12
9	Сукупні витрати і ВВП	11	2	2	7(1.4.2)				10
10	Економічна динаміка	14	2	4	8(2.4.2)				10
11	Держава в системі макроекономічного регулювання	11	2	2	7(1.4.2)		4	2	10
12	Зовнішньоекономічна діяльність	11	2	2	7(1.4.2)				10
Разом		144	24	32	88	144	12	6	126

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ «МАКРОЕКОНОМІКА»

Тема 1. Макроекономіка як наука

Вступ до макроекономіки. Місце макроекономіки в економічній науці. Суперечності між суспільними потребами та економічними ресурсами — головна проблема макроекономіки. Ефективність економіки та головне завдання макроекономіки.

Об'єкт та предмет макроекономіки. Економічна система як об'єкт макроекономіки. Суб'єкти змішаної економіки. Механізм функціонування економіки як предмет макроекономіки. Позитивна й нормативна функції макроекономіки. Макроекономіка та економічна політика.

Метод макроекономіки. Моделювання як основний метод макроекономічного аналізу. Припущення, екзогенні та ендогенні змінні макроекономічних моделей. Запаси і потоки як два види кількісних змінних.

Тема 2. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного рахівництва. Методологічні принципи побудови системи національних рахунків. Основні категорії системи національних рахунків: додана вартість, інституційні одиниці, сектори, операції, рахунки.

Основні макроекономічні показники. Валовий випуск та валовий внутрішній продукт (ВВП). Методи обчислення ВВП: виробничий, кінцевого використання, розподільчий. Валовий національний дохід та валовий національний дохід наявний. Особистий та дохід після оподаткування. Макроекономічні показники на чистій основі.

Номінальний та реальний ВВП. Поточні та постійні ціни. Темп росту та темп приросту реального ВВП. Індeksi цін. Інфлювання та дефлювання ВВП.

Тема 3. Ринок праці

Ринок праці та механізм його функціонування. Попит, пропозиція і ціна робочої сили на ринку праці. Класична теорія ринку праці. Кейнсіанська теорія ринку праці. Теорія гнучкого ринку праці.

Державна політика зайнятості населення. Стимулююча політика як метод зменшення безробіття та її інфляційні наслідки. Крива Філіпса

про зв'язок між безробіттям та інфляцією в короткостроковому та довгостроковому періодах. Висновки кривої Філіпса для політики зайнятості. Державні програми сприяння зайнятості.

Економічна нерівність та політика соціального захисту населення. Крива Лоренца як графічна модель фактичного розподілу доходів. Чинники, що викликають нерівність у доходах. Бідність та прожитковий мінімум. Державна система соціального захисту населення: соціальні гарантії, соціальна допомога, соціальне страхування.

Тема 4. Товарний ринок

Економічний кругообіг в умовах чистого ринку. Структура моделі економічного кругообігу. Взаємодія між домогосподарствами і підприємствами на ринку ресурсів. Взаємодія між домогосподарствами і підприємствами на ринку продуктів. Роль фінансових посередників в економічному кругообігу.

Сукупний попит. Сутність сукупного попиту та його відмінність від однотоварного попиту. Крива сукупного попиту. Цінові фактори сукупного попиту. Нецінові фактори сукупного попиту та їх вплив на його криву.

Сукупна пропозиція. Сутність сукупної пропозиції. Сукупна пропозиція на основі виробничої функції. Класична модель сукупної пропозиції. Кейнсіанська модель сукупної пропозиції. Короткострокова крива сукупної пропозиції. Зміна цін і реального ВВП на різних ділянках короткострокової кривої сукупної пропозиції. Нецінові фактори сукупної пропозиції та їх вплив на її криву.

Сукупний попит — сукупна пропозиція як базова модель економічної рівноваги. Довгострокова та короткострокова рівновага. Збурення сукупного попиту та механізм відновлення рівноваги. Збурення сукупної пропозиції та механізм відновлення рівноваги.

Тема 5. Грошовий ринок

Механізм функціонування грошового ринку. Грошова пропозиція та грошові агрегати. Графік грошової пропозиції. Попит на гроші для угод, попит на гроші як активи та їх графічна інтерпретація. Модель грошового ринку. Порушення та відновлення рівноваги на грошовому ринку.

Банківська система та грошова пропозиція. Основні функції комерційних банків. Банківські резерви. Банківський механізм розширення грошової пропозиції на основі депозитного мультиплікатора. Грошова

пропозиція з урахуванням депозитних та готівкових грошей. Грошова база, грошовий мультиплікатор і грошова пропозиція.

Грошово-кредитне регулювання економіки. Монетаристська теорія як теоретична база монетарної політики. Кількісне рівняння як концептуальна основа монетаристської теорії. Передатний механізм монетарної політики. Основні методи монетарної політики. Вплив монетарної політики на економіку: політика дорогих та дешевих грошей; антиінфляційна функція.

Модель IS-LM як імітація одночасної рівноваги на товарному та грошовому ринках. Обґрунтування кривої IS та її рівняння. Обґрунтування кривої LM та її рівняння. Модель IS-LM як аналітичний засіб макроекономічної політики.

Тема 6. Інфляційний механізм

Інфляція: причини виникнення, типи та форми проявлення. Види інфляції. Інфляція попиту, інфляція витрат. Рівень інфляції. Вимірники інфляції. Інфляційний шок. Інфляційний та дефляційний розриви. Інфляційний податок та сінбораж. Крива Лаффера. Соціально-економічні наслідки інфляції. Очікувана і непередбачена інфляція. Наслідки інфляції. Антиінфляційна політика держави.

Тема 7. Споживання домогосподарств

Використовуваний дохід і споживання. Споживання і заощадження. Інструменти аналізу споживання і заощадження. Функції споживання і заощадження. Споживання як функція після податкового доходу. Середня схильність до споживання і заощадження. Гранична схильність до споживання та заощадження. Автономне споживання та чинники, які на нього впливають. Графік споживання. Чинники споживання і заощадження, не пов'язані з поточним доходом. Валові приватні заощадження. Моделі поведінки споживача.

Тема 8. Приватні інвестиції

Інвестиційна функція. Роль інвестицій в економіці. Валові та чисті інвестиції. Відсоткова ставка як чинник інвестиційного попиту. Номінальна та реальна відсоткова ставка. Відсоткова ставка і чиста прибутковість інвестицій. Крива сукупного попиту на інвестиції. Чинники автономних інвестицій та їх вплив на криву інвестиційного попиту. Показники ефективності інвестицій в проектному аналізі.

Мультиплікатор інвестицій. Сутність мультиплікатора. Таблична модель мультиплікативного процесу. Модель простого мультиплікатора. Мультиплікативна зміна реального ВВП. Вплив інфляції на мультиплікативний ефект.

Тема 9. Сукупні витрати і ВВП

Сукупні видатки і рівноважний ВВП. Визначення рівноважного ВВП на основі методу «витрати-випуск». Фактичні та заплановані видатки. Модель «кейнсіанський хрест». Визначення рівноважного ВВП за методом «вилучення — ін'єкції». Система вилучень та ін'єкцій в економічному кругообігу. «Заощадження — інвестиції» як спрощена модель економічної рівноваги. Заплановані та незаплановані інвестиції. Ринок позичкового капіталу та його роль в забезпеченні рівноваги між заощадженнями та інвестиціями.

Сукупні видатки і потенційний ВВП. Рецесійний розрив як наслідок дефіциту сукупних видатків. Графічна та математична інтерпретація рецесійного розриву. Інфляційний розрив як наслідок надмірних сукупних видатків. Графічна та математична інтерпретація інфляційного розриву.

Тема 10. Економічна динаміка

Фактори економічного зростання. Виробнича функція. Трансформація виробничих факторів у продукт. Внесок окремих факторів у економічне зростання на основі моделі AD-AS і кривої виробничих можливостей.

Модель економічного зростання Солоу. Основні передумови моделі. Вплив запасу капіталу на економічне зростання. Стійкий рівень капіталоозброєності. Золоте правило нагромадження як критерії максимізації рівня споживання. Вплив приросту населення на економічне зростання. Вплив технічного прогресу на економічне зростання. Висновки моделі Солоу. Макроекономічна нестабільність. Причини нестабільності. Економічний цикл, його фази. Види циклів.

Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулювання

Кейнсіанська теорія як теоретична база державного регулювання економіки. Передумови виникнення кейнсіанської теорії. Критика кейнсіанцями класичного положення про державне невтручання в економіку. Основні положення кейнсіанської теорії про вплив держави на

економіку. Держава в економічному кругообігу. Модель економічного кругообігу в умовах змішаної економіки. Відносини держави з іншими суб'єктами економічного кругообігу. Вплив держави на економічний кругообіг.

Вплив держави на економічну рівновагу. Чисті видатки і трансформація функції споживання. Модель економічної рівноваги за методом «видатки — випуск». Державні та національні заощадження. Модель економічної рівноваги за методом «вилучення-ін'єкції» на базі сукупних і приватних інвестицій. Фіскальна політика держави. Податки та крива Лафера.

Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність

Платіжний баланс. Рахунок поточних операцій та його складові. Рахунок капітальних операцій та його зміст. Сутність та роль автономної статті «Помилки та упущення». Резервні активи як регулятивна стаття платіжного балансу. Модель платіжного балансу.

Валютний курс. Форми котирування валютного курсу. Види валютного курсу залежно від режиму його формування. Односторонній та багатосторонній валютний курс. Номінальний та реальний валютний курс. Паритет купівельної спроможності. Попит і пропозиція як чинники валютного курсу. Зв'язок валютного курсу з платіжним балансом. Валютні системи в розвитку.

Вплив зовнішньої торгівлі на ВВП. Економічна рівновага в умовах відкритої економіки. Чистий експорт як компонент сукупних видатків. Гранична схильність до імпорту та складний мультиплікатор видатків. Мультиплікативний вплив чистого експорту на ВВП. Чинники чистого експорту.

ЗМІСТ ТЕМ КУРСУ «МАКРОЕКОНОМІКА»

ТЕМА 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА

Обсяг годин:

лекція — 2 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 8 год.

План лекції

1. Місце макроекономіки в системі економічних наук.
2. Макроекономіка та економічна політика.

План семінару

1. Економічна система як об'єкт макроекономіки.
2. Предмет та функції макроекономіки.
3. Суб'єкти змішаної економіки.
4. Методи макроекономічного аналізу.

Доповідь: Погляди класиків, монетаристів і кейнсіанців на механізм функціонування економіки.

Реферат: Основні напрямки формування економічної політики України.

Мета вивчення теми полягає у тому, щоб з'ясувати місце макроекономіки в системі теоретичних економічних дисциплін, а також розкрити її об'єкт, предмет, функції та ознайомитися з методами макроекономічного аналізу.

Структурно-логічна схема викладення першого питання зображена на рис. 1.

1. В результаті взаємодії двох великих систем, таких як природа і суспільство, виникають проміжні системи, до яких належить економічна система.

Економіка — це сфера діяльності людей, в якій виробляється багатство для задоволення їхніх потреб.

Процес взаємодії суб'єктів господарювання, тобто економічні відносини між ними, вивчаються і описуються економічною теорією.

Економічна теорія — це наука про економіку як цілісну систему, в якій всі економічні явища взаємопов'язані, взаємообумовлені і підпорядковані об'єктивним економічним законам.

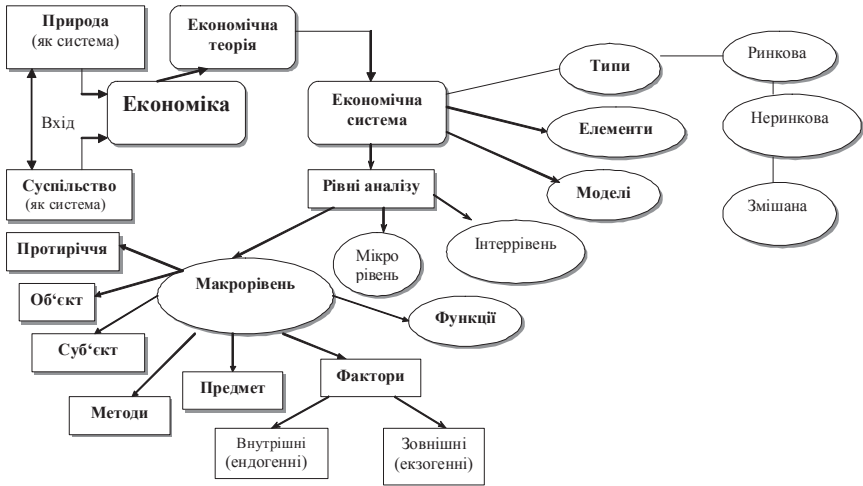

Рис. 1. Макроекономіка як наука

До складу економічних теоретичних дисциплін належать політична економія, економічна історія, історія економіки і економічної думки, мікроекономіка, макроекономіка, національна економіка, міжнародна економіка та інші.

Головна проблема, яку досліджує сучасна економічна теорія — це подолання суперечності між суспільними потребами та економічними ресурсами. Суспільні потреби мають тенденцію до постійного зростання. Це обумовлено зростанням кількості людей на Землі, постійним прагненням людини до розвитку, покращення умов своєї життєдіяльності. Разом з тим ресурси (природні, матеріальні, трудові, фінансові) призначені для задоволення потреб є обмеженими. Вирішити цю суперечність можна лише шляхом найбільш ефективного розподілу та використання ресурсів.

Механізм функціонування національної економіки з метою підвищення її ефективності і є предметом дослідження такої науки як макроекономіка. Об'єктом макроекономіки є економічна система.

Економічна система — це упорядкована система зв'язків між виробниками і споживачами матеріальних і нематеріальних благ та послуг.

Основними складовими елементами економічної системи виступають: соціально-економічні відносини; організаційні форми господарської діяльності; господарський механізм; конкретні економічні зв'язки між господарськими суб'єктами.

За типами економічні системи поділяються на:

1. Ринкові економічні системи.
2. Неринкові економічні системи.

До *ринкових економічних систем* відносяться:

- ринкова економіка вільної конкуренції
- сучасна ринкова економіка (сучасний капіталізм)

До *неринкових економічних систем* відносяться:

- традиційна економічна система (система, що діє в слаборозвинутих країнах);
- адміністративно-командна економіка.

Зростання ефективності економіки (пошук шляхів її підвищення) є головним завданням макроекономічного аналізу.

На практиці у більшості країн світу функціонує так звана змішана економічна система, в основі якої лежать ринкові механізми, доповнені певним ступенем державного втручання. Основними суб'єктами змішаної економіки є домогосподарства, фірми та держава. Взаємозв'язки між цими суб'єктами ілюструє модель кругообігу (рис. 2).

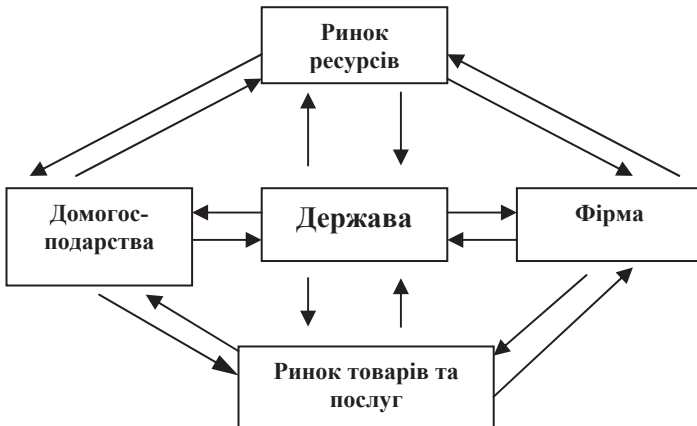

Рис. 2. Модель кругообігу

Аналіз економічної системи може здійснюватись на певних рінях:

- мікроаналіз — цим займається мікроекономіка,
- макроаналіз — це предмет вивчення макроекономіки,
- інтераналіз — це предмет вивчення міжнародної економіки.

Макроекономічний аналіз — це пізнання, систематизація, узагальнення та пояснення процесів, які обумовлюються механізмом функціонування народного господарства в цілому.

Макроекономічний аналіз використовує загальний спектр методів, а саме: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, наукову абстракцію, економічне моделювання, математичне програмування та інші специфічні методи.

Варто звернути увагу на два рівні макроекономічного аналізу:

Національне рахівництво, що базується на визначенні макроекономічних параметрів минулого періоду. На основі цих даних може бути зроблене коригування макроекономічної політики та корекція економічних інтересів.

Прогнозне моделювання економічних процесів на основі існуючих або нових економічних концепцій. Мета цього аналізу — визначити, які фактори і як вони будуть впливати на покращення макроекономічних показників.

Роль макроекономіки в науці та суспільному житті визначена її функціями: теоретико-пізнавальною, практичною; прогностичною; світоглядно-виховною та методологічною.

Макроекономіку, яка виконує теоретико-пізнавальну функцію часто називають *позитивною* макроекономікою, вона спрямована на дослідження і пояснення сутності економічних процесів та явищ, які відбуваються в суспільстві. Позитивна макроекономіка відповідає на питання: як воно є? Відповідно, макроекономіку, яка виконує практичну функцію, називають *нормативною*. Вона спрямована на обґрунтування рекомендацій щодо шляхів розвитку національної економіки, тобто є підґрунтям для проведення економічної політики і відповідає на питання: як повинно бути?

Після пояснення цих питань бажано дати характеристику об'єктів і суб'єктів макроекономічного аналізу.

До *об'єктів* макроекономічного аналізу відноситься макроекономічна система в цілому та її агреговані показники (рівень цін, обсяг виробництва, рівень інфляції, рівень зайнятості тощо).

Суб'єктами аналізу виступають основні сектори економіки, до яких належать: сектор домашніх господарств, підприємницький сектор, державний сектор, сектор фінансових установ, сектор громадських та приватних організацій, закордонний сектор. Характеристика і взаємозв'язки усіх секторів докладніше буде розглядатися у темі 2.

Підсумовуючи, потрібно сказати, що предмет макроекономіки обумовлений її об'єктом і розглядається як механізм функціонування економічної системи держави.

2. В другому питанні потрібно звернути увагу на характеристику економічної політики.

Економічна політика — це цілеспрямований вплив держави на виробництво, доходи, зайнятість, інфляцію та інші макроекономічні параметри, з метою забезпечення економічного розвитку.

Складові елементи економічної політики зображені на рис. 3.

Рис. 3. Економічна політика

Економічна політика складається з розробки економічної стратегії і економічної тактики.

Економічна стратегія — це довгострокова програма дій уряду, що спрямована на зміну економічної ситуації.

Економічна тактика — це форми і методи реалізації економічної стратегії.

Основними *функціями* економічної політики є:

- 1) аналіз економічної ситуації;
- 2) прогнозування економічного розвитку;
- 3) розробка концепції економічного розвитку.

Найважливішими напрямками (видами) економічної політики є фіскальна (фінансово-бюджетна) та монетарна (грошово-кредитна).

Фіскальна політика — це комплекс заходів держави, що спрямовані на зростання обсягів виробництва та зниження рівнів безробіття та ін-

фляції, шляхом маніпулювання державними видатками та доходами. Суб'єктом проведення фіскальної політики є уряд країни.

Монетарна політика — це комплекс заходів держави, що спрямовані на забезпечення стабільності національної грошової одиниці, шляхом впливу на грошову масу. Суб'єктом реалізації монетарної політики є центральний банк.

Велике значення має чітке визначення цілей та пріоритетів економічної політики, до яких слід віднести:

- забезпечення економічної свободи;
- забезпечення зайнятості;
- забезпечення економічного зростання;
- забезпечення стабільності цін;
- забезпечення охорони навколишнього середовища;
- забезпечення соціального захисту населення;
- справедливе оподаткування.

Державна економічна політика повинна базуватися на знаннях об'єктивних законів економіки, чіткому виявленні пріоритетів, враховувати динаміку і зміни макроекономічних показників, а також можливі наслідки реалізації управлінських рішень.

Терміни

Макроекономіка	Макроекономічний аналіз
Ефективність	Макроекономічний кругообіг
Домогосподарство	Позитивна макроекономіка
Фірма	Нормативна макроекономіка
Економічна система	Економічний закон
Ринкова економіка	Економічна модель
Командна економіка	Економічна політика
Суб'єкт вивчення	Фіскальна політика
Об'єкт вивчення	Монетарна політика

Питання для перевірки знань

1. Що вивчає макроекономіка? У чому полягає основна суперечність макроекономіки?
2. Що є об'єктом макроекономіки?
3. Чим відрізняються між собою основні типи економічних систем?
4. Перерахуйте основних суб'єкти макроекономіки.
5. Дайте визначення категорії «економічна система».
6. Що є предметом макроекономіки?

7. У чому полягають позитивна та нормативна функції макроекономіки?
8. Дайте визначення категорії «економічна політика».
9. Назвіть основні цілі економічної політики держави.

Тести

1. Яка ознака не характеризує вітчизняну модель перехідної економіки:

- А. Сильна регулятивна роль держави.
- Б. Відсутність ефективного приватного власника.
- В. Високий рівень криміналізації господарського життя.
- Г. Розв'язанням соціальних проблем здебільшого займаються підприємства.

2. Макроекономіка є частиною аналітичної економії, яка вивчає:

- А. Виробничі відносини економічних суб'єктів.
- Б. Ефективність функціонування національної економіки як цілого.
- В. Поведінку економічних суб'єктів на ринках ресурсів.
- Г. Глобальні тенденції економічного розвитку людства.
- Д. Окремі елементи економіки (поведінку фірми, ринки окремих товарів тощо).

3. Стабілізаційна політика це:

- А. Сукупність правил поведінки економічних суб'єктів.
- Б. Здатність ухвалювати ефективні господарські рішення.
- В. Конкуренція різних економічних ідей.
- Г. Здатність керувати економічним процесом.
- Д. Заходи уряду, спрямовані на вирішення макроекономічних проблем.

4. До основних макроекономічних цілей не можна віднести:

- А. Економічне зростання.
- Б. Повну зайнятість.
- В. Стабільний рівень цін.
- Г. Рівновагу у зовнішньоекономічних зв'язках.
- Д. Рентабельність підприємства.

5. Позитивна макроекономічна теорія вивчає:

- А. Те, що є.
- Б. Те, що повинно бути.
- В. Позитивні тенденції в економічному розвитку.
- Г. Оціночні судження.

6. Яке з тверджень поділяють прихильники ліберальної Філософії макроекономіки:

- А. Зрівняльний розподіл доходів творить ефективну національну економіку.

Б. Ефективною є лише приватна власність, всі ж інші форми власності мало результативні.

В. Національна економіка не має автоматичного механізму, який забезпечує повну зайнятість ресурсів.

Г. Директивне планування забезпечує найефективнішу організацію національної економіки.

Д. Уряд через фіскальну і монетарну політику має впливати на сукупний попит.

7. Яке твердження неправильне:

А. Закони природи вічні, а закони макроекономіки — історичні.

Б. Закони природи нейтральні до людських бажань і мотивів поведінки, а закони макроекономіки діють через людей, які мають певну мету і певні матеріальні інтереси.

В. Закони природи є об'єктивними, а економічні закони суб'єктивними.

Г. Закони природи є абсолютними, тоді як закони макроекономіки діють як певні тенденції.

Д. Закони макроекономіки, як і закони природи, можуть мати формалізоване вираження.

8. Основним методом макроекономіки є:

А. Спостереження.

Б. Контрольований експеримент.

В. Наукове абстрагування.

Г. Статистичний аналіз.

Д. Усі відповіді неправильні.

9. Макроекономічні моделі будуються для:

А. Точного відображення процесів, що відбуваються у національній економіці.

Б. Виявлення принципових економічних зв'язків.

В. Економічного прогнозування.

Г. Усі твердження правильні.

Д. Правильні твердження — Б, В.

10. Нормативна макроекономічна теорія вивчає:

А. Те, що є.

Б. Те, що повинно бути.

В. Нормативні аспекти економічного розвитку.

Г. Оціночні судження.

Література

Основна:

1. Агапова Т. А., Серегина С. Ф. Макроэкономика. — М.: Юрис, 2001. — С.14-22.

2. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О., Макроекономіка (опорний конспект лекцій). — К.: Четверта хвиля, 1997. — С.5-14.
3. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка. Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — С.5-18.
4. Базилінська О.Я. Макроекономіка. Навчальний посібник. — К.: ЦУЛ, 2005 — С.5–19.
5. Круш П.В. Тульчинська С.О. Макроекономіка. Навчальний посібник. — К.: ЦНЛ, 2005 — С.10-29.
6. Економічна теорія: макроекономіка і мікроекономіка // За ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина. — К.: Видавничий дім Альтернативи, 2001. — С. 118-134.
7. Панчишин С. Макроекономіка — К.: «Либідь», 2002. — С. 9-37, 516-538.
8. Радіонова І.Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.:Таксон, 2004. — С. 9-20.
9. Савченко А. Г., Пухтасевич Г. О., Тітьонко О. М. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999. — С.10-28.
10. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІТІ, 2000. — С.5–30.
11. Старченко В. Д. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. — К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2002. —С. 5–11.
12. Харкянен Л.В. Макроекономіка. К.: Каравела, 2006. — С. 6-15

Додаткова:

1. Ковальчук В. М. Загальна теорія економіки (теоретична економіка): Тернопіль, 1999. — С.54-55.
2. Курс экономической теории. Учебник. Общая редакция проф. Чепурина М. Н., проф. Киселева В. А. — Киров, 1997. — С. 24-44.
3. Литвицький В. Подолання мікроекономічної анемії в Україні.// Банківська справа. — 2003. — № 2. — С.3.
4. Лукінов І. До питання про концепцію і модель сучасного економічного розвитку України. // Економіка України. — 2000. — № 6. — С. 4.
5. Макроекономика: Учебное пособие для вузов // Под ред. проф. И. П. Николаевой. — М.: ЮНИТИ — ДАНА, 2000. — С.4-8.
6. Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник для студентів економічних спеціальностей: У 2-х част. //С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. — К.: Основи, 1998. — С. 219-220.
7. Мусина Л. Экономическая политика и развитие реформ в Южной Корее: опыт для Украины. // Экономика Украины. — 2000. — № 6. — С.77.
8. Шостак Л., Бадрак О. Макроекономічна модель зростання в рамках придорресурсних обмежень.// Економіка України. — 2000. — № 12. — С. 46.

ТЕМА 2. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

Обсяг годин:

лекція — 2 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 12 год.

План лекції

1. Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного обліку.
2. Основні показники макроекономічних вимірювань.

План семінару

1. Суть, принципи та категорії системи національних рахунків.
2. Характеристика основних макроекономічних показників.
3. Методи розрахунку ВВП. Номінальний та реальний ВВП.

Доповідь: Система національних рахунків і народно-господарський баланс: їх порівняльна характеристика.

Реферат: Макроекономічні показники в умовах закритої і відкритої економіки.

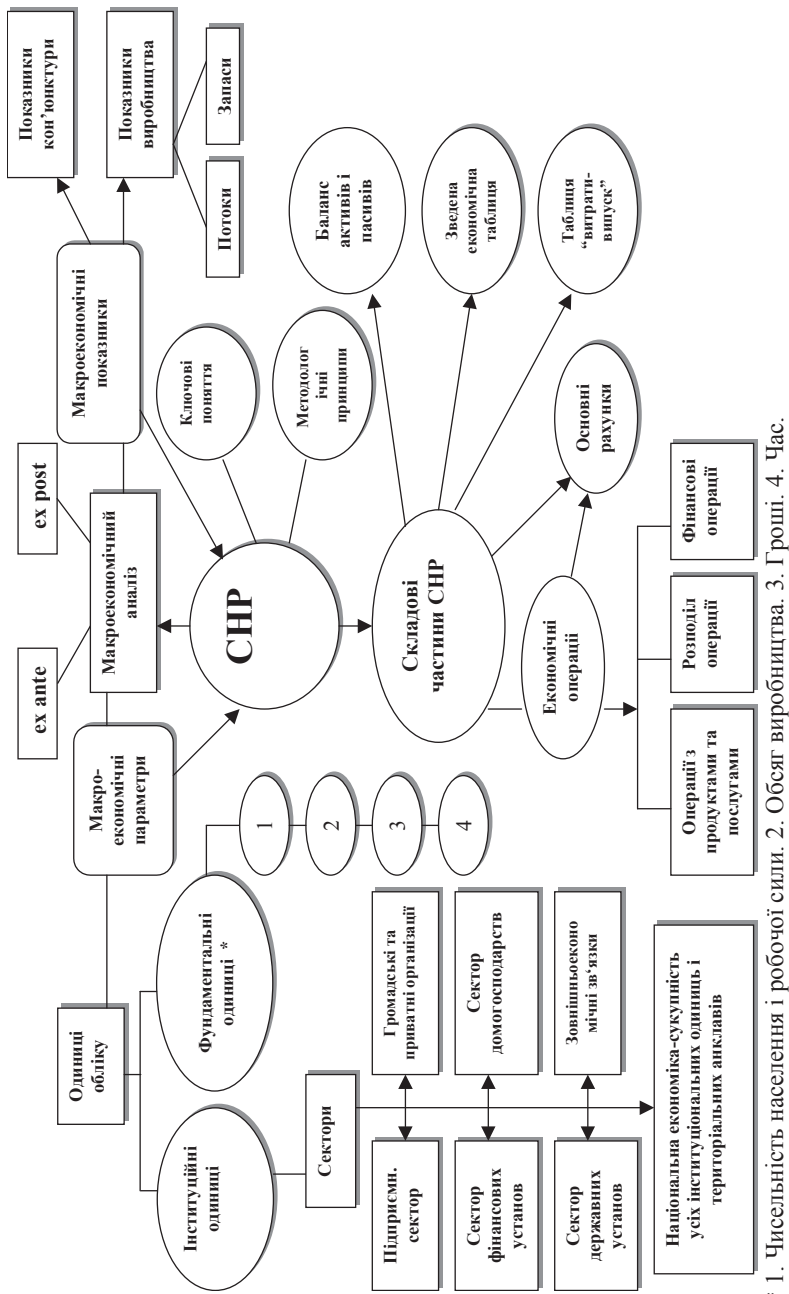
Мета вивчення теми полягає у тому, щоб надати студентам знання про сучасну концепцію макроекономічного обліку та аналізу і вивчити основні показники вимірювання кінцевих результатів функціонування економіки, методику їх розрахунку.

Структурно-логічна схема вивчення теми зображена на рис. 1.

1. Поточна діяльність економічної системи держави та її результати підлягають макроекономічному обліку та аналізу. Він проводиться з метою виявлення тенденцій розвитку економіки, факторів, що впливають на хід економічних процесів та прийняття макроекономічних рішень.

Для порівняння результатів функціонування економіки у часі та просторі (а особливо для міжнародних порівнянь) існує єдина система та методологія обчислення макроекономічних показників — система національних рахунків.

Система національних рахунків — це сукупність взаємопов'язаних показників, що характеризують найважливіші економічні процеси та явища: виробництво та споживання продукту, розподіл доходів, нагромадження капіталу.

* 1. Чисельність населення і робочої сили. 2. Обсяг виробництва. 3. Гроші. 4. Час.

Рис. 1. Структурно-логічна схема вивчення теми

Система національних рахунків використовується країнами з ринковою економікою. Вона базується на наступних методологічних *принципах*:

1) Принцип подвійного запису: кожна операція обліковується двічі — по кредиту (-) і дебету (+) рахунку.

2) Продуктивною є будь-яка діяльність, яка приносить дохід її суб'єктам;

3) Видатки на виробництво національного продукту дорівнюють доходу, одержаному від його реалізації, або вартість факторів виробництва, спожитих при виготовленні національного продукту, дорівнює доходам, що їх отримують власники виробничих факторів;

4) Економіка перебуває у постійному кругообігу, який являє собою безперервний потік перетворень видатків у доходи, а доходів у видатки.

Для об'єктивного економічного аналізу важливе значення мають макроекономічні параметри та макроекономічні показники.

Макроекономічні параметри — це кількісна і якісна характеристика конкретного елемента економічної системи, що задана по певній шкалі і характеризує відмінності цього елемента. До макроекономічних параметрів належать: зайнятість, сукупний попит, сукупна пропозиція, інфляція, економічне зростання, діловий цикл тощо. Макроекономічні параметри вимірюються інституційними та фундаментальними одиницями.

Інституційні одиниці. Одиниці що характеризуються єдністю поведінки і самостійністю в прийнятті рішень в сфері своєї основної діяльності. Національна економіка — це сукупність інституційних одиниць. Всі інституційні одиниці групуються у сектори господарювання.

Фундаментальні одиниці — це одиниці, які вимірюють всю сукупність макроекономічних параметрів. До них належать: чисельність населення і робочої сили, обсяг випуску, гроші, що виражені в національній валюті, час.

Складовими частинами СНР виступають економічні операції.

Економічні операції — це відображення елементарних потоків за їх змістом. В СНР відображаються три групи операцій:

1) операції з товарами та послугами;

2) розподільчі операції;

3) фінансові операції.

Облік усіх економічних операцій здійснюється за допомогою певної систем рахунків, у яких економічні відносини між інституційними одиницями або секторами враховуються на основі принципу подвійного запису. Це означає, що кожна операція обліковується двічі: на одному рахунку як ресурси (зміни у зобов'язаннях), на другому — їх використання (зміни в активах).

Розрізняють рахунки внутрішньої економіки та рахунки зовнішньо-економічних зв'язків. До першої групи належать сім рахунків: виробництво, утворення доходів, розподілу доходів, використання доходів, капіталу, продуктів та послуг, фінансовий рахунок. Друга група включає такі рахунки: рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом, фінансовий рахунок.

До складу СНР входять також Баланс активів і пасивів, економічні таблиці і таблиця «витрати-випуск».

2. У другому питанні розглянемо основні показники макроекономічних вимірювань. Раніше уже було зазначено, що система національних рахунків — це сукупність макроекономічних показників. Система основних макроекономічних показників зображена на рис. 2.

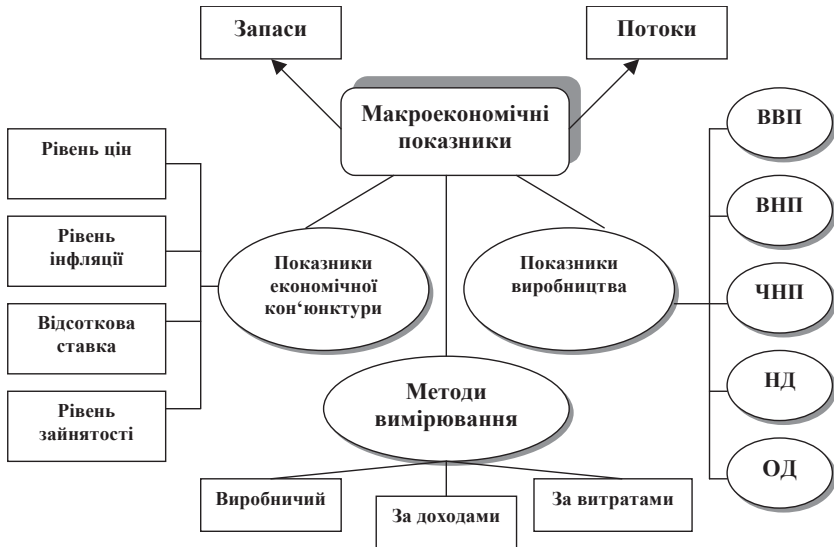

Рис. 2. Макроекономічні показники

Макроекономічні показники — це статистичні показники, що характеризують сукупне виробництво суспільства і виступають як інструменти регулювання і прогнозування розвитку національної економіки.

Важливе значення має поділ макроекономічних показників на запаси та потоки.

Запаси — це економічні показники, що відображають нагромадження та використання цінностей суб'єктами господарювання і вимірюються на конкретний момент часу. До запасів належить майно, національне багатство, реальні грошові залишки.

Потоки — це економічні показники, які відображають передачу цінностей суб'єктами господарювання один одному в процесі економічної діяльності і вимірюються за певний період часу. До поточкових показників належать заощадження, інвестиції, дефіцит державного бюджету, ВВП.

Макроекономічні показники поділяються також на показники виробництва (валовий випуск, валовий внутрішній продукт, чистий національний продукт тощо) та показники кон'юнктури (відсоткова ставка, рівень цін, рівень безробіття тощо).

В процесі розрахунку показників виробництва використовується ряд категорій національного рахівництва, які слід розглянути більш детально.

Повна вартість — валовий випуск матеріальних благ і послуг, вироблених суб'єктами господарювання або економікою в цілому. Включає додану вартість та проміжне споживання.

Додана вартість — внесок конкретної сукупності факторів виробництва у створення вартості в масштабах економіки в цілому. До її складу входять: прибуток амортизація, заробітна плата.

Додана вартість визначається як різниця між виручкою від реалізації і вартістю матеріальних витрат на виробництво.

Проміжне споживання (проміжні товари) — товари, що використовуються для виробництва інших товарів: сировина, матеріали, паливо, електроенергія.

Кінцевий продукт — це частина ВВП, що остаточно виходить за межі поточного виробництва і використовується для споживання, нагромадження, експорту, а також для заміщення витрачених засобів виробництва.

Первинним макроекономічним показником є валовий випуск, який відображає повну ринкову вартість усіх товарів та послуг, вироблених в країні за певний період. Але найбільше значення серед макроекономічних показників має валовий внутрішній продукт (ВВП).

За своєю сутністю **ВВП** — це сукупна ринкова вартість кінцевої продукції (або додана вартість) та послуг, створена всередині даної країни її резидентами протягом певного періоду часу, як правило, за рік. Це означає, що при обчисленні ВВП із валового випуску має відніматися проміжна продукція, яку використовують для виробництва товарів та послуг і яка набирає форму матеріальних витрат.

ВВП можна обчислити трьома *методами*:

1) *Виробничим методом:*

$$\text{ВВП} = \text{валовий випуск} - \text{матеріальні витрати} + \\ + \text{продуктові податки} - \text{субсидії};$$

2) *Методом доходів (розподільчим методом):*

$$\text{ВВП} = \text{зарплата найманих працівників} + \text{рента} + \text{процент} + \\ + \text{прибуток} + \text{непрямі податки на бізнес} + \text{амортизація}$$

3) *Методом видатків (методом кінцевого використання):*

$$Y = C + I + G + NX,$$

де Y — ВВП,

C — особисті видатки на споживання,

I — валові приватні внутрішні інвестиції,

G — державні закупівлі товарів та послуг

NX — чистий експорт, який обчислюється як різниця між експортом (EX) та імпортом (IM), тобто $NX = EX - IM$.

Крім ВВП використовується також такий макроекономічний показник як валовий національний продукт (ВНП).

ВНП — це ринкова вартість кінцевих продуктів вироблених за певний проміжок часу, як правило, за рік, за допомогою факторів виробництва, що належать резидентам певної країни.

На основі ВВП та ВНП розраховуються такі макроекономічні показники як чистий внутрішній (національний) продукт, національний дохід, особистий дохід. Кожен з них характеризує різні аспекти результатів суспільного виробництва.

Усі макроекономічні показники безпосередньо обчислюються в поточних цінах, які, як правило, змінюються порівняно з цінами попереднього періоду. Тому на рівень макроекономічних показників впливають як реальні зміни в економіці, так і зміни цін. Щоб розмежувати вплив на ВВП фізичних обсягів виробництва і цін розрізняють номінальний ВВП (Y^n) і реальний ВВП ($Y_{(t-1)}$).

Номінальний ВВП_(н) обчислюється в поточних цінах, до яких належать фактичні ціни того періоду (року, кварталу, місяця), що аналізується. Він буде визначатися як період t . Реальний ВВП_(р) обчислюється у постійних (незмінних) цінах, до яких відносять ціни базового періоду. За базовий візьмемо такий період, який передує періоду t . Він визначатиметься як період $t-1$. У зв'язку з цим ВВП за період t позначається як Y_t а за попередній період — як $Y_{(t-1)}$.

На основі реального ВВП можна обчислити його приріст (або скорочення) в періоді t порівняно з попереднім, періодом ($t-1$), який є базовим періодом:

$$\Delta Y = Y_t - Y_{(t-1)}$$

Але ВВП змінюється не лише реально, а й за рахунок цін. Для визначення цінових змін ВВП використовуються індекси цін (P).

Основними з них є індекс цін ВВП (дефлятор ВВП) та індекс споживчих цін. Вони відображають темп зростання цін у періоді t порівняно з періодом t-1 відповідно на всі товари та послуги або на споживчі товари та послуги. Для здійснення статистичних та прогнозних розрахунків індекси цін визначаються за допомогою спеціальних методів. Якщо індекс цін періоду t є відомою величиною, то можна за допомогою методів дефлювання або інфлювання визначити реальний ВВП у періоді t:

$$Y = Y^n / P.$$

На цій підставі приріст реального ВВП дорівнює:

$$\Delta Y = Y^n / P - Y_{(t-1)}$$

З наведеної формули визначається номінальний ВВП у періоді t:

$$Y^n = (Y_{-1} + \Delta Y) * P.$$

Звідси випливає приріст номінального ВВП:

$$\Delta Y^n = Y^n - Y_{-1} = Y_{-1} (P - 1) + \Delta Y * P.$$

У практиці макроекономічних розрахунків попередній рік (період t-1) досить часто не є базовим. Тоді ВВП попереднього року, обчислений в цінах цього року, є номінальним ВВП (Y_{-1}^n).

За цих умов номінальний ВВП в періоді t можна визначити за формулою:

$$Y^n = Y_{-1}^n * I_t * P,$$

де I_t — індекс реального ВВП у періоді t.

Особливості визначення інших показників кон'юнктури (відсоткової ставки, рівня безробіття) буде розглянуто детальніше у наступних темах.

Терміни

Система національних рахунків	Додана вартість
Інституційні одиниці	Проміжне споживання
Фундаментальні одиниці	Кінцевий продукт
Економічні операції	Індекс споживчих цін
Макроекономічні показники	Номінальний ввп

Запас	Реальний ввп
Потік	Дефлятор ввп
Ввп	Дефлювання
Повна вартість	Інфлювання

Питання для перевірки знань

1. Що являє собою система національних рахунків?
2. На яких методологічних принципах ґрунтується СНР?
3. Дайте визначення інституціональної одиниці, сектора, економічної операції, рахунка.
4. Назвіть основні макроекономічні показники, що розраховуються в СНР.
5. Як обчислюється валовий випуск?
6. Дайте характеристику основних методів обчислення ВВП.
7. Що таке кінцеве національне споживання?
8. У чому полягає різниця між номінальним і реальним ВВП?
9. Як розраховують індекс цін ВВП (дефлятор ВВП)?
10. Дайте визначення економічним категоріям: повна вартість, додана вартість, кінцеве споживання.

Тести

1. Що з перерахованого входить до складу ВВП:

- А. послуги домогосподарки.
- Б. придбання у сусіда автомобіля, що був у використанні.
- В. придбання нових акцій у брокера.
- Г. вартість нового підручника в місцевій книжковій крамниці.
- Д. придбання облігацій у корпорації.

2. Державні трансфертні платежі це:

- А. Виплати уряду домогосподарствам, не обумовлені їхньою участю у процесі виробництва.
- Б. Частина національного доходу.
- В. Видатки уряду на наймання працівників у державному секторі.
- Г. Правильні відповіді А, В.
- Д. Усі відповіді неправильні.

3. Які з перерахованих агрегатних величин не використовуються при визначенні обсягу національного доходу:

- А. Прибутки корпорацій.
- Б. Державні трансфертні платежі.
- В. Процент за користування капіталом.
- Г. Рентний дохід.
- Д. Заробітна плата.

4. Індекс цін може бути використаний для того, щоб:

А. Оцінити зміни структури виробництва в даному періоді, порівняно з попереднім.

Б. Оцінити зміни в ринковій вартості «споживчого кошика» двох різних часових періодів.

В. Оцінити відмінність в рівнях цін двох країн.

Г. Оцінити відмінність між рівнями оптових і роздрібних цін.

Д. Усі відповіді неправильні.

5. Якщо обсяг реального ВВП знизився на 6%, а чисельність населення в тому ж році скоротилася на 3%, то:

А. Реальний ВВП на душу населення знизився.

Б. Реальний ВВП на душу населення збільшився.

В. Реальний ВВП збільшився, а номінальний — зменшився.

Г. Номінальний ВВП не змінився.

Д. Ціни знизились на 3%.

6. Національний дохід це:

А. споживчі витрати, державні закупки, непрямі податки.

Б. інвестиції мінус заощадження.

В. вартість предметів тривалого користування та послуг

Г. чистий експорт, державні закупки, амортизація.

Д. рента, зарплата, процент на капітал, прибуток.

7. Яка з цих агрегатних величин включається у ВВП, розрахований як сума доходів:

А. Валові інвестиції.

Б. Споживчі витрати, інвестиції, державні закупки.

В. Чистий експорт товарів та послуг.

Г. Державні закупки товарів та послуг.

Д. Заробітна плата.

8. Валові приватні інвестиції враховуються при розрахунку:

А. ВВП за сумою доходів.

Б. ВВП за сумою витрат.

В. ЧВП за сумою витрат.

Г. Національного доходу.

Д. Особистого доходу.

9. Заробітна плата враховується при розрахунку:

А. ВВП за сумою доходів.

Б. ВВП за сумою витрат.

В. Чистого експорту.

Г. Чистих субсидій державним підприємствам.

Д. Трансфертів.

10. Припустимо, що ВВП збільшився з 500 млрд. грн. до 600 млрд. грн., а дефлятор ВВП зі 125 до 150. За таких умов величина реального ВВП:

- А. Не зміниться.
- Б. Збільшиться.
- В. Зменшиться.
- Г. Не можна дати відповідь на основі цих даних.
- Д. Всі попередні відповіді неправильні.

Література

Основна:

1. Агапова Т. А., Серегина С. Ф. Макроекономіка. — М.: Дис, 2001. — С.23 — 37.
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка (опорний конспект лекцій). — К.: Четверта хвиля, 1997. — С.15 — 36.
3. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — С.23 — 44.
4. Економічна теорія: макро — і мікроекономіка // За ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина. — К.: Видавничий дім Альтернативи, 2001. — С.134 — 164
5. Задоя А. А., Петрунню Ю. Е. Макроекономіка:Учебник. — К.: О-во «Знання», КОО,2004. — С. 52 — 68.
6. Мікро — та макроекономіка. Підручник для студентів економічних спеціальностей; у 2 — х частинах // С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. — К.: Основи, 1998. — С. 230 — 241.
7. Мэнкью Н. Г. Макроекономіка. Перевод с англ. — М.: МГУ, 1994. — С. 58-91.
8. Панчишин С. Макроекономіка — К.: «Либідь», 2002. — С. 49 — 75.
9. Савченко А. Г., Пухтасевич Г.О., Тітьонко О. М. Макроекономіка — К., 1999. — С.10 — 28.
10. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІПІ, 2000. — С.30-57.
11. Старченко В. Д. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. — К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2002. — С. 11 — 22.

Додаткова:

1. Ковальчук В. М. Загальна теорія економіки (теоретична економіка). — Тернопіль, 1999. — С. 232 — 248.
2. Курс экономической теории. Учебник. Общая редакция проф. Чепурина М. Н., проф. Киселева В. А. — Киров, 1997. — С.277 — 288.
3. Макроекономіка: Учебное пособие для вузов // Под ред. И. П. Николаевой. — М.: ЮНИТИ — ДАНА, 2000. — С. 10 — 15.
4. Озель М. Інфляція як один з основних показників макроекономіки.// Вісник НБУ. — 2000. — № 7. — С.43.
5. Осауменко О. Модель динаміки і фактори державного регулювання ВВП.// Економіка України. — 2000. — № 6. — С.10.
6. Экономическая теория. Учебник. Под редакцией Базылева Н. И., Гурко С. П., — Минск, 1998. — С. 356 — 370

ТЕМА 3. РИНОК ПРАЦІ

Обсяг годин:

лекція — 2 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Ринок праці та державне регулювання зайнятості.
2. Соціальна політика в умовах ринку.

План семінару

1. Ринок праці та механізм його функціонування.
2. Державне регулювання зайнятості.
3. Фактичний розподіл доходів. Крива Лоренца.
4. Політика соціального захисту населення: її основні елементи.

Доповіді: 1. Рівень життя та дифференція доходів населення України.

Реферати: 1. Система соціального захисту населення України
2. Сучасні проблеми розвитку ринку праці в Україні.

Мета вивчення теми — надати студентам базові знання про механізм функціонування ринку праці в умовах трансформації економіки, показати роль державного регулювання зайнятості і розкрити механізм соціального захисту населення.

1. В першому питанні «Ринок праці та державне регулювання зайнятості» слід звернути увагу на категорію «зайнятості».

Зайнятість — це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій чи іншій формі. Вона характеризується системою економічних відносин з приводу забезпечення громадян робочими місцями та визначення форм участі у суспільному господарстві з метою одержання засобів до існування.

Структурно-логічна схема викладання першого питання має такий вигляд (рис. 1.)

Важливу роль у формуванні структури зайнятості відіграє ринок праці, який є невід'ємною частиною системи ринкового господарства.

Ринок праці — це засіб організації трудової діяльності, умови якої визначаються купівлею-продажем робочої сили за критерієм найбільшої ефективності. Він характеризується системою відносин між про-

давцями (власниками) робочої сили і її покупцями та відповідною інфраструктурою.

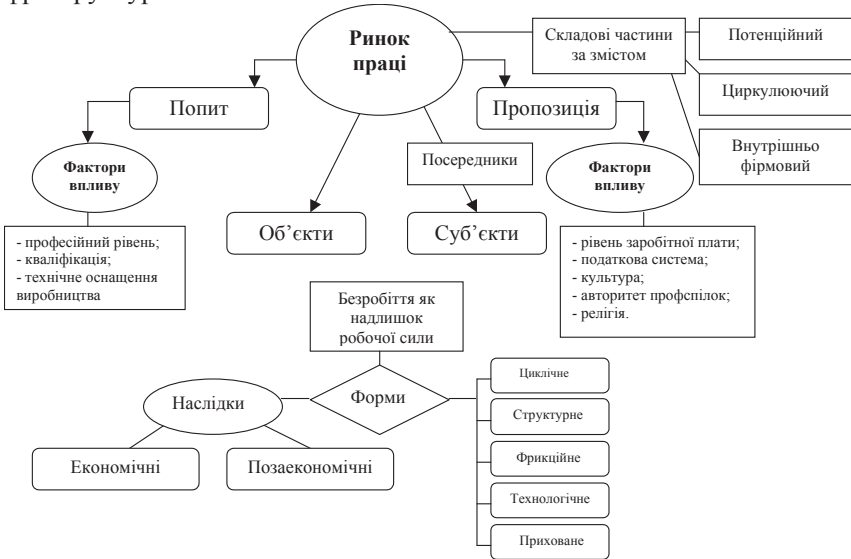

Рис. 1 Структурно-логічна схема викладання першого питання лекції.

Об'єкти ринку праці — це умови найму на роботу, що визначаються попитом і пропозицією на ринку праці.

Головними *суб'єктами* ринку робочої сили є найманий працівник та роботодавець. Кожен з них має свою суспільну форму і розгалужену структуру. Систему суб'єктів ринку робочої сили доповнюють посередники.

Пропозиція робочої сили характеризується чисельністю осіб, які потребують працевлаштування і визначається кількістю годин робочого часу, яку погоджуються надати працівники за умов певного рівня оплати праці. Кількість робочої сили залежить від трьох основних факторів: демографічного, соціального й економічного.

Пропозиція робочої сили визначається рівнем заробітної плати, податковою системою, культурою і релігією, авторитетом профспілок та ін.

Попит на робочу силу — це платоспроможна потреба роботодавців щодо трудових послуг працівників певних професій і кваліфікацій. Крім того, попит на робочу силу визначають сукупний попит в економіці, технічна оснащеність виробництва.

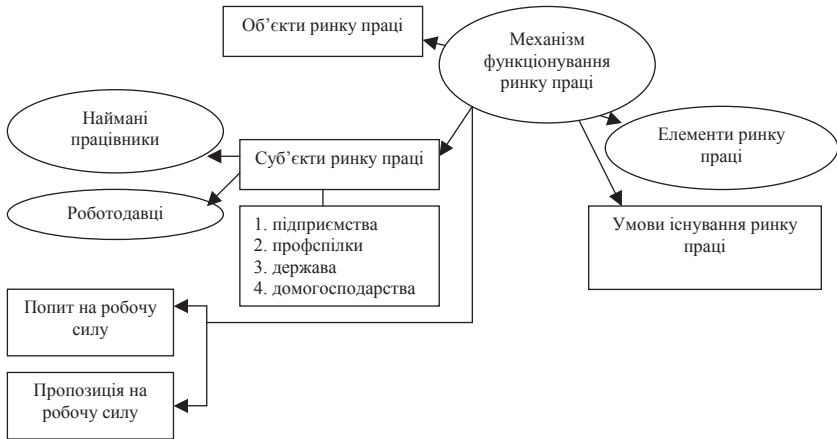

Рис. 2 Механізм функціонування ринку праці

Коли пропозиція робочої сили перевищує попит на неї, з'являється надлишок робочої сили, тобто безробіття. Розрізняють три основних види безробіття: циклічне, фрикційне, структурне. Є також приховане і вимушене безробіття.

Повна зайнятість сумісна з природним рівнем безробіття, при розрахунку якого враховують фрикційне та структурне безробіття.

Обсяг виробництва, який здійснюється за умов повної зайнятості, визначає виробничий потенціал економіки. Розвиток циклічної форми безробіття призводить до перевищення фактичного рівня над природним. Економічна ціна цього перевищення оцінюється в розмірі відстані фактичного обсягу ВВП від його потенційної величини. І його розмір розраховується на підставі закону Оукена.

Позаекономічні наслідки безробіття: декваліфікація робочої сили, зміна моральних цінностей, гострі соціальні та політичні ситуації.

Західні економічні школи дотримуються різних поглядів на суть та причини безробіття.

Класична теорія не бачить у безробітті серйозної економічної проблеми, оскільки причиною його вважає надто високу заробітну плату, а за умов вільного ринку такий стан довго зберігатися не може. Дійовим заходом проти безробіття прибічники цієї теорії вважають зниження заробітної плати до рівня економічної рівноваги.

За *кейнсіанською теорією* проблема безробіття трактується у недостатньому сукупному попиті. Держава, підвищуючи доходи або знижуючи податки, може збільшити в економіці сукупний попит, що зумо-

вить зростання попиту на робочу силу, а це, в свою чергу, знизить рівень безробіття.

Монетаристи — спираючись на класичну теорію відстоюють можливість досягнення рівноваги тільки в умовах повністю вільних конкурентних ринків з гнучкими цінами і заробітною платою. Держава не повинна втручатися в ринок праці якщо безробіття не перевищує природний рівень. В іншому випадку починає розвиватися стагфляція (зростає безробіття і інфляція). Вихід можливий тільки за умов проведення жорсткої фінансово-кредитної політики (податковий і грошово-кредитний механізм). Все це вимагає формування гнучкого ринку праці.

Інші вчені вважають, що безробіття є наслідком деформації та негнучкості ринку робочої сили і для подолання цього необхідно створити гнучку структуру заробітної плати та проводити стимулюючу політику на ринку робочої сили.

Головною умовою ефективного функціонування ринку праці є органічне поєднання ринкового механізму з державним регулюванням зайнятості. Ринковий механізм забезпечує вільний вибір місця працевлаштування і залежність зарплати від попиту і пропозиції. Державне регулювання має створювати всім громадянам сприятливі умови для реалізації їхнього конституційного права на працю, забезпечувати рівні можливості у здобутті професії, гарантувати мінімальний рівень заробітної плати та забезпечувати соціальний захист у разі тимчасової втрати роботи та працездатності.

Серед перелічених функцій держави найскладнішою є створення умов для реалізації кожним громадянином його права на працю, тобто забезпечення повної зайнятості. Теоретичною основою державного регулювання зайнятості слугує кейнсіанська теорія, згідно з якою усунення вимушеного безробіття має досягатися з допомогою політики стимулювання сукупного попиту. Але така політика має і негативні побічні наслідки. З одного боку, вона сприяє зменшенню безробіття, а з іншого — породжує інфляцію. Отже, за зменшення безробіття суспільство мусить «розплачуватися» інфляцією. Це означає, що між безробіттям та інфляцією існує обернена залежність. Зазначений зв'язок між безробіттям (U) та інфляцією (i) отримав своє узагальнення за допомогою кривої Філіпса (рис.3).

Спираючись на криву Філіпса, можна зробити три висновки:

1. Велике безробіття не може існувати одночасно з високою інфляцією: можливі лише велике безробіття і низька інфляція або навпаки;
2. Стимулювальна політика може забезпечити зменшення безробіття лише ціною підвищення інфляції;
3. Вибір співвідношення між безробіттям та інфляцією залежить від пріоритетів уряду, тобто від того, вирішенню якої проблеми (зменшенню безробіття чи зниженню інфляції) він дає перевагу.

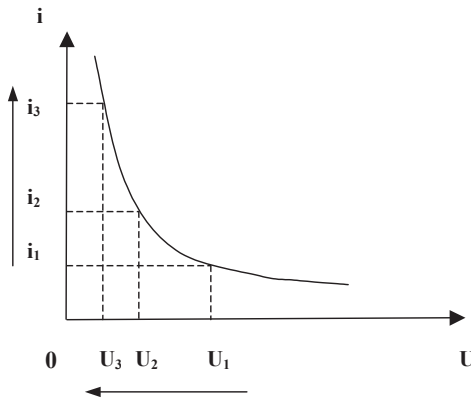

Рис. 3. Крива Філіпса у короткостроковому періоді

Крива Філіпса свідчить, що за зменшення безробіття від U_1 до U_3 інфляція зростає від i_1 до i_3 .

Проте наведений варіант кривої Філіпса адекватно описує залежність між безробіттям та інфляцією лише в короткостроковому періоді. У довгостроковому періоді між безробіттям та інфляцією спостерігається інший зв'язок. Про це свідчить «крива» Філіпса у довгостроковому періоді (рис. 4).

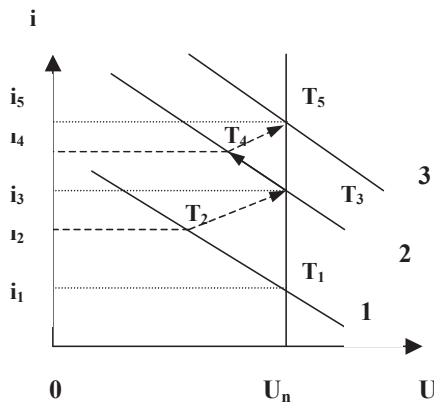

Рис. 4. Крива Філіпса у довгостроковому періоді

На рис.4. короткострокова «крива» Філліпса 1 характеризує такий стан в економіці, коли інфляція дорівнює i_1 , а безробіття — природній нормі, тобто U_n . Тепер припустимо, що уряд хоче зменшити безробіття. З цією метою стимулюється збільшення сукупного попиту. У короткостроковому періоді це, з одного боку, зменшить безробіття, а з іншого, внаслідок збільшення сукупного попиту зросте інфляція попиту до i_2 , що перемістить економіку в точку T_2 .

Реагуючи на зростання інфляції, робітники з часом примусять підприємців адекватно підвищити зарплату. Це, з одного боку, зменшить прибутковість виробництва, скоротить його обсяги і збільшить безробіття до U_n , що перемістить економіку в точку T_3 . З іншого боку, виникне інфляція витрат, яка зросте до i_3 . Унаслідок цього «крива» Філліпса переміститься в положення 2. Якщо зарплата знову зросте у відповідь на новий виток інфляції, то цей процес повториться за умови зростання інфляції до i_5 і повернення безробіття до природної норми. З'єднавши точки T_1 і T_5 , отримаємо вертикальну лінію, яка є «кривою» Філліпса у довгостроковому періоді.

Наведений сценарій відповідає теорії адаптивних очікувань, згідно з якою зарплата постійно наздоганяє ціни, завдяки чому забезпечується лише короткострокове скорочення безробіття. Але за теорією раціональних очікувань спіраль «ціни — зарплата» не виникає, оскільки робітники здатні враховувати майбутню інфляцію наперед у своїх вимогах до зарплати. Тому прибутковість не зростає, що не викличе навіть короткострокового збільшення виробництва і скорочення безробіття, а крива Філліпса матиме лише вигляд вертикальної лінії.

Висновок: у довгостроковому періоді між безробіттям та інфляцією не існує альтернатив. Іншими словами, у кінцевому підсумку стимулююча політика не зменшує безробіття, а породжує інфляцію. У довгостроковому періоді проблему зайнятості можна вирішити лише з допомогою неінфляційних методів, здатних забезпечити зростання виробництва за рахунок нагромадження капіталу і збільшення потенційного ВВП.

Крім політики експансії, додатковим елементом політики зайнятості є застосування державою спеціальних методів впливу на ринок праці. З цією метою розробляються державні програми сприяння зайнятості (наприклад, програма суспільних робіт) та гнучкі форми зайнятості (наприклад, запровадження неповного робочого дня, надомної праці тощо).

2. Розглядаючи друге питання «Соціальна політика в умовах ринку» потрібно звернути увагу на одну з актуальних проблем — нерівномірний розподіл доходів.

Стратегічною метою функціонування економіки є створення умов для зростання життєвого рівня населення. Але в умовах ринку досягнення цієї мети супроводжується виникнення надмірної нерівності в доходах домогосподарств. Для визначення ступеня нерівності в доходах використовується крива Лоренця (рис. 5).

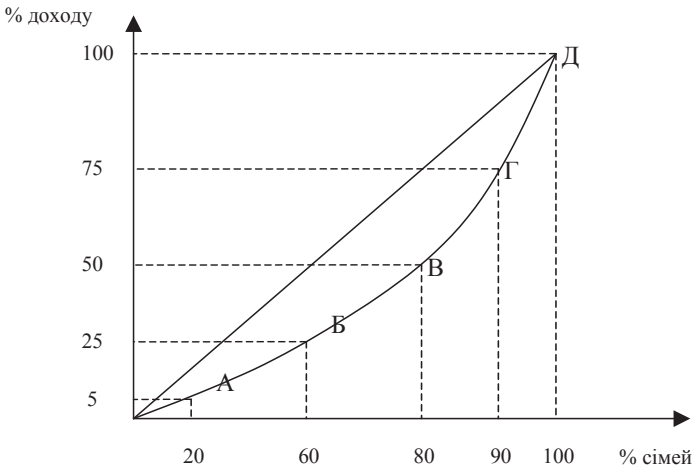

Рис. 5. Крива Лоренца

На рис.5 бісектриса 0Д відображає абсолютну рівність в доходах, наприклад, 5% сімей отримує 5% доходу, 25% сімей — 25% доходу і т.д. Насправді певному відсотку сімей відповідає інший відсоток доходу. Цю ситуацію відображає крива Лоренца, тобто опукла крива 0Д, яка відхиляється від бісектриси і свідчить про існування певної нерівності в доходах.

На коливання рівня доходів впливає багато чинників: індивідуальні здібності до праці, відмінності в освіті та рівні професійної підготовки, спадщина від попередніх поколінь тощо. Диференціація доходів, з одного боку, — важливий чинник стимулювання людей до праці; з іншого — породжує проблему бідності, яка унеможливує нормальний розвиток людини. Це вимагає від держави здійснення політики соціального захисту населення.

2. Соціальна політика — це комплекс соціально-економічних заходів держави та місцевих органів влади, спрямований на захист населення від безробіття, зростання цін, знецінення трудових заощаджень і т. ін.

В цілому соціальна політика направлена на вирішення соціальних проблем і включатиме основні гарантії, способи реалізації та її основні елементи.

Загальна характеристика соціальної політики держави представлена на рис. 6.

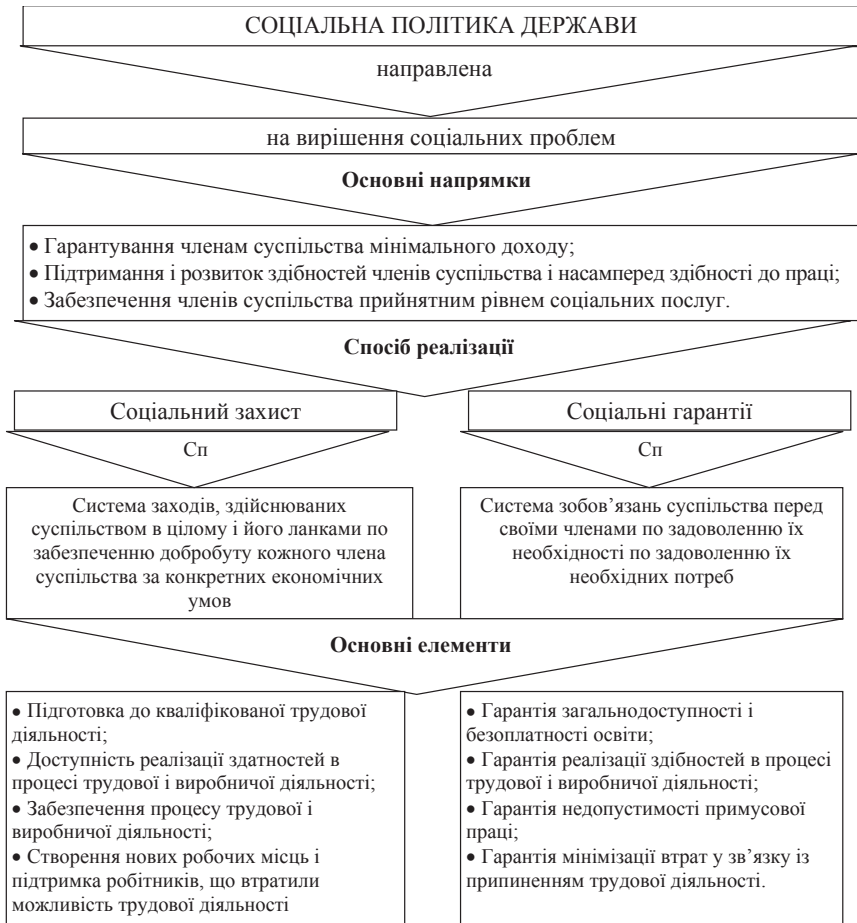

Рис. 6. Соціальна політика держави

У межах соціальної політики забезпечується необхідний мінімум споживання, перерозподіляються доходи, обмежується безробіття, га-

рантується підтримка сім'ї, забезпечення житлом, підвищення рівня освіти та культури.

Відмічається, що ступінь нерівності в доходах менша в країнах, де держава ширше використовує перерозподіл національного доходу на користь найбідніших верств населення через систему оподаткування та державні видатки. В державних бюджетах цих країн передбачаються більші видатки на скорочення реальної нерівності, ніж та яка формується ринком.

Тобто залучаються неринкові чинники регулювання: 1) готівкові та безготівкові трансфертні виплати, 2) різні види допомоги малозабезпеченим. В більшості розвинених країн питома вага коштів, що надходять до бідних верств населення, в загальному обсязі соціальних виплат складає $\approx 19\%$ при низькій кількості такого населення.

На основі перевірки потреб населення державні програми підтримки доходів набувають форми додаткових виплат, які гарантують мінімальний доход, що наближається до межі бідності. Державна допомога доповнюється також комунальними трансфертами, тобто місцевими системами допомоги.

Особливу стурбованість викликають групи, які найменшою мірою можуть самі себе забезпечити, — це стосується осіб літнього віку і дітей. Допомога найбільш незахищеним верствам населення повинна гарантувати задоволення мінімальних потреб, зокрема в продовольстві. Для вирішення проблеми недоїдання використовуються програми додаткового харчування, у відповідності з якими продовольство виділяється безпосередньо саме тим групам, для яких ризик шкоди здоров'ю є найбільшим, наприклад: вагітним жінкам, дітям та особам літнього віку.

Такі програми повинні тісно координуватися з наданням послуг первинної охорони здоров'я, оскільки недоїдання відображає не тільки нестачу продовольства, але й наявність захворювань.

Визначальна лінія соціального забезпечення періоду реформування економіки полягає в створенні системи допомоги не лише для осіб літнього віку і нездатних заявити про себе на ринку праці, а й для широких верств населення з низькими доходами, в межах схеми, яку можливо фінансово підтримати.

Досвід демонструє, що політика соціального захисту малозабезпеченого, але працездатного населення має тимчасовий характер. Різні види часткового субсидування, зусилля, спрямовані на скорочення безробіття є, з одного боку, наслідками, а з іншого боку — необхідністю перехідної економіки.

Від тимчасових заходів потрібно поступово відмовлятися у міру того, як набирають силу і швидкість ринкові механізми, оскільки дія цих

заходів пов'язана з втручанням держави в процес ціноутворення і ринку праці.

Механізм і впровадження соціальної політики зображені на рис. 7.

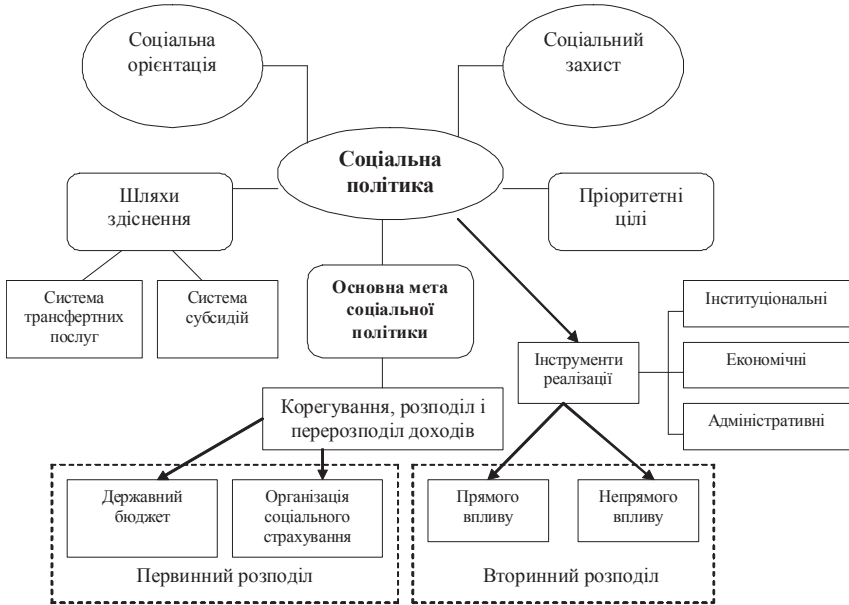

Рис. 7. Механізм впровадження соціальної політики держави

У контексті всього зазначеного пасивність та фінансова неспроможність існуючої соціальної політики обумовлюється надмірно великою кількістю цілей і малою кількістю засобів їх досягнення, що демонструє наступна модель.

Вважається, що обмежене коло цілей при визначенні завдань соціальної політики забезпечує більшу гарантію їх досягнення, а якщо кількість цілей перевищує кількість засобів, то виникають цільові конфлікти. Прикладами суперечливості цілей є прагнення одночасно забезпечити високі соціальні гарантії і підвищити ефективність виробництва, або збільшити державні трансферти і скоротити дефіцит бюджету тощо.

Надмірна кількість цілей пояснюється нагромадженням невирішених проблем структурної перебудови економіки; тривалим спадом виробництва; безробіттям та масовою злиденністю населення; виникнен-

ням специфічних ситуацій, спричинених залишками адміністративно-командної системи.

Недостатність засобів соціальної політики обумовлена слабко розвинутою ринковою інфраструктурою, відсутністю традиції регулювання ринкової економіки, недовірою населення до державних інституцій.

Сучасна система засобів соціального захисту населення в перехідний період повинна включати два типи впливу: адаптаційний для працездатного та працюючого населення і соціально-захисний для непрацездатного та соціально мало захищеного населення.

Основною метою соціального захисту є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності, можливості вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності.

Ефективна макроекономічна політика потребує соціальної політики *у двох напрямках:*

1. Здійснення економічного зростання шляхом використання збільшення доходів населення як рушійної сили стабілізації вітчизняного виробництва, зміцнення внутрішнього ринку, формування власних джерел заощадження та інвестування;

2. Забезпечення для всіх верств населення реалізації головного принципу ринкової економіки — здатності до самозабезпечення.

Терміни

Ринок праці	Добровільне безробіття
Соціальна політика	Гнучкі форми зайнятості
Соціальний захист	Продуктивна зайнятість
Безробіття	Соціальні гарантії

Питання для перевірки знань

1. З яких частин за своїм змістом складається ринок праці?
2. Чим визначається обсяг ринку праці?
3. Чим викликається безробіття з погляду класичної теорії?
4. Поясніть особливості формування ринку праці України?
5. Розкрийте зміст основних принципів формування державної політики зайнятості населення?
6. Розкрийте сутність короткострокової кривої Філіпса та висновки, які випливають з аналізу для державного регулювання зайнятості?
7. Назвіть і поясніть основні напрями програмного методу державного регулювання зайнятості.
8. Розкрийте особливості державної політики зайнятості в Україні?

9. Назвіть основні фактори, які спричинюють нерівність у доходах сімей, та розкрийте зміст кривої Лоренца.
10. Розкрийте зміст соціального захисту населення.

Тести

1. За яких умов виникає безробіття?

- А. На ринку праці попит на робочу силу більший від пропозиції .
Б. На ринку праці попит на робочу силу менший від пропозиції.
В. Збігання попиту на робочу силу з пропозицією.
Г. Економіка країни перебуває в кризовому стані.

2. Які чинники безпосередньо стимулюють зайнятість робочої сили в країні?

- А. Раціональне використання робочої сили.
Б. Високий рівень інфляції.
В. Розширення виробництва за рахунок екстенсивних факторів.
Г. Низька заробітна плата.

3. Яка основна причина безробіття в Україні?

- А. Глибока криза в економіці країни.
Б. Низька заробітна плата .
В. Приватизація державних підприємств і розвиток малого бізнесу .
Г. Структурна перебудова виробництва.

4. Обсяг виробництва праці переважно визначається:

- А. Пропозицією робочої сили.
Б. Попитом на робочу силу.
В. Рівнем заробітної плати.
Г. Впровадженням нових технологій у виробництво.

5. З погляду класичної теорії причиною циклічного безробіття є:

- А. Надмірна зарплата.
Б. Низька зарплата.
В. Надмірна пропозиція робочої сили.
Г. Недостатній попит на робочу силу.

6. Згідно з кейнсіанською теорією причиною циклічного безробіття є:

- А. Негнучкість зарплати.
Б. Низька зарплата.
В. Недостатність сукупного попиту.
Г. Надмірність сукупної пропозиції.

7. Крива Філіпса у короткостроковому періоді відображає зв'язок між безробіттям та :

- А. Рівнем заробітної плати.
Б. Рівнем інфляції.

- В. Рівнем споживчих витрат.
- Г. Обсягом державних витрат.

8. Яка теорія доводить неможливість одночасного зростання безробіття та інфляції?

- А. Класична теорія.
- Б. Кейнсіанська теорія.
- В. Теорія економіки пропозиції.
- Г. Теорія раціональних очікувань.

9. Коли в економіці країни існує наявна повна зайнятість працездатного населення?

- А. За відсутність фрикційного безробіття.
- Б. За відсутність структурного безробіття.
- В. За відсутність циклічного безробіття.
- Г. За відсутність усіх видів безробіття

10. Нерівність у доходах населення країни зумовлюється:

- А. Економічною нестабільністю.
- Б. Високим рівнем інфляції.
- В. Здібностями до праці.
- Г. Низьким рівнем соціального захисту.

Література

Основна:

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка. Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — С.272-288.
2. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. // За ред. С.Панчишина. Навчальний посібник. — К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2001. — С.259-280.
3. Задоя А. А., Петрунню Ю. Е. Макроэкономика: Уч. — К.: О-во «Знання», КОО, 2004. — С. 104-123.
4. Круш П.В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. — К.: Політехніка, 2004 — С. 52-57.
5. Панчишин С. Макроекономіка. — К.: Либідь, 2001. — С.296-328.
6. Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. — К.: Таксон, 1996 — С.122-138.
7. Радіонова І.Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004. — С.117-140.
8. Савченко А.Г. та інші. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999. — С.241-263.
9. Соболев В. Макроекономіка. — Х.: НВФ «Студцентр», 1997. — С.141-154.
7. Солонінко К.С.Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. -Ж.: ЖІТІ, 2000.- С.218-246.

Додаткова:

1. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка. — К.: Основи, 1996. — С.457-487, 529-568.
2. Мэнкью Н.Г. Макроэкономика.// Общ. ред. Р. Г. Енцова. — М.: Изд-во МГУ, 1994. — С.199-229.
3. Самюельсон Г.А., Нортгауз В.Д. Макроекономіка. — К.: Основи, 1995. — С.329-345.
4. Куценко В., Комарова О. Регіональні проблеми розвитку ринку праці.// Економіка України. — 2002. — №3. — С. 92.
5. Пила В. Стратегія ефективної зайнятості. // Економіка України. — 2002. — № 11. — С. 89.
6. Анішіна Н., Верба Д. Вдосконалення державного регулювання зайнятості молоді. // Україна: аспекти праці. — 2003. — № 4. — С. 14-23.
7. Долішній М.І. Про економічну стратегію ефективності зайнятості.// Регіональна економіка. — 2003. — № 1. — С. 75-77.
8. Риндзак О.Т. Мотиваційний механізм активізації політики зайнятості в Україні. // Регіональна економіка. — 2003. — № 1. — С. 252-258.
9. Приймак В. Регіональні особливості безробіття в Україні.// Україна: аспекти праці. — 2003. — № 4. — С. 8-14.
10. Гуць М. Проблеми безробіття та рівня життя населення України.// Україна: аспекти праці 2003. — № 2. — С. 13-18.

ТЕМА 4. ТОВАРНИЙ РИНОК

Обсяг годин:

лекція — 4 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Товарний ринок, його структура та характеристика.
2. Кругообіг товарів та послуг.
3. Сукупний попит і сукупна пропозиція як модель економічної рівноваги.

План семінару

1. Товарний ринок: зміст і структура.
2. Кругообіг в умовах ринку.
3. Сукупний попит і його фактори.
4. Сукупна пропозиція та її характеристика.

Доповідь: Сукупний попит і сукупна пропозиція як модель економічної рівноваги.

Реферати: Основні моделі макрорівноваги.

Мета теми — показати сутність основних категорій і надати характеристику товарному ринку, розкрити зміст кругообігу в умовах чистого ринку, обґрунтувати модель економічної рівноваги.

Структурна схема першого питання зображена на рис. 1.

1. Товарний ринок — це система економічних відносин між суб'єктами економічної системи з приводу узгодження попиту і пропозиції на товари, капітали та послуги.

З визначення видно, що ринок виконує координаційну місію. Для того, щоб визначити цю роль звернемось до основних функцій ринку. В умовах відкритої економіки ринок виконує наступні функції: посередницьку; стимулюючу; регулюючу; оздоровчу; ціноутворюючу; інформаційну.

Загальна характеристика функцій ринку розкривається в предметі «Мікроекономіка».

За економічним призначенням ринки розподіляються на: ринок засобів виробництва, ринок предметів споживання, ринок робочої сили, грошовий ринок, ринок капіталу, ринок технології, ринок інформації тощо.

Рис. 1. Структурна схема товарного ринку

За товарною структурою ринок розподіляється на: ринок споживчих товарів, ринок товарів виробничого призначення, ринок послуг.

Моделями сучасного ринку виступають: ринок чистої конкуренції, ринок монополістичної конкуренції, ринок олігополії, ринок чистої монополії.

З загальною характеристикою ринку можна ознайомитись в навчальному посібнику Селезньова В.В. «Основи ринкової економіки України». — Київ, 2000 рік, с. 185-372.

Виходячи з попереднього аналізу ми бачимо, що ринок регулює взаємозв'язки між продавцями і покупцями, він встановлює ціни і розподіляє обмежені ресурси згідно з платоспроможними потребами економічних суб'єктів. Але ринок — це не монолітна, а структурована система, яка складається з окремих видів ринку. Центральне місце в ринковій системі займають два види ринку: ринок продуктів і ринок ресурсів.

Ринок продуктів — це ринок, на якому домашні господарства купують вироблені підприємствами товари та послуги.

Ринок ресурсів — це ринок, на якому підприємства купують у домашніх господарств ресурси, необхідні їм для виробництва: робочу силу, капітал і природні ресурси.

2. Розглядаючи друге питання звертаємо увагу на взаємодію двох суб'єктів ринку: домашніх господарств і підприємств.

Через ринки ресурсів і продуктів домашні господарства і підприємства взаємодіють між собою. Щоб показати роль ринків у процесі взає-

модії домогосподарств і підприємств, звернемось спочатку до моделі економічного кругообігу в умовах чистого ринку, тобто без участі держави.

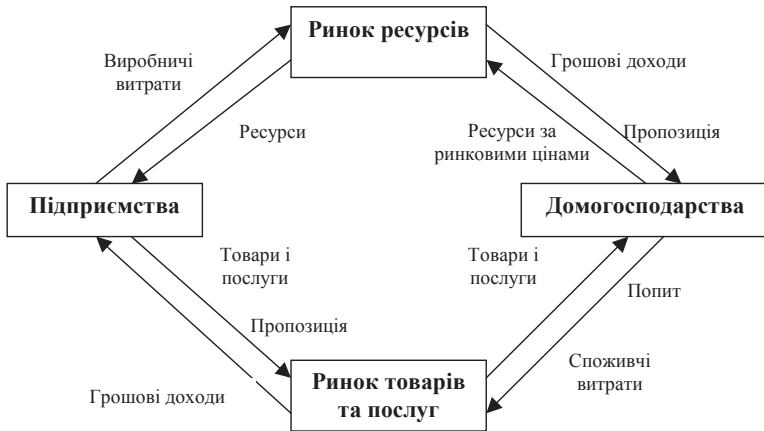

Рис. 2. Модель кругообігу в умовах чистого ринку

В процесі їхньої взаємодії відбувається економічний кругообіг, внаслідок якого в економіці визначається обсяг і структура виробництва (що, як і для кого виробляти), а між окремими ринками досягається рівновага.

В кінцевому підсумку через механізм цих ринків ресурси обмінюються на продукти, а грошові потоки лише обслуговують цей обмін.

Цей кругообіг впливає із передумов:

1. Домогосподарства витрачають весь свій дохід на придбання споживчих товарів та послуг.
2. Виробничі витрати підприємств еквівалентні їхнім доходам від реалізації продукції.

В дійсності ці передумови не завжди виконуються.

Для показу реальної картини потрібно враховувати фінансовий ринок і систему заощаджень.

Розглянувши друге питання потрібно зробити висновок: Кругообіг показує, що в його основі лежить природне тяжіння до рівноваги між доходами та видатками. Щоб зрозуміти забезпечення цієї рівноваги, проаналізуємо ринкові категорії: сукупний попит та сукупну пропозицію.

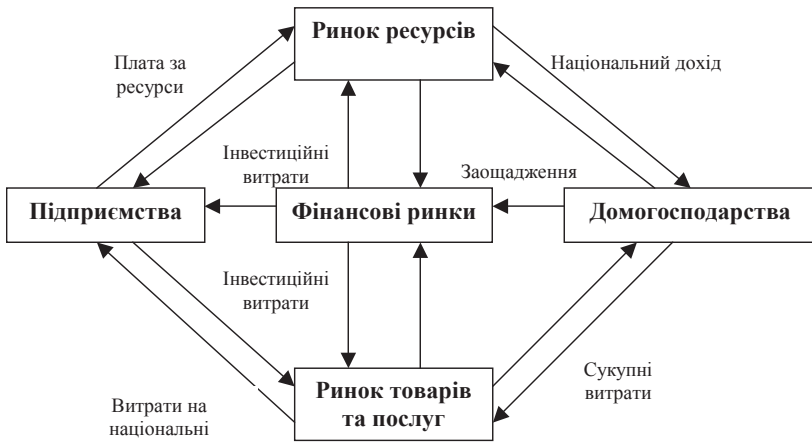

Рис. 3. Модель кругообігу продуктів і доходів з урахуванням заощаджень, інвестицій і фінансових ринків.

3. В третьому питанні «Сучасний попит і сучасна пропозиція як моделі економічної рівноваги» перш за все дамо характеристику сукупному попиту.

Сукупний попит (AD) — це величина обсягу продукції, яку готові купити суб'єкти господарювання за кожного можливого рівня цін (P). Він розглядається як платоспроможний попит на реальний ВВП. Сукупний попит (AD) можна визначити за формулою розрахунку ВВП методом витрат:

$$AD = C + I + G + N_x$$

Сукупний попит залежить від рівня цін на кінцеві товари та послуги. Між сукупним попитом і ціною існує обернена залежність, і тому в графічній моделі крива сукупного попиту набирає вигляду від'ємна похилої лінії. (рис. 4, а)

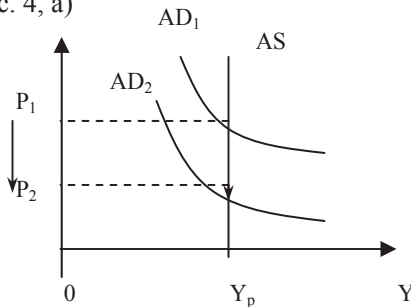

Рис. 4. а) Графічна модель кривої сукупного попиту

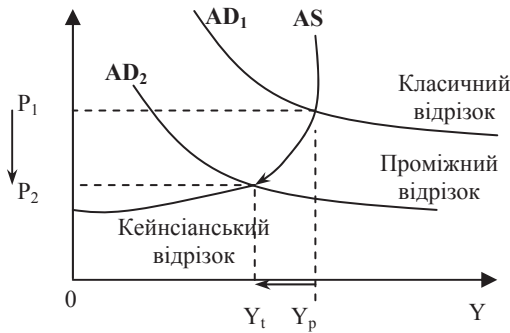

Рис. 4. б) Графічна модель кривої сукупної пропозиції

Фактори, що впливають на величину сукупного попиту поділяються на цінові і нецінові.

До цінових факторів належить: ефект відсоткової ставки, ефект багатства, ефект обмінного курсу, ефект пропозиції грошей.

До нецінових факторів відносяться: зміни в споживанні, зміни в обсязі інвестицій, зміни рівня державних витрат, зміни в рівні чистого експорту.

1. *Сукупна пропозиція (AS)* — це обсяг товарів та послуг, які фірми готові виробляти за кожного рівня цін та інших умов. На величину сукупного попиту впливають цінові і нецінові чинники.

2. Стосовно залежності сукупної пропозиції від ціни в теорії існує два погляди: класичній і кейнсіанській. Графічно вони показані на рис. 4. б).

В основі класичної моделі лежить положення про абсолютну гнучкість цін і зарплати. Спираючись на нього прихильники, класичної моделі вбачають такий зв'язок між ціною і сукупною пропозицією. Якщо, наприклад, сукупний попит падає порівняно з потенційним ВВП, то, з одного боку, знижуються ціни, з іншого — одночасно падає попит на ринку праці та адекватно зменшується зарплата. Унаслідок цих одночасних змін прибутковість виробництва не змінюється. Тому у підприємств не виникає мотивації до зменшення сукупної пропозиції. Вона залишається на рівні Y_p , але при адекватно нижчій ціні і зарплаті. Звідси висновок — в класичній моделі: сукупна пропозиція не залежить від цін. Тому на графіку крива AS набирає вигляду вертикальної лінії, яка започатковується в точці потенційного ВВП (Y_p).

Проте зауважимо, що така модель суперечить реальній економіці. Практика показує, що фактичний ВВП досить часто і на тривалий період відхиляється від потенційного ВВП. Це означає, що ринок не може швидко відновити сукупну пропозицію на потенційному рівні. Лише в

тенденції, у межах довгострокового періоду, динаміка фактичного ВВП не може визначатися динамікою потенційного ВВП. Тому класична модель — це модель сукупної пропозиції для довгострокового періоду.

Зв'язок між ціною і сукупною пропозицією в короткостроковому періоді пояснює кейнсіанська модель. В її основі — положення про негнучкість зарплати протягом короткострокового періоду. Це пояснюється існуванням колективних угод між профспілками і підприємцями, а також небажанням підприємців зменшувати зарплату, щоб уникнути зниження мотивації до праці та виникнення соціальних конфліктів. Отже, згідно з кейнсіанською моделлю, в короткостроковому періоді гнучкими є лише ціни, а зарплата тимчасово не змінюється.

Якщо, наприклад, сукупний попит падає відносно Y_p , то, за логікою цієї моделі, знижуються лише ціни, а зарплата тимчасово залишається стабільною. За цих умов прибутковість виробництва зменшується, що стимулює підприємців до скорочення сукупної пропозиції. Звідси — висновок моделі: в короткостроковому періоді, протягом якого зарплата не змінюється, сукупна пропозиція перебуває в прямій залежності від товарних цін. Тому на графіку крива AS набирає вигляду додатньої похилої лінії. Це означає, що кейнсіанська модель — це модель сукупної пропозиції для короткострокового періоду.

Особливість короткострокової кривої сукупної пропозиції полягає в тому, що вона показує неоднаковий зв'язок між ціною і сукупною пропозицією в умовах різного рівня зайнятості. У цьому контексті криву AS можна умовно поділити на три складові: горизонтальна, висхідна, вертикальна.

Горизонтальна ділянка показує зміни в обсязі виробництва в умовах неповної зайнятості за постійних цін. Це характеризує депресивний стан економіки.

Висхідна — показує зміни в обсязі виробництва в умовах, що наближаються до повної зайнятості, коли збільшення реального ВВП супроводжується підвищенням рівня цін.

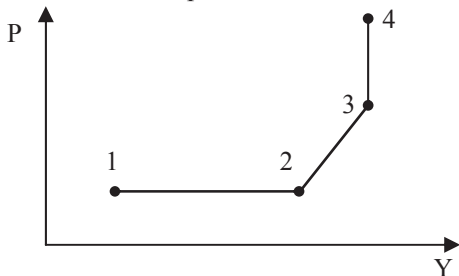

Рис. 5. Складові кривої AS

Вертикальна (класична) показує зміни в обсязі ВВП за умов повної зайнятості, коли рівень фактичного безробіття дорівнює природному безробіттю і додаткового зростання реального ВВП не відбувається, а спостерігається інфляційне зростання цін.

Слід звернути увагу на те, що вертикальна ділянка короткострокової кривої сукупної пропозиції, як правило, збігається з довгостроковою кривою сукупної пропозиції. Крім ціни, на сукупну пропозицію впливають нецінові чинники: зміна цін на ресурси, зміна економіко-правових норм, зміни в продуктивності праці.

Внутрішньою властивістю ринкової економіки є постійне тяжіння до рівноваги між сукупним попитом і пропозицією. Тому модель «сукупний попит — сукупна пропозиція» є базовою моделлю економічної рівноваги. Між сукупним попитом і сукупною пропозицією постійно виникає розбіжність, яка також постійно усувається ринком. Взаємодія та взаємозв'язок між сукупним попитом (AD) і сукупною пропозицією (AS) відбувається через систему цін.

В точці перетину кривих сукупного попиту й сукупної пропозиції досягаються рівноважний рівень цін та рівноважний обсяг національного продукту. На рис.6 показано, що в короткостроковому періоді рівновага досягається в точці E з рівноважним рівнем цін P_e і рівноважним обсягом виробництва Y_e . Чому саме P_e і Y_e є відповідно рівноважним рівнем цін і рівноважним обсягом національного виробництва? Припустімо, що рівень цін становить не P_e , а P_1 . Крива сукупної пропозиції показує, що за рівня цін P_1 підприємства вироблятимуть обсяг національного продукту Y_1 . За рівня цін P_1 покупці хочуть придбати обсяг продукції Y_2 , що показує крива сукупного попиту.

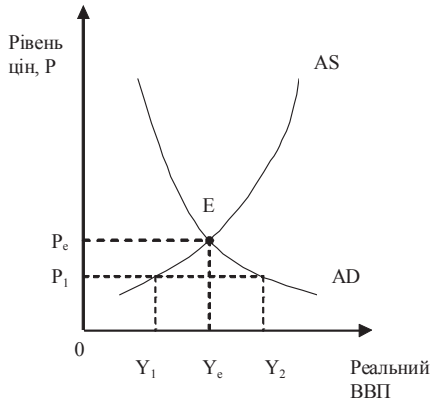

Рис. 6. Рівноважний рівень цін і рівноважний обсяг виробництва

Конкуренція між покупцями за наявний реальний обсяг продукції Y_1 підвищить рівень цін до P_e . Зростання рівня цін з P_1 до P_e стимулюватиме виробників збільшити обсяги продукції з Y_1 до Y_e і водночас змушує покупців зменшити свої закупівлі з Y_2 до Y_e . Коли вироблений реальний продукт дорівнює купленому обсягові продукції, як це має місце за рівня цін P_e , національна економіка досягає рівноваги.

У довгостроковому періоді рівновага сукупних попиту й пропозиції досягається в точці перетину вертикальної кривої AS і спадної кривої AD (рис. 7).

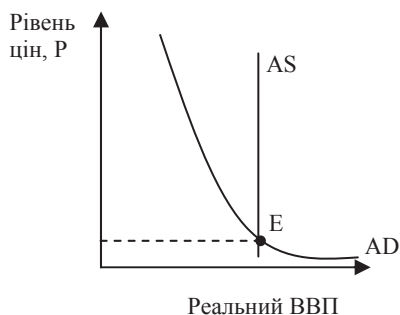

Рис. 7. Рівновага сукупного попиту й сукупної пропозиції в довгостроковому періоді

Спроможність ринкового механізму до відновлення економічної рівноваги на умовах повної зайнятості не піддається частково визначенню. Тому шлях до неї лише з допомогою ринкового механізму може бути невизначено тривалим і супроводжувати великими економічними і соціальними втратами. Щоб скоротити його тривалість і зменшити втрати, необхідне державне втручання в економіку.

Терміни

Кругообіг в умовах чистого ринку	Сукупний попит, його крива
Домогосподарства	Сукупна пропозиція, її крива
Підприємство	Загальний рівень цін
Ринок ресурсів	Цінові фактори
Ринок товарів та послуг	Нецінові фактори

Питання для перевірки знань

1. За допомогою яких ринків домашні господарства і підприємства взаємодіють між собою?
2. Охарактеризуйте потоки, за рахунок яких ринок ресурсів і продуктів забезпечують економічний кругообіг.
3. Як впливає держава на економічний кругообіг за умов змішаної економіки?
4. Що розуміють під загальним рівнем цін в макроекономіці?
5. Дайте визначення сукупного попиту та сукупної пропозиції.
6. Охарактеризуйте основні складові сукупного попиту.
7. Проаналізуйте вплив нецінових факторів на криву сукупного попиту (AD) і сукупної пропозиції (AS).
8. Назвіть складові кривої сукупної пропозиції за сучасним трактуванням.
9. Дайте визначення рівноважного рівня цін та рівноважного обсягу виробництва.

Тести

- 1. Домашні господарства і підприємства взаємодіють між собою за допомогою ринків:**
 - А. Ресурсів і фінансового.
 - Б. Товарів і грошового.
 - В. Ресурсів і товарів.
 - Г. Праці і товарів.
- 2. У процесі економічного кругообігу домогосподарства виконують таку функцію:**
 - А. Виробляють споживчі товари.
 - Б. Постачають ресурси.
 - В. Купують ресурси.
 - Г. Отримують трансферти.
- 3. У процесі економічного кругообігу підприємства виконують таку функцію:**
 - А. Сплачують податки.
 - Б. Постачають ресурси.
 - В. Купують ресурси.
 - Г. Купують споживчі товари.
- 4. Що з перерахованого входить до поняття «вилучення»?**
 - А. Експорт.
 - Б. Заощадження.
 - В. Трансферти.
 - Г. Податки.

5. Сукупний попит — це:

А. Обсяг номінального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

Б. Обсяг реального ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

В. Обсяг потенційного ВВП, який макроекономічні суб'єкти мають бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

Г. Обсяг номінального ЧНП, який економіка країни має бажання закупити з метою експорту.

6. На сукупний попит ціни впливають:

А. Обернено.

Б. Прямо.

В. Безпосередньо.

Г. Опосередковано.

7. До нецінових чинників сукупного попиту належать:

А. Ефект відсоткової ставки комерційних банків.

Б. Ефект чистого доходу.

В. Зміни в світовій економіці.

Г. Зміни в економічній політиці держави.

8. Сукупна пропозиція — це:

А. Обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.

Б. Обсяг потенційного ВВП, який економіка пропонує для експорту з метою отримання доходу.

В. Обсяг номінального ЧНП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.

Г. Обсяг прогнозного ВВП, який економіка планує виробити.

9. До цінових чинників сукупної пропозиції належать:

А. Зміна товарних цін.

Б. Ефект відсоткової ставки.

В. Зміна цін на ресурси.

Г. Ефект чистого експорту.

10. До нецінових чинників сукупної пропозиції належать:

А. Зміна товарних цін.

Б. Зміна цін на ресурси (ресурсних цін).

В. Зміни субсидій.

Г. Зміни в продуктивності ресурсів.

Література**Основна:**

1. Агапова Т. А., Серегина С. Ф. Макроекономіка. — М.: Дис, 2001. — С.70-83.

2. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка. Навчальний посібник К.: Атіка, 2002. — С. 54 — 89, с. 243 — 272.
3. Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії. — К.: Основи, 1994.
4. Економічна теорія: макро — та мікроекономіка // За ред. З. Вагаманюка, С. Панчишина. — К.: Видавничий дім Альтернативи, 2001. — С. 238 — 259.
5. Макроекономіка: Учеб. пособие для вузов.// Под Ред. Проф. И. П. Николаевой. ЮНИТИ — ДАНА, 2000. — С. 83-98.
6. Мікроекономіка та макроекономіка: Підручник для студентів економічних спеціальностей: У 2 — х частинах. // С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. — К.: Основи, 1998. — С. 261-284.
7. Мэнкью Н. Г. Макроекономіка. Пер. с англ. — М.: Изд-во МГУ, 1994, с. 340-478.
8. Панчишин С. Макроекономіка — К.: «Либідь», 2002. — С. 253-296.
9. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004. — 20-60.
10. Самюельсон Пол А, Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка // Пер. з англ. — К.: Основи, 1995. — С. 181-199.
10. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІТІ, 2000. — С.98-120.
11. Старченко В. Д. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. — С. 22-2-32.

Додаткова:

1. Аметов Р. Виробнича функція в економічному зростанні. // Економіка підприємства. — 2003. — №12. — С.40.
2. Богиня Д., Волинський Г. Структурна перебудова економіки в умовах глобалізації та інформатизації.// Економіка підприємства. — 2003. — №7. — С.19
3. Васечко О., Калачева І. Концептуальні підходи до формування статистики виробництва товарів та послуг у рамках системи статистики підприємств. // Економіка підприємства. — 2003. — №2. — С.23.
4. Пустовойт О. Удосконалення системи обігу споживчих товарів.// Економіка підприємства. — 2003. — №11. — С.28.

ТЕМА 5. ГРОШОВИЙ РИНОК

Обсяг годин:

лекція — 4 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Грошовий ринок та механізм його функціонування.
2. Грошово-кредитна (монетарна) політика та її характеристика.
3. Рівновага на товарному і грошовому ринках.

План семінару

1. Механізм функціонування грошового ринку.
2. Банківська система в умовах ринку. Функції банків.
3. Суть грошового і депозитного мультиплікаторів.
4. Грошово-кредитне регулювання: цілі, види, інструменти. Аналіз коливань за допомогою моделі IS-IM.

Доповіди:

1. Мілтон Фрідмен — лідер сучасного монетаризму.
2. Аналіз основних характеристик грошового ринку в Україні.
3. Становлення і розвиток грошово-кредитної системи України.

Реферат:

1. Стабілізаційна політика: перспективи і проблеми в Україні.
2. Аналіз процесів грошово-кредитного регулювання в Україні.

Структурно-логічна схема викладання першого питання зображена на рис. 1.

Для повної характеристики грошово-кредитного ринку потрібно згадати студентам, що таке гроші та грошова маса.

Гроші — сукупність активів, які використовують суб'єкти господарської діяльності для здійснення ділових операцій.

Грошова система — це спосіб організації грошового обігу, що склався історично в даній країні і закріплений законом.

Основні елементи грошової системи:

- 1) назва грошової одиниці країни;
- 2) види державних паперових грошових знаків і розмінної монети;
- 3) регламентація безготівкового грошового обігу;
- 4) державний апарат регулювання грошового обігу.

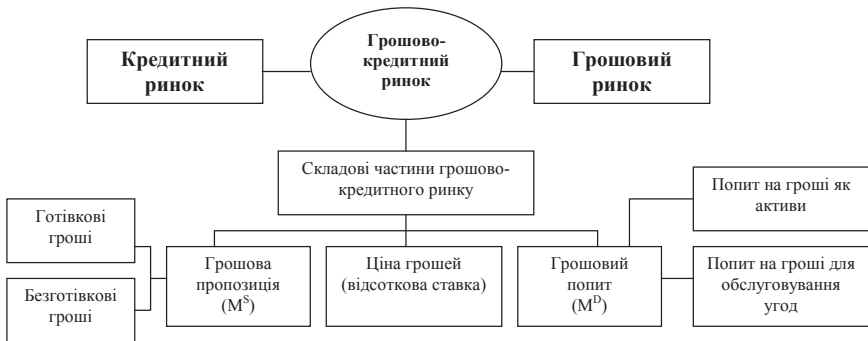

Рис. 1. Структурно-логічна схема викладання першого питання

Грошовий обіг — рух грошей, які виконують функції засобу обігу і обслуговують кругообіг товарів та послуг.

Грошова маса — сукупність усіх грошових засобів, які перебувають у народному господарстві в готівковій та безготівковій формах і виконують функції засобів обігу, платежу і накопичення.

Грошова база — сума готівкових грошей в обігу і безготівкових на рахунках в комерційних банках та НБУ.

Для кількісного та якісного виміру грошової маси використовують показник — рівень ліквідності активів.

Ліквідність — можливість швидкого перетворення активів в грошову форму без суттєвої втрати номінальної вартості.

Залежно від ступеня ліквідності фінансові активи групуються у грошові агрегати.

Грошовий агрегат — особливе призначення фінансових активів, які виступають вимірниками обсягу та структури грошової маси. Це — сукупність грошових засобів у визначеній конкретній формі.

Далі потрібно надати характеристику грошово-кредитному ринку.

Грошово-кредитний ринок — ринок, який перерозподіляє грошову масу між окремими економічними суб'єктами з метою їх використання на поточні і довгострокові потреби.

Він складається з кредитного та грошового ринку.

Кредитний ринок (ринок позичкового капіталу) — ринок, що забезпечує рух фінансових засобів від заощаджувальника до інвестора його довгострокових зобов'язань, що знаходиться в обігу.

1. Грошовий ринок — ринок, на якому економічні суб'єкти купують необхідні їм ліквідні засоби, виписуючи на себе або пускаючи в обіг короткострокові зобов'язання (банкноти).

Готівкові гроші поза банком	Кошти на розрахункових та поточних рахунках	Строкові депозити	Кошти клієнтів за транзитними операціями	Інші ліквідні активи (короткострокові державні ЦП)	Закладні облігації та інші аналогічні кредитні інструменти
← M ₀ →					
← M ₁ →	→ M ₂ →				
	→ M ₃ →				
		→ L →			
			→ D →		
				→	

Рис. 2. Структура грошової маси

Механізм функціонування грошово-кредитного ринку передбачає визначення пропозиції грошей.

Пропозиція грошей (M^s) це процес формування грошової маси в країні. Вона містить в собі готівку поза банківською системою (C) і чекові депозити (D), тобто $M^s = C + D$. Фактично це агрегат M_1 , де готівкові гроші означають зобов'язання центрального банку, а чекові депозити — зобов'язання комерційних банків.

Існує кілька джерел створення депозитів у системі комерційних банків:

- вкладення готівкових грошових коштів у комерційні банки;
- купівля комерційними або центральним банком державних цінних паперів у фірм та населення;
- купівля банками іноземної валюти;
- надання комерційним банкам позичок.

Сума коштів, що внесені на депозити в банки і не видані як кредити, складає *фактичні резерви* комерційного банку (TR). Якщо банк володіє резервами, що дорівнюють його депозитам, то це *100% банківське резервування*. За такої системи комерційні банки не можуть впливати на пропозицію грошей. Якщо вартість банківських резервів менша, ніж сума депозитів, то це *часткове банківське резервування*. Сучасна банківська система базується на частковому резервуванні. Це означає, що всі комерційні банки повинні мати мінімальні *обов'язкові резерви* (R) пропорційно до суми депозитів. *Норма обов'язкового резервування* (встановлені законом вимоги до рівня резервів) — розраховується як відношення суми обов'язкових резервів (R) до суми залучених депозитів (D): $r = R/D$. Обов'язкові резерви скорочуються пропорційно скороченню депозитів. Величина, на яку фактичні резерви банку (TR) пере-

вищують його обов'язкові резерви (R), називається *надлишковими резервами*:

$$E = TR - R$$

За системою часткового резервування комерційні банки здатні створювати гроші, збільшуючи їх пропозицію за рахунок кредитування економіки. Спроможність окремого банку створювати гроші визначається розміром його надлишкових резервів. Система комерційних банків може надати позики в обсязі, який у кілька разів перевищує її початкові надлишкові резерви.

Припустімо, що резервні вимоги дорівнюють 10 % ($r=0,1$), а початковий депозит банку становить 100 грн. Тоді 10 грн. банк повинен тримати як обов'язковий резерв, а 90 — його надлишкові резерви. Якщо банк надасть 90 грн. у позику, то він збільшить пропозицію грошей на 90 грн. і тепер вона буде дорівнювати 190 грн. Вкладникам належить 100 од. депозитів, а 90 грн. од. перебуває у позичальників. Якщо ці 90 грн. од. знову опиняться, скажімо, у банку В у вигляді депозитів, процес поновиться: 10%, тобто 9 грн., банк В залишить у резервах, а на суму 81 грн. надасть позики, збільшуючи пропозицію грошей ще на 81 грн. третій банк, С, куди можна покласти гроші, додасть іще 72,9 грн. до пропозиції грошей.

Якщо процес продовжиться до використання останньої грошової одиниці, то пропозицію грошей можна показати як $M^S = (1/r) * D$, де r — норма обов'язкового резервування, D — початковий депозит. Коефіцієнт $1/r$ має назву депозитного мультиплікатора.

Депозитний мультиплікатор ($m=1/r$) визначає максимальну кількість нових депозитних грошей, що створюється однією грошовою одиницею надлишкових резервів при заданому рівні норми обов'язкового резервування.

Максимальне розширення депозитів визначається як добуток простого депозитного мультиплікатора і надлишкових резервів: $\Delta D = m * E$. Зменшення кількості банківських резервів призводить до мультиплікативного скорочення депозитів. Збільшення резервних вимог скорочує обсяг безготівкової грошової маси.

Таким чином, внаслідок банківського кредитування кількість грошей в економіці зростає. Процес емісії платіжних засобів у системі комерційних банків називається *кредитною мультиплікацією*. Кредитна мультиплікація визначає максимальний обсяг грошової маси, що випускається банківською системою в обіг при певному рівні резервних вимог.

Загальна модель пропозиції грошей враховує роль центрального банку, поведінку комерційних банків і відтік частини коштів з депозитів в готівку. Вона містить ряд нових змінних.

Грошова база (резервні гроші) складається з банківських резервів та з готівкових грошей, які є в обігу поза банками: $V=C+TR$. Оскільки грошовій базі властивий мультиплікативний вплив на пропозицію грошей, її ще називають *грошима активної, або підвищеної сили*.

Коефіцієнт пропорційності між пропозицією грошей і грошовою базою одержав назву **грошового мультиплікатора (m)**. Грошовий мультиплікатор є ускладненим варіантом депозитного, в якому враховується поведінка як банків, так і населення. Він визначається за формулою:

$$m^1 = \frac{1-d}{r+d}$$

де d — відношення готівкових грошей до депозитів у населенні;

r — норма обов'язкових банківських резервів.

Грошовий мультиплікатор визначає суму, на яку збільшується пропозиція грошей при збільшенні грошової бази на одну грошову одиницю. Збільшення коефіцієнта депонування і норми резервування зменшує грошовий мультиплікатор.

Центральний банк визначає пропозицію грошей через грошову базу, контролюючи її величину. Збільшення або зменшення грошової бази супроводжується мультиплікативним розширенням або скороченням пропозиції грошей комерційними банками.

В цілому попит на гроші формується як попит на гроші для операції (транзакційний попит), та для накопичення купівельної спроможності (попит на гроші як на активи).

Транзакційний (операційний) попит на гроші являє собою попит на гроші для обслуговування угод в економіці. Зв'язок між сумою грошей і обсягом операцій в економіці відображений у *рівнянні кількісної теорії грошей*: $M^*V=P*Y$, де M — кількість грошей в обігу, V — швидкість обігу грошей, P — рівень цін, Y — обсяг випуску продукції в реальному вираженні.

Із рівняння обміну випливає *рівняння попиту на гроші*:

$$M^d=(P*Y)/V$$

Рівняння показує, що транзакційний попит на гроші залежить від рівня цін, рівня доходу і швидкості обігу грошей. Підвищення цін і зростання обсягу виробництва підвищують попит на гроші, зростання швидкості обігу грошей — зменшує попит. Якщо швидкість обігу грошей та обсяг випуску стабільні, то кількість грошей для обслуговування угод в економіці змінюється пропорційно рівню цін.

Номінальний попит на гроші відображає їх кількість, яку економічні суб'єкти хотіли б мати для фінансування операцій. Доцільніше розгля-

дати реальний попит на гроші, який визначається з урахуванням їх реальної вартості. Реальні грошові запаси вимірюють той обсяг товарів та послуг, який можна придбати за певну кількість грошей. Реальний попит на гроші визначається за формулою: $\left(\frac{M}{P}\right)^d = \frac{Y}{V}$. Якщо зростає дохід, а отже, і обсяг запланованих операцій, то підвищується реальний попит на гроші, і навпаки.

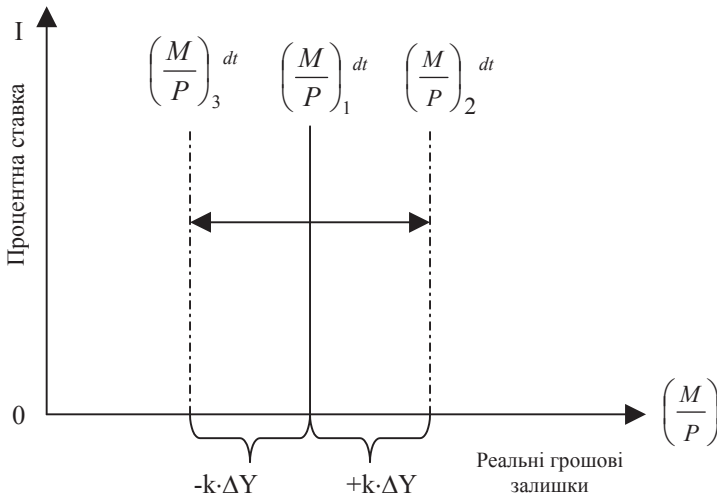

Рис.3. Транзакційний попит на гроші

На графіку показано, як змінюється транзакційний попит на гроші під впливом зміни ВВП: зростання ВВП збільшує попит на гроші і зсуває лінію попиту праворуч, і навпаки, зменшення ВВП зсуває лінію попиту на гроші ліворуч, тобто попит зменшується.

Попит на гроші як актив — кількість грошей, яку економічні агенти прагнуть зберігати у формі заощаджень. Перевагою володіння такими грошима є їхня ліквідність, а недоліком порівняно з іншими фінансовими активами є те, що гроші не дають доходу у вигляді процента.

Номінальна процентна ставка — ставка процента виражена у грошах без поправок на інфляцію. Номінальна процентна ставка — альтернативна вартість зберігання грошей.

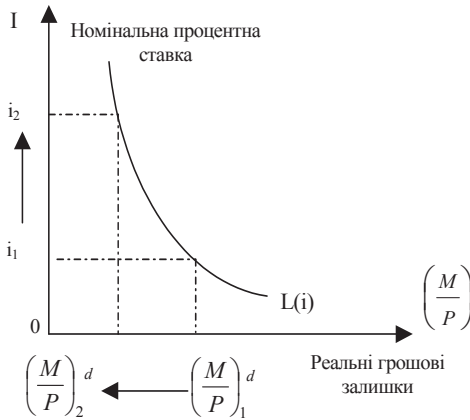

Рис. 4. Функція попиту на гроші як на активи

Чим вища процентна ставка, тим більше потенційного доходу втрачає економічний агент, який накопичує гроші. Зростання процентної ставки змушує економічних агентів перерозподіляти портфель активів: зменшувати запас грошей і збільшувати — облігацій. Тому підвищення процентної ставки зменшує попит на гроші.

Функція попиту на гроші як активи відображає обернену залежність величини попиту на гроші і динаміки номінальної ставки процента.

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = L(i)$$

Реальну альтернативну вартість зберігання грошей визначає реальна ставка процента (r) — це номінальна процентна ставка, скоригована на рівень інфляції.

З урахуванням очікуваної інфляції функція попиту на гроші як на активи може бути записана таким чином.

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = L(r, \pi^e)$$

Якщо реальна процентна ставка падає, то попит на гроші зростає, оскільки зменшується альтернативна вартість зберігання грошей. Чим вищий очікуваний темп інфляції, тим нижчим буде рівень попиту на гроші, оскільки зменшується зумовлена інфляцією втрата купівельної спроможності грошей.

Сукупний попит на гроші — це загальна кількість грошей, яку економічні агенти бажають мати для фінансування операцій та у формі активів.

Функція сукупного попиту на гроші має вигляд:

$$\left(\frac{M}{P}\right)^d = L(r, \pi^e, Y)$$

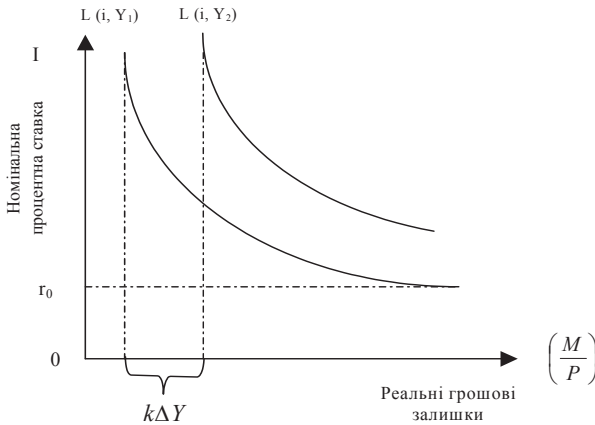

Рис. 5. Сукупний попит на гроші

Крива сукупного попиту на гроші має назву «кривої переваги ліквідності». Згідно з функцією зміна рівня доходу супроводжується зміною попиту на гроші, що на графіку відображається зсувом кривої попиту. При кожному рівні доходу величина реального попиту на гроші буде падати, якщо ставка процента зростатиме, що на графіку відображається рухом вздовж кривої попиту. При надто високій процентній ставці попит на гроші зменшується до мінімального, необхідного для проведення операцій в економіці — трансакційного попиту. І навпаки, при дуже низькому рівні процента попит на гроші еластичний по процентній ставці. Економічна ситуація, за якої процентна ставка перебуває на такому низькому рівні, коли дохід від облігацій не компенсує пов'язані з ними ризики отримала назву «пастки ліквідності».

Попит і пропозицію грошей пов'язує модель грошового ринку (рис. 6).

Пропозиція грошей контролюється центральним банком (фіксована) і на графіку показана вертикальною лінією. Попит на гроші $L(r)$ є спадною функцією процентної ставки r для даного рівня доходу Y .

Рівновага грошового ринку досягається в точці, де попит на гроші дорівнює їхній пропозиції. Умова рівноваги має вигляд:

$$\left(\frac{M}{P}\right)^S = L(r, Y).$$

Точка рівноваги грошового ринку показує, що існує лише єдина ставка, за якої попит і пропозиція грошей збігаються.

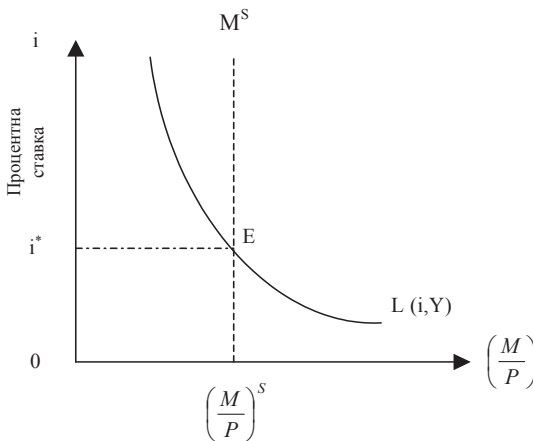

Рис. 6. Рівновага грошового ринку

На практиці на грошовому ринку постійно виникають коливання двох типів:

- коливання, пов'язані з початковою нерівновагою грошового ринку;

- коливання, пов'язані зі зміною рівноваги.

Розглянемо механізми, які врівноважують грошовий ринок в одному й другому випадках.

Якщо процентна ставка не відповідає рівноважному рівневі, корекція ситуації на грошовому ринку відбувається за її допомогою, зміна рівня якої змушує економічних агентів продавати облігації. Продаж облігацій спричиняє збільшення їх пропозиції і падіння ціни. Зниження ціни веде до зростання процентної ставки. Отже, зміна структури портфеля триватиме доти, поки рівень зберігання грошей не відповідає пропозиції грошей при ставці $r = r^*$.

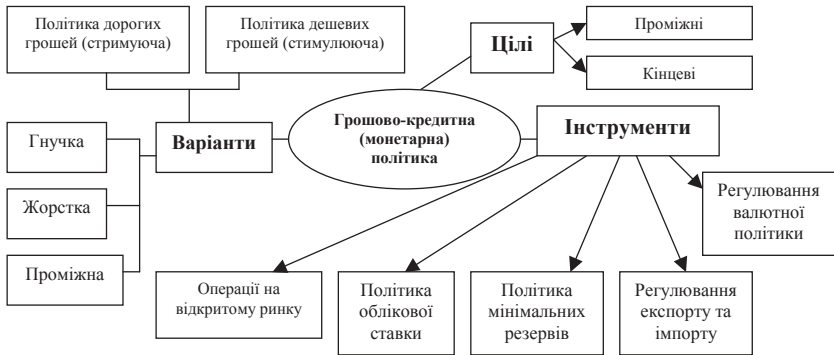

Рис. 7. Структурно-логічна схема викладання другого питання

2. Грошово-кредитна політика — сукупність форм та інструментів державного впливу на пропозицію грошей M^S з метою регулювання економічного циклу, попередження і подолання спаду виробництва, досягнення рівноваги за умов повної зайнятості і відсутності інфляції.

Грошово-кредитна політика розробляється урядом і впроваджується Центральним банком.

Проведення грошово-кредитної політики передбачає зв'язок між інструментами цієї політики та її цілями. Цілі ділять на *кінцеві* (економічне зростання, повна зайнятість, стабільність цін) та *проміжні* (процентна ставка, грошова маса, валютний курс).

Розглянемо варіанти грошово-кредитної політики.

Гнучка грошово-кредитна політика — політика центрального банку, за якої проміжною ціллю є фіксація процентних ставок на певному рівні.

Пропозиція грошей у моделі грошового ринку в цьому випадку характеризується горизонтальною лінією.

За гнучкої грошово-кредитної політики підвищення попиту на гроші супроводжується зростанням їх пропозиції. І навпаки, скорочення попиту веде до зменшення пропозиції грошей, оскільки центральний банк регулює пропозицію грошей таким чином, щоб підтримати процентну ставку на фіксованому рівні.

Жорстка грошово-кредитна політика спрямована на фіксацію або підтримку стабільного обсягу грошової маси в економіці.

У моделі грошового ринку їй відповідає вертикальна крива пропозиції грошей.

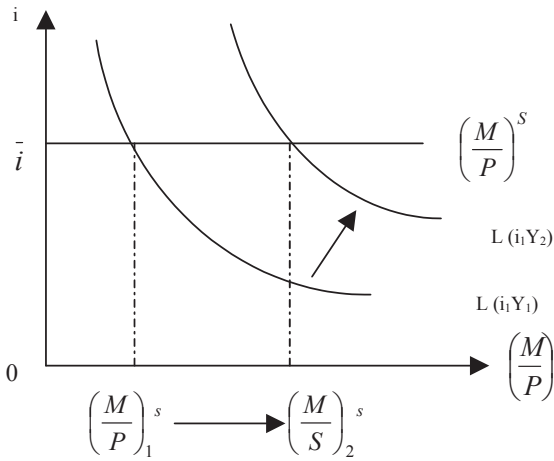

Рис. 8. Графік гнучкої грошово-кредитної політики

За жорсткої грошово-кредитної політики зростання попиту на гроші призводить до зростання процентної ставки, а зниження спричиняє падіння процентної ставки, оскільки центральний банк підтримує пропозицію грошей на певному рівні.

Проміжному типові грошово-кредитної політики відповідає нахилена крива пропозиції грошей: при зміні попиту на гроші пропозиція грошей змінюється, але в обсязі, недостатньому для підтримки процентних ставок на фіксованому рівні. Тобто зростання попиту на гроші супроводжується зростанням і пропозиції грошей, і ставки процента.

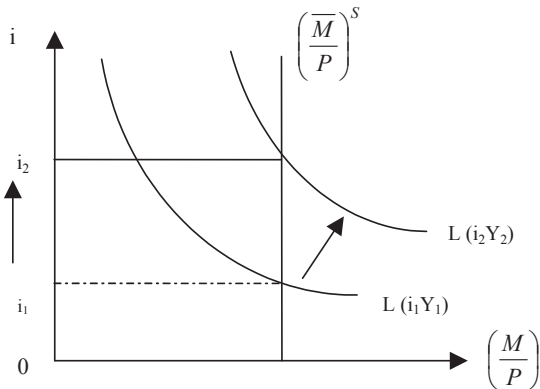

Рис. 9. Графік жорсткої проміжної грошово-кредитної політики

Вибір варіантів грошово-кредитної політики залежить від причин зміни попиту на гроші. Якщо зростання попиту на гроші пов'язане з інфляційним зростанням цін, то найкращою буде жорстка грошово-кредитна політика, яка стримує зростання грошової маси.

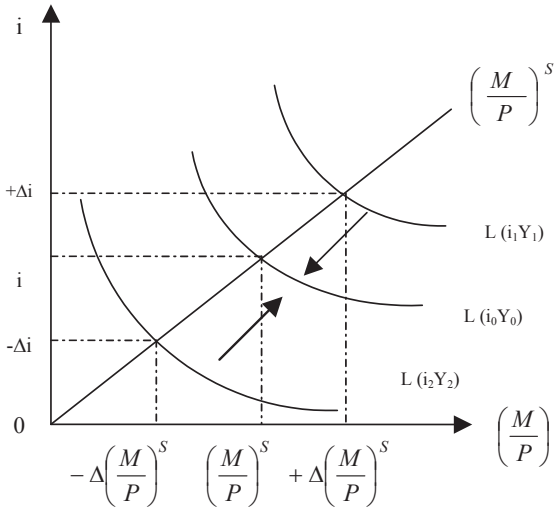

Рис. 10. Схема змішаної грошово-кредитної політики

Якщо зміна попиту на гроші спричинена нестабільною швидкістю обігу грошей, то для стабілізації грошового ринку пропозиція грошей повинна змінюватися обернено до змін швидкості обігу грошей (гнучка грошово-кредитна політика).

Політика, спрямована на обмеження пропозиції грошей і стримування інфляційного тиску в економіці, має назву *стримувальної політики*, або *політики дорогих грошей*. Стимулююча, або політика дешевих грошей — це політика, спрямована на збільшення пропозиції грошей для стимулювання сукупних витрат і зайнятості.

У довгостроковому періоді ефективність грошово-кредитної політики визначається її спроможністю підтримувати стаке економічне зростання при стабільних цінах і повній зайнятості. Щоб зробити цю політику послідовною, економісти пропонують дотримуватися певних правил. Ці правила ґрунтуються на визначених номінальних показниках: пропозиції грошей, номінальному ВВП, рівневі цін.

Прихильники монетаризму вважають, що грошово-кредитна політика мусить бути підпорядкована *монетарному правилу* — в економіці

має підтримуватися постійність темпів зростання пропозиції грошей відповідно темпам зростання ВВП. Але монетарне правило не враховує мінливості швидкості обігу грошей та чутливості попиту до зміни процентної ставки.

Альтернативним правилом грошово-кредитної політики є *підтримка стабільного рівня цін* — регулювання кількості грошей в обігу. Пропозиція грошей повинна зростати, коли ціни починають підвищуватися. Але така політика супроводжується значним падінням реального випуску в економіці, якщо ціни зростають внаслідок «шоків» пропозиції.

Хоча запропоновані правила дають змогу проводити послідовну грошово-економічну політику, жодне з них не є досконалим.

Пропозиція грошей регулюється центральним банком за допомогою інструментів прямого та непрямого впливу. До *прямих інструментів* грошово-кредитної політики належать: ліміти кредитування для окремих банків; пряме регулювання процентної ставки; ліміти на обсяг кредитів. До *непрямих інструментів* належать: операції на ринку цінних паперів; зміна облікової процентної ставки; зміна вимог до рівня обов'язкових резервів.

Прямі інструменти грошово-кредитної політики використовуються в країнах, що розвиваються, інструменти непрямого регулювання — в індустріально розвинених країнах.

Інструменти прямого впливу є ефективними в короткостроковому плані, як засіб запобігання кредитній емісії. Застосування непрямих інструментів дає можливість банкам вільно розподіляти кредити відповідно до ринкової ситуації. Непрямі інструменти грошово-кредитної політики коригують розмір грошової маси, впливаючи або на грошову базу, або на грошовий мультиплікатор.

Операції на відкритому ринку — це купівля центральним банком державних цінних паперів на фінансових ринках і продаж їх комерційним банкам, фірмам та населенню. Купівля цінних паперів збільшує пропозицію грошей за рахунок збільшення резервів комерційних банків. Створені банківські резерви становлять основу подальшої кредитної мультиплікації грошей. Продаж цінних паперів вилучає ліквідні кошти з економіки. Операції на відкритому ринку бувають динамічними і захисними.

Динамічні операції спрямовані на зміну банківських резервів з метою впливу на розвиток економічної системи. Захисні операції направлені на компенсацію небажаних змін у структурі банківських резервів, динаміці грошового мультиплікатора тощо.

Використання операцій на відкритому ринку цінних паперів має такі переваги порівняно з іншими інструментами грошово-кредитної політики:

- ініціатива з проведення операцій належить центральному банку;
- вони забезпечують центральному банку гнучкість обсягів і часу втручання у грошовий ринок;
- комерційні банки укладають угоди з цінними паперами добровільно.

Тому операції на відкритому ринку є основним інструментом грошово-кредитної політики.

Облікова процентна ставка — це ставка, під яку центральний банк кредитує комерційні банки. Ринок, на якому центральний банк надає позики комерційним банкам, має назву «дисконтне вікно». Позики центрального банку відіграють захисну роль — надаються для підтримки ліквідності банків в умовах кризи.

При отриманні комерційними банками позикових резервів у центральному банку зростає грошова база. Центральний банк контролює її через облікову процентну ставку.

Наслідки зміни облікових ставок невизначені для фінансово-економічної системи, оскільки центральний банк не може точно передбачити обсяг кредитів, які візьмуть комерційні банки.

Резервні вимоги впливають на здатність комерційних банків змінювати пропозицію грошей двома шляхами:

- 1) змінюючи обсяг надлишкових резервів комерційних банків;
- 2) змінюючи розмір грошового мультиплікатора.

Зменшення резервних вимог переводить обов'язкові резерви в надлишок й збільшує можливість банків створювати нові гроші. Водночас при зменшенні резервних вимог відбувається зростання грошового мультиплікатора. Обов'язкові резерви не дають прибутку, тому їх скорочення дає змогу банкам підвищити процентну ставку по депозитах, а також залучати додаткові депозити. Це все призводить до збільшення пропозиції грошей в економіці. І навпаки, збільшення резервних вимог скорочує пропозицію грошей за рахунок зменшення грошового мультиплікатора і скорочення надлишкових резервів.

Завдяки багатосторонній дії, норма обов'язкових резервів є потужним засобом впливу на пропозицію грошей. Але часта зміни норми обов'язкового резервування вимагає від комерційних банків підтримувати значний рівень надлишкових резервів, щоб мати змогу в будь-який момент виконати підвищені резервні вимоги. Тому резервні вимоги не використовуються для поточного контролю за розміром грошової маси в економіці. Вони є інструментом довгострокової дії і застосовуються найрідше.

Канали, через які зміни в пропозиції грошей впливають на реальний сектор економіки, мають назву *передатного механізму грошово-кредитної політики*.

У кейнсіанській моделі механізм грошової трансмісії діє через прийняття підприємницьких рішень щодо інвестиційних витрат, а основною ланкою є вплив процентних ставок на інвестиції. Зростання пропозиції грошей (M) зменшує процентні ставки (r), знижуючи тим самим вартість капіталу і підвищуючи рівень інвестиційних витратків (i). Оскільки економіка не перебуває в умовах повної зайнятості ресурсів, зростає реальний обсяг виробництва (Y) при незмінних цінах. Схематично традиційний кейнсіанський передатний механізм виглядає таким чином:

$$\uparrow M \Rightarrow \downarrow i \Rightarrow \uparrow I \Rightarrow \uparrow Y.$$

Монетаристський передатний механізм містить інші засоби впливу грошово-кредитної політики на зміну рівня економічної активності. Згідно з цим підходом, зростання пропозиції грошей (M) безпосередньо підвищує сукупний попит (AD) і таким чином впливає на зростання номінального обсягу виробництва (P*Y). Оскільки економіка перебуває в умовах повної зайнятості ресурсів (Y=Y*), зростання номінального обсягу виробництва відбувається за рахунок підвищення рівня цін (P). Схематично монетаристський передатний механізм може бути відтворений таким чином:

$$\uparrow M \Rightarrow \uparrow AD \Rightarrow \uparrow P * Y \Rightarrow \uparrow P$$

Сучасне розуміння механізму грошової трансмісії містить широкий діапазон каналів впливу грошово-кредитної політики на економічну систему. Найважливіші з них: ефект процентних ставок, ефект валютного курсу, ефект багатства.

Ефект процентних ставок. Зміна процентних ставок впливає на всі планові компоненти витрат, як інвестиційні (інвестиції фірм, інвестиції в житлове будівництво), так і не інвестиційних (купівля у кредит споживчих товарів довготривалого користування, державні закупки). Збільшення цих витрат призводить до підвищення інвестиційного та споживчого попиту і, отже, до зростання сукупного попиту і сукупної пропозиції в економіці. Схематично цей ефект збігається з кейнсіанським передатним механізмом.

Ефект валютного курсу. Зміна пропозиції грошей і процентних ставок впливають на динаміку обмінного курсу національної валюти. Зростання пропозиції грошей і відповідне падіння процентних ставок зменшують попит на національні гроші. У результаті відбувається падіння їх валютного курсу. Зниження валютного курсу сприяє зростанню експорту і зменшенню імпорту, що збільшує попит з боку чистого експорту і стимулює зростання обсягу виробництва. Схематично ефект валютного курсу має такий вигляд:

$$\uparrow M \Rightarrow \downarrow i \Rightarrow \uparrow E \Rightarrow \uparrow NX \Rightarrow \uparrow Y.$$

Ефект багатства. Цей ефект пов'язаний із впливом процентної ставки на ціну акцій та облігацій. Зменшення ставки процента збільшує вартість цінних паперів. Наслідком цього є:

а) зростання багатства власників цінних паперів, що підвищує автономне споживання;

б) зростання вартості акцій полегшує фірмам фінансування інвестиційних проєктів.

В кінцевому підсумку зростання споживчого та інвестиційного попиту призводить до зростання реального обсягу виробництва. Схематичний вигляд ефекту багатства:

$$A) \uparrow M \Rightarrow \downarrow i \Rightarrow \uparrow P_s \Rightarrow \uparrow W \Rightarrow \uparrow C \Rightarrow \uparrow Y;$$

$$B) \uparrow M \Rightarrow \downarrow i \Rightarrow \uparrow P_s \Rightarrow \uparrow q \Rightarrow \uparrow I \Rightarrow \uparrow Y.$$

В третьому питанні проаналізуємо механізм рівноваги на товарному і грошовому ринках.

Для характеристики рівноваги проаналізуємо модель сукупного попиту, яку називають моделлю IS-LM. Складовими моделі IS-LM є крива IS та крива LM. Крива IS («інвестиції-заощадження») відображає умови рівноваги на ринку товарів та послуг. Крива LM («ліквідність-гроші») показує взаємозв'язок між пропозицією грошей та попитом на них. Оскільки процентна ставка впливає як на інвестиції, так і на грошовий попит, ця змінна пов'язує обидві частини моделі IS-LM.

Моделю IS-LM відображає взаємозв'язки на ринках товарів і грошей у національній економіці в короткостроковому періоді.

Вона виходить із припущення про незмінний рівень цін. Це означає, що усі змінні в моделі вимірюються в реальних одиницях. У цій моделі припускають, що національна економіка є закритою. Отже, модель IS — LM показує рівновагу товарного й грошового ринків і виявляє чинники, що визначають рівень доходу в національній економіці за незмінного рівня цін.

Крива IS відображає залежність між процентною ставкою й рівнем доходу в національній економіці за рівноваги на ринку товарів і послуг. Для виявлення того, як зі зміною процентної ставки змінюється рівноважний дохід, використаємо функцію попиту на інвестиції та «кейнсіанський хрест».

Підприємства для здійснення інвестицій беруть у позику грошові кошти, за що сплачують процент.

Процентна ставка — це плата за позику грошей. Залежність між інвестиціями та процентною ставкою відображає функція інвестицій, яка, як нам уже відомо, є спадною (рис. 11, а).

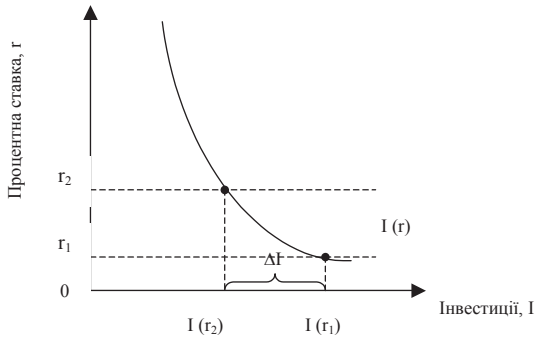

Рис. 11. а) функція інвестицій

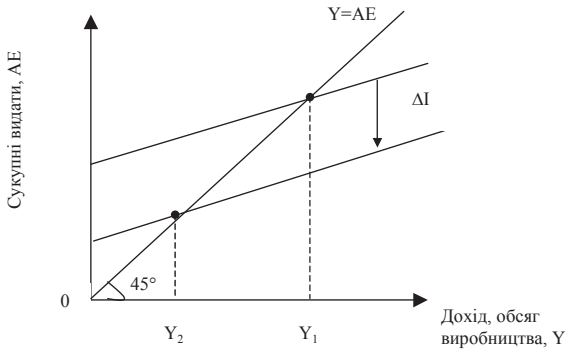

Рис. 11. б) «кейнсіанський хрест»

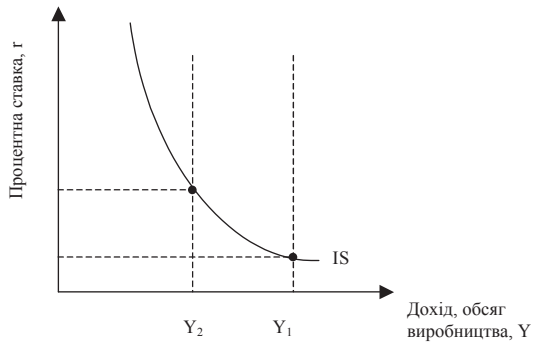

Рис. 11. в) крива IS

Зменшення запланованих інвестицій скорочує сукупні видатки АЕ у національній економіці і переміщує криву запланованих видатків донизу, що зменшує рівноважний рівень доходу Y . Це явище відбиває «кейнсіанський хрест» (рис. 11, б). Зміна процентної ставки впливає у той самий спосіб і на чутливі до неї споживчі видатки. Загалом простежується тісна залежність між динамікою процентної ставки r і доходом Y . З підвищенням процентної ставки рівень доходу в національній економіці зменшується. Крива IS відображає цю обернену залежність і має від'ємний нахил (рис. 11, в).

Крива LM відображає залежність між процентною ставкою та рівнем доходу, яка виникає за рівноваги на ринку грошей. Для розуміння цієї залежності спочатку розглянемо ринок грошей. Згадаймо, що пропозиція грошей M є **екзогенною змінною**, яку визначає центральний банк. Нехай M позначає пропозицію, P — рівень цін, а відношення M/P пропозицію реальних грошових залишків. У короткостроковому періоді рівень цін незмінний. Це означає, що пропозиція реальних грошових залишків є сталою, яка, зокрема, не залежить від процентної ставки:

$$(M/P)^S = M/P$$

Якщо по горизонтальній осі відкласти реальні грошові залишки, а по вертикальній — процентну ставку, то залежність між цими змінними можна зобразити вертикальною лінією (рис. 11).

Попит на реальні грошові залишки, тобто кількість грошей, якою люди хочуть володіти, залежить від процентної ставки. Процентна ставка — альтернативна вартість володіння грошима.

Гроші як актив приносять процент. Зі зростанням процентної ставки економічні суб'єкти меншу частину свого багатства зберігатимуть у формі грошей. Інакше кажучи, величина попиту на реальні грошові залишки перебуває в оберненій залежності від процентної ставки. Тому крива попиту на гроші $L(r)$ є спадною (рис. 12).

Попит на реальні грошові залишки залежить не лише від процентної ставки, а й від величини доходу, який продукує національна економіка. Якщо рівень доходу високий, то високий і рівень видатків, тож люди здійснюють більше ділових операцій, які потребує використання грошей. Іншими словами, чим вищий рівень доходу, тим більший попит на гроші.

Тому функцію попиту на гроші можна записати так:

$$M/P^d = L(r, Y)$$

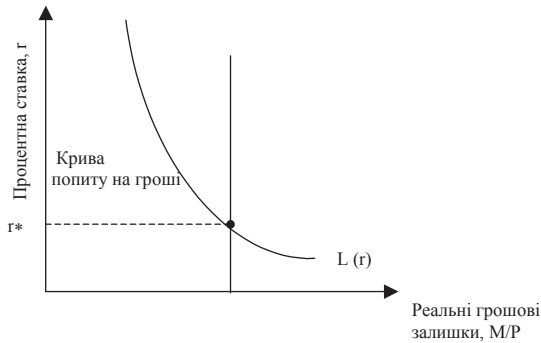

Рис. 12. Пропозиція та попит на реальні грошові залишки

Зростання доходу збільшує попит на гроші, і крива попиту на реальні грошові залишки переміщується вправо (рис. 13, а). За незмінної пропозиції грошей збільшення доходу підвищує процентну ставку, яка забезпечує рівновагу на ринку грошей. Цю залежність між доходом та рівноважною процентною ставкою відображає крива LM (рис. 13, б) в усіх точках цієї кривої попит на гроші дорівнює їхній пропозиції.

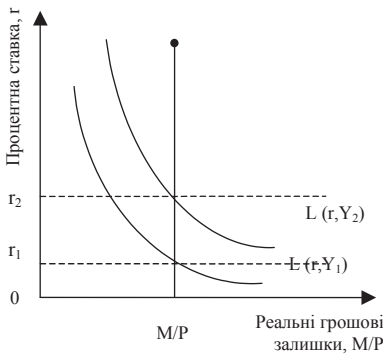

Рис. 13. а) Ринок реальних грошових залишків

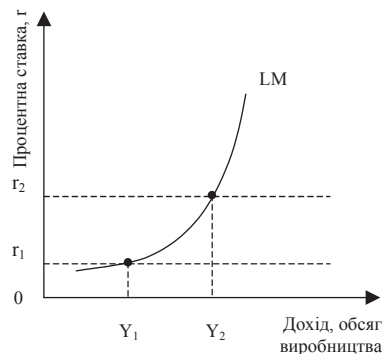

Рис. 13. б) Крива LM

У національній економіці вищий рівень доходу спричинює більший попит на реальні грошові залишки, що підвищує рівноважну процентну ставку, яка урівноважує ринок грошей за кожного рівня доходу.

Процентна ставка залежить як від попиту на гроші, так і від пропозиції грошей. Це означає, що криву LM будують для даної пропозиції реальних грошових залишків.

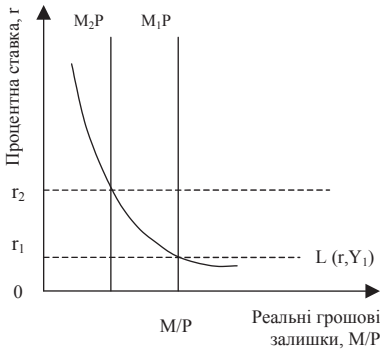

Рис. 14. а) Ринок реальних грошових залишків

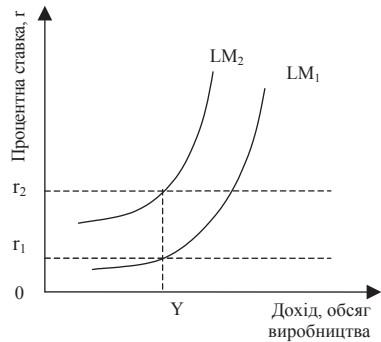

Рис. 14. б) Крива LM

Якщо реальні грошові залишки змінюються (наприклад, унаслідок зміни пропозиції грошей центральним банком), крива LM переміщується. Припустімо, що центральний банк зменшив пропозицію грошей з M_1 до M_2 . У короткостроковому періоді пропозиція реальних грошових залишків зменшилась від M_1/P до M_2/P , що відображено на рис. 14, а. За незмінної величини доходу, а отже незмінного положення кривої попиту на реальні грошові залишки, зменшення їхньої пропозиції підвищує процентну ставку, яка зрівноважує грошовий ринок. Отже, зменшення пропозиції грошей переміщує криву LM вгору — на рис. 14, б — із положення LM_1 у LM_2 .

І навпаки, збільшення пропозиції грошей за незмінного рівня доходу знижує рівноважну процентну ставку, і крива LM переміщується донизу. Отже, пропозиція грошей є екзогенною змінною, яка визначає положення кривої LM. Ця крива показує ті комбінації процентної ставки й рівня доходу, які сумісні з рівновагою на ринку реальних грошових залишків.

Криву LM можна тлумачити з позиції кількісного рівняння обміну, котре, як нам уже відомо, записують: $MV=PY$. Згідно з цим рівнянням, за постійної швидкості обігу грошей попит на гроші нечутливий до процентної ставки і залежить лише від доходу грошей M . У такому разі крива LM вертикальна.

Однак у реальній дійсності попит на гроші залежить і від процентної ставки. З підвищенням процентної ставки економічні суб'єкти втрачають більшу величину процента, якщо володіють грошми. Тому у разі зростання процентних ставок ці суб'єкти змінюють свій портфель активів — зменшують кількість грошей, що обслуговують ділові операції.

Це означає, що кожна грошова одиниця, яка перебуває в обігу, переходить із рук у руки частіше, щоб підтримати даний обсяг ділових операцій, тобто швидкість обігу грошей V зростає. Отже, якщо V не постійна, то швидкість обігу грошей прямо залежить від процентної ставки. Тому кількісне рівняння обміну запишемо ще й так:

$$MV(r) = PY$$

Із цього варіанта рівняння можна вивести висхідну криву LM. Як нам уже відомо, крива LM відображає зв'язок процентної ставки й доходу. Зі зростанням процентної ставки швидкість обігу грошей V підвищується, що збільшує рівень доходу Y за кожного рівня цін P і пропозиції грошей M . Тому крива LM має додатний нахил. Крім того, із такого запису кількісного рівняння обміну можна зрозуміти, чому збільшення пропозиції грошей переміщують криву LM вправо, а зменшення — вліво.

Отже, існує два способи тлумачення кривої LM — на підставі теорії переваги ліквідності і на підставі кількісного рівняння обміну. В обох випадках крива LM відображає пряму залежність між доходом і процентною ставкою на ринку грошей. Сама крива LM не визначає ні доходу Y , ні процентної ставки r , яка переважає в національній економіці, вона просто виражає залежність між цими двома змінними.

У точці перетину кривих IS та LM (рис. 15) досягається рівновага у національній економіці. Ця точка визначає проценти ставку r і рівень доходу Y , які задовольняють умови рівноваги як на ринку товарів, так і на ринку грошей. Інакше кажучи, у точці перетину цих кривих фактичні видатки дорівнюють запланованим, а пропозиція грошових залишків дорівнює попиту на них. Модель IS-LM містить два рівняння:

$$Y = C(Y-T) + I(r) + G;$$

$$M/P = L(r, Y).$$

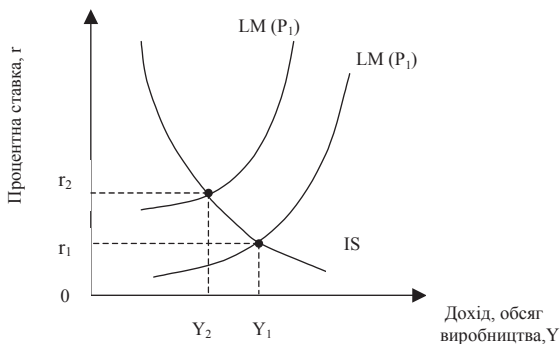

Рис. 15. Модель IS-LM

У цій моделі змінні G, T, M і P розглядаються як екзогенні. За цих змінних крива IS відображає комбінації значень r та Y , які задовольняють рівняння, що описує ринок товарів і послуг. Крива LM відбиває комбінацію значень r та Y , котрі задовольняють рівняння, що описує ринок грошей.

Модель $IS-LM$ дає змогу аналізувати вплив макроекономічної політики на рівноважний рівень доходу в національній економіці у короткостроковому періоді. Ця модель показує, як зміни в екзогенних величинах — державних видатках, пропозиції грошей, податках тощо — визначають ендogenous змінні, передовсім процентну ставку й дохід (обсяг національного виробництва). Модель також дозволяє аналізувати вплив збурень на товарному й грошовому ринках на національну економіку.

Терміни

Банківські резерви	Рівновага товарного ринку
Грошова маса	Політика «дешевих» грошей
Грошова база	Політика «дорогих» грошей
Грошові агрегати	Попит на гроші для угод
Грошовий мультиплікатор	Попит на гроші як активи
Облікова ставка	Призначення грошей
Операції на відкритому ринку	Модель $IS-LM$
Рівновага грошового ринку	

Питання для перевірки знань

1. Назвіть і розкрийте зміст грошових агрегатів.
2. Від яких факторів залежить попит на гроші для угод?
3. Як змінюється попит на гроші, як активи?
4. Що таке грошова пропозиція?
5. Поясніть залежність між грошовою базою і грошовою пропозицією.
6. Що таке грошовий мультиплікатор, як він визначається?
7. Покажіть модель грошового ринку та поясніть механізм досягнення рівноваги на ньому.
8. Поясніть механізм створення нових грошей банківською системою.
9. Назвіть методи грошово-кредитної політики держави і розкрийте сутність кожного з них.
10. Поясніть сутність політики «дешевих» і «дорогих» грошей.
11. В чому полягає зміст рівноваги на товарному і грошовому ринках.

Тесту

1. Важливою умовою збереження вартості грошей (курсу національної валюти) будь-якої країни є:

- А. Контроль уряду за емісією грошей.
- Б. Державний контроль цін.
- В. Забезпечення грошового обігу золотом або валютою.
- Г. Зростання швидкості обертання грошей.

2. Що із наведеного нижче не включають в агрегат M2?

- А. Готівкові гроші поза банками.
- Б. Строкові депозити.
- В. Кошти на розрахункових рахунках.
- Г. Кошти клієнтів за трастовими операціями банків.

3. Попит на гроші для угод залежить від:

- А. Відсоткової ставки комерційних банків.
- Б. Реального валового внутрішнього продукту.
- В. Кількості готівкових грошей поза банками.
- Г. Швидкості обертання грошей.

4. Попит на гроші як активи залежить від:

- А. Відсоткової ставки комерційних банків.
- Б. Норми резервів комерційного банку.
- В. Загального обсягу грошової маси.
- Г. Граничної схильності до заощаджень.

5. Загальна сума грошової маси збільшується, якщо комерційні банки країни:

- А. Зменшують свої надлишкові резерви.
- Б. Збільшують обсяги кредитів, які надаються населенню.
- В. Збільшують свої резерви у національному банку.
- Г. Продають облігації національному банку.

6. Активи комерційного банку — це:

- А. Готівкові гроші, поточні рахунки, цінні папери.
- Б. Кредити інвестиції, строкові депозити.
- В. Готівкові гроші, резерви, кредити, інвестиції та цінні папери.
- Г. Цінні папери, власний капітал, строкові депозити, інвестиції.

7. Що має за мету комерційний банк, зменшуючи відсоткову ставку:

- А. Збільшення заощаджень населення.
- Б. Збільшення кредитів населення.
- В. Сприяння інвестуванню.
- Г. Пожвавлення кон'юнктури ринку.

8. Що має за мету комерційний банк, підвищуючи облікову ставку:

- А. Зменшення попиту комерційних банків на кредити.

Б. Збільшення попиту комерційних банків на кредити.

В. Пожвавлення національної економіки.

Г. Зменшення рівня інфляції.

9. Які напрями монетарної політики Національного банку України спрямовані на досягнення операційних цілей?

А. Підтримання стабільності курсу валюти.

Б. Забезпечення темпу збільшення грошової бази.

В. Підтримання стабільності рівня цін.

Г. Підтримання загальної суми резервів.

10. Щоб збільшити грошову пропозицію, національний банк має:

А. Купити державні облігації.

Б. Продати державні облігації.

В. Підвищити резервну норму.

Г. Зменшити резервну норму.

Література

Основна:

1. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика. // Под. ред. А.В. Сидорова. — М.: Дело и Сервис, 2001. — С.161-173.
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л. О. Макроэкономика. Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — С.170-197.
3. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. //За ред. С.Панчишина. Навчальний посібник. — К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2001. — С.327-350.
4. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроэкономика: Учебник. — К.: О-во «Знання», КОО, 2004. — С. 214-239.
5. . Панчишин С. Макроэкономика. — К.: Либідь, 2001.- С.182-220,281-290, 366-401.
6. Радіонова І.Ф. Макроэкономика та економічна політика. — К.: Таксон, 1996.- С.176-192.
7. Радіонова І. Ф. Макроэкономика: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004.С. — 176-192.
8. Савченко А. Г. та ін. Макроэкономика. — К.: Либідь, 1999.- С. 194-218.
9. Солонінко К.С. Макроэкономика. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІПІ, 2000.- С.175-195.

Додаткова:

1. Бункина М.К., Семенов В.А. Макроэкономика. — М.: Эльф-пресс, 1995. — С.87-100, 101-114.
2. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроэкономика. — К.: Основи, 1996. — С.113-150.
3. Курс экономической теории / Общ. Ред. Р. Т. Чепурина М. Н. — Киров, 1997. — С.363-393.

-
4. Лэйард Р. Макроэкономика. — М.: Джон Уайли Энд Санз, 1994. — С.11-37.
 5. Мэнкью Н.Г. Макроэкономика // Общ. ред. Р.Т. Емцова. — М.: Издательство МГУ, 1994. — С.231-282, 669-691.
 6. Макроэкономика./ Под. ред. И.П. Николаевой. — М.: ЮНИТИ, 2000.- С.186-214.
 7. Мікроекономіка. Макроекономіка / За ред. С. Будагов-ської. — К.: Основи, 1998. — С.321-341.
 8. Лагутін В. Монетарна політика і державні фінанси.// Економіка України. — 2003. — № 7. — С.10.
 9. Осецький В. Грошово-кредитна політика — детермінанта інвестиційних змін. // Банківська справа. — 2003. — № 1. — С. 22.

ТЕМА 6. ІНФЛЯЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ

Обсяг годин: 14 год.

Лекція — 2 год.

Семінар — 2 год.

Самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Інфляція: сутність і характеристика.
2. Причини виникнення і соціально-економічні наслідки інфляції.

План семінару

1. Інфляція як частина теорії грошей.
2. Сутність і характеристика інфляції.
3. Інфляція і цінові індекси.
4. Причини і наслідки інфляції.

Доповідь: Особливості інфляційних процесів в Україні.

Реферат: Зміст і характеристика антиінфляційної політики держави.

Мета вивчення теми — розкрити сутність інфляції як економічного явища, показати її причини і наслідки.

Логічна схема розкриття матеріалу теми може мати такий вигляд (рис. 1).

1. Викладаючи перше питання слід зазначити, що інфляція як економічне явище існує вже тривалий час.

Термін інфляція (від лат. Inflation — надування) вперше почав вживатися в Північній Америці в період громадянської війни 1861 — 1865 рр. Різні наукові школи, що аналізували інфляцію своєрідно характеризують її причини і наслідки.

У класичній економічній теорії інфляція трактується як частина теорії грошей. Вона є процесом підвищення загального рівня цін та зниження купівельної спроможності грошей. Дж. М. Кейнс вперше проаналізував інфляцію як елемент макроекономічної теорії.

Монетаризм, змінивши кейнсіанську теорію у 80-х роках ХХ ст., вже не просто включає проблеми інфляції в макроекономічну теорію, а розглядає її як важливу складову частину останньої. Монетаристи інфляцію розуміють як стійке та безперервне зростання цін, що викликає надмірною масою грошей по відношенню до випуску продукції. Це положення переконує в тому, що причини інфляції — у сфері обігу. А тому допускається обмеження впливу держави в процесі суспільного відтворення.

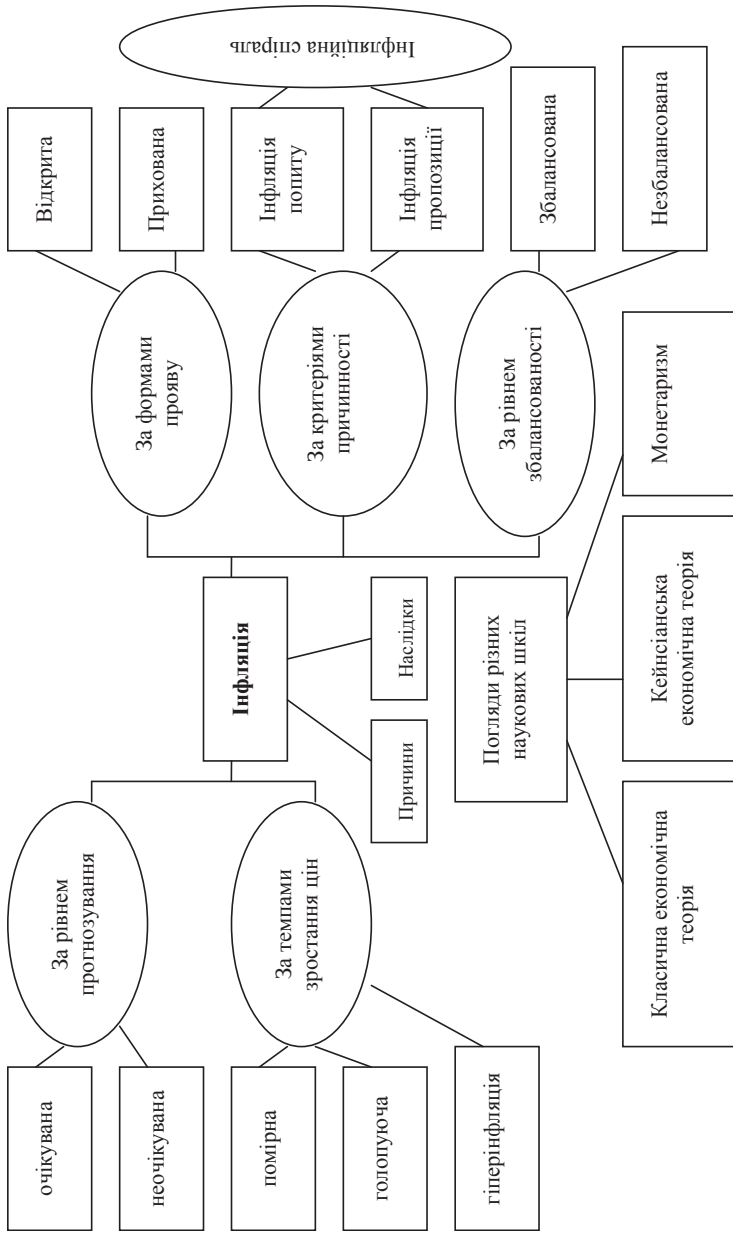

Рис. 1. Структурно-логічна схема викладання теми «Інфляційний механізм»

Інфляція означає зростання загального рівня цін (або, іншими словами, це є падіння купівельної спроможності грошей, підвищення грошової вартості життя).

Від інфляції слід відрізнити інфляційний шок — одноразове підвищення рівня цін, котре може стати імпульсом для прискорення процесу інфляції.

Рівень інфляції показує, як змінилися ціни в економіці, і вимірюється за допомогою різних індексів (індекс споживчих цін, індекс цін виробництва, дефлятор ВВП).

Для здійснення названих коригувань використовують цінові індекси Ласпейреса, Пааше, Фішера.

Індекс Ласпейреса (або агрегатний індекс цін) показує, як змінюються ціни за два періоди, що порівнюються, якщо структура виробленого ВВП залишається незмінною. Вагами в цьому випадку є товарна структура виробництва базисного періоду (g_0), а тому зміни у виробництві та споживанні, пов'язані з науково-технічним прогресом, не враховуються.

Індекс має вигляд:

$$I_p^l = \frac{\sum p_1 * g_0}{\sum p_0 * g_0} * 100\%$$

де: p_0 — ціна товару базисного року;

p_1 — ціна товару поточного року;

g_0 — обсяг виробництва базисного року.

Індекс Ласпейреса, розрахований для фіксованого «кошика» споживача товарів та послуг (g_k), називають індексом споживчих цін:

$$I_p^{ci} = \frac{\sum p_1 * g_k}{\sum p_0 * g_k} * 100\%$$

де g_k — обсяг споживчого кошика.

Індекс споживчих цін являє собою співвідношення ціни споживчого кошика в поточному році до ціни аналогічного кошика в базовому році, він включає товари, що спожиті індивідуальними споживачами і вироблені не тільки всередині держави, але також і імпортні. Враховує тільки товари і послуги.

Фіксований споживчий кошик складається приблизно з 300 найменувань товарів і послуг, які купуються типовим міським мешканцем (в Україні 163 найменування).

Індекс побудовано так, що ціна кошика у базисному періоді береться за 100%, а тому значення індексу вказує на те, на скільки відсотків

змінилася ціна товарів — компонентів споживчого кошика — у поточному періоді в порівнянні з попереднім.

Індекс Пааше частково усуває обмеженість індексу Лайспейреса, оскільки вагами в даному випадку є товарна структура виробництва поточного року (g_1). Індекс має вигляд:

$$I_p^n = \frac{\sum p_1 * g_1}{\sum p_0 * g_1} * 100\%$$

де g_1 — обсяг виробництва в поточному періоді.

Індекс Пааше, розрахований для сукупності товарів і послуг, що входять до складу ВВП, називається дефлятором ВВП:

$$\text{Дефлятор ВВП} = \text{Номінальний ВВП} / \text{Реальний ВВП}$$

Оскільки на цей індекс впливають структурні зрушення, які компенсують підвищення цін на окремі товари, вважається, що дефлятор ВВП недооцінює зростання загального рівня цін.

Проте на практиці відмінність між цими двома індексами незначна, і вони обидва досить добре відображають тенденцію та швидкість зміни цін. В залежності від мети дослідження завжди можна підібрати той індекс, який найбільшою мірою відповідає поставленому завданню.

Індекс Фішера, як середнє геометричне значення індексів Пааше і Ласпейреса, усуває їхню обмеженість:

$$I_p^{\phi} = \sqrt{I_p^l * I_p^g} = \sqrt{\frac{\sum p_1 * g_0}{\sum p_0 * g_0} * \frac{\sum p_1 * g_1}{\sum p_0 * g_1}}$$

Темп інфляції показує, як змінилася сама інфляція за певний період (прискорилась чи сповільнилась), і визначається за формулою:

$$\text{Темп інфляції} = \frac{I_{цін}^1 - I_{цін}^0}{I_{цін}^0} * 100\%$$

де I^1 цін, I^0 цін — відповідно, ціновий індекс у поточному і базисному періодах.

Протилежним до інфляції поняттям є дефляція, яка має місце, коли загальний рівень цін падає і купівельна спроможність грошей підвищується.

Дезінфляція означає вилучення з обігу частини надлишкової грошової маси, випущеної в період інфляції, що супроводжується зниженням темпу зростання цін.

В економічній думці існує багато підходів щодо характеристики інфляції.

Так за формами прояву існує два типи інфляції:

- відкрита;
- прихована.

Відкрита інфляція проявляється у тривалому зростанні рівня цін. Вона розгортається на ринках, де діють вільні ціни. Рівень інфляції при відкритій формі визначається темпом приросту рівня цін.

Прихована інфляція проявляється через посилення товарного дефіциту. Розгортається вона в умовах жорсткого державного контролю за цінами.

За критерієм причинності розрізняють два види інфляції:

- інфляція попиту;
- інфляція пропозиції (витрат).

Інфляцію попиту формують грошові фактори — емісія паперових грошей, швидкість їх обертання, стан фінансово-кредитної системи, відношення національної валюти до інших валют. Інфляція попиту виявляється у перевищенні сукупного попиту над пропозицією і виникнення надлишкової платоспроможності. Якщо зростання сукупного попиту не компенсується підвищенням пропозиції, то це призводить до інфляційного зростання цін, яке супроводжується збільшенням грошової маси. Переповнення каналів обігу грошовою масою знецінює грошову одиницю, що є найхарактернішою ознакою інфляції попиту. Графічне відображення інфляції попиту див. на рис. 2.

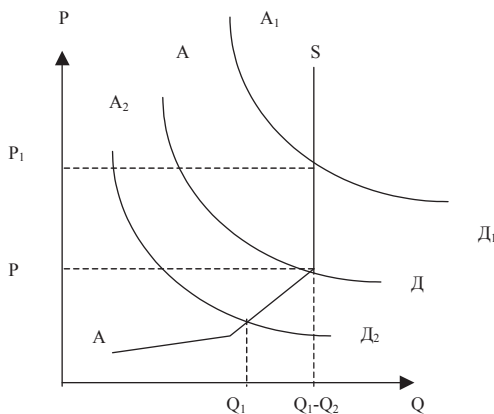

Рис. 2. Графічне відображення інфляції попиту

Інфляція попиту спостерігається якщо сукупний попит зростає швидше за виробництво товарів, а тому ціни, що намагаються зрівноважити сукупний попит і сукупну пропозицію зростають. Інфляція попиту виникає в умовах повної зайнятості всіх ресурсів.

Основні причини інфляції попиту.

1. Зростання попиту на засоби виробництва в умовах повної зайнятості виробничих потужностей.

2. Зростання доходів населення.

3. Розширення соціальних та військових замовлень.

Інфляція, що виникає через зростання витрат у періоди високого безробіття та неповного використання виробничих ресурсів, визначається інфляцією витрат, або інфляцією пропозиції.

Інфляцію витрат (пропозиції) формують виробничі фактори — монополізація виробництва, брак конкуренції, структурні перекоси в матеріальному виробництві та ціновій політиці, витратний характер економіки. Головним її імпульсом стає збільшення витрат виробництва в результаті підвищення заробітної плати та цін на сировину, матеріали, устаткування тощо. Інфляція витрат завжди загрожує скороченням товарного забезпечення і, зрештою, породжує спад виробництва і скорочення робочих місць.

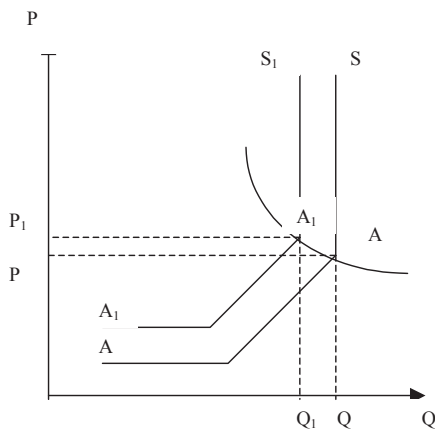

Рис. 3. Графічне відображення інфляції пропозиції

Поєднання інфляції попиту та інфляції витрат створює так звану інфляційну спіраль.

Також інфляція може бути збалансованою і незбалансованою.

При збалансованій інфляції ціни піднімаються відносно помірно і одночасно на більшість товарів та послуг. В цьому випадку по результатах середньорічного росту цін піднімається відсоткова ставка державного банку і таким чином ситуація стає рівносильна стабільним цінам.

У випадку незбалансованої інфляції ціни на різні товари і послуги піднімаються неодноразово і по різному на кожний тип товару.

Існує також очікувана і неочікувана інфляція. Очікувану інфляцію можна спрогнозувати на який-небудь період часу і вона, як правило, є прямим результатом діянь влади.

Існує три категорії інфляції кількісного характеру: помірна, галопуюча, гіперінфляція.

Помірна інфляція характеризується повільним зростанням цін: щорічний рівень інфляції вимірюється однозначним числом. Вона активізує економіку. При зростанні цін населення більше купує, так як далі покупки обійдуться ще дорожче. Це стимулює виробників підвищувати пропозицію, і ринок швидше насичується.

Для перехідної економіки поріг інфляції, що є допустимим, складає 20-30 %, для решти країн — 6-10 %.

Галопуюча інфляція — це інфляція, що виражається двозначним чи тризначним числом (від 50 до 300 % за рік).

При гіперінфляції — ціни зростають на тисячі і більше відсотків на рік. Населення втрачає заощадження. Зникає стимул вкладати інвестиції у виробництво, оскільки інвестиції дохід дадуть не швидко, а за цей термін втратиться їхня цінність. Це економічний і соціальний хаос.

Гіперінфляція в Україні мала місце в 1993 р. (вона дорівнює > 10500%).

Формальний критерій гіперінфляції був введений американським вченим Філіпом Каганом: початком гіперінфляції вважається місяць, в якому зростання цін вперше перевищує 50 %, а кінцем — місяць, попередній тому, в якому зростання цін падає нижче цієї критичної точки і не досягає її знову хоча б протягом року.

Ситуація в економіці, коли одночасно відбувається підвищення рівнів інфляції та безробіття на фоні загального спаду виробництва, називається *стагфляція*. Це поняття запроваджене в обіг на початку 70-х рр. ХХ ст. Явище стагфляції нині пояснюють головним чином інерційною природою інфляційних процесів.

Всі ці види інфляції існують тільки при відкритому її становищі — тобто при відносно вільному ринку. При «прихованій» інфляції зростання цін на товари і послуги може не спостерігатись, а знецінення грошей може виражатись в дефіциті пропозиції. Таким чином інфляція виступає як складний економічний процес, що призводить до знецінення грошей і зниження рівня життя населення.

2. В другому питанні основну увагу звернено на характеристику основних причин виникнення інфляції та її соціально-економічні наслідки.

Розрізняють декілька причин інфляції.

По-перше, це диспропорційність, або незбалансованість державних витрат і доходів, що проявляється в дефіциті держбюджету. Якщо цей дефіцит фінансується за рахунок активного використання «друкарського верстату», це призводить до збільшення маси грошей в обігу, а відповідно і до інфляції.

По-друге, інфляційне зростання цін може відбуватись, якщо фінансування інвестицій проводиться за рахунок бюджетного дефіциту.

По-третє, зі зростанням «відкритості» економіки тієї чи іншої країни все більше втягування її в світогосподарські зв'язки збільшує небезпечність «імпортваної» інфляції.

По-четверте, інфляція набуває самопідтримуючий характер в результаті інфляційних очікувань. Багато вчених країн Заходу і нашої країни особливо виділяють цей фактор. Подолання інфляційних очікувань населення і виробників — найважливіше (якщо не головне) завдання антиінфляційної політики.

Взагалі існує дві теоретичні концепції визначення першопричини інфляції: структурна і монетарна.

Структурна концепція: інфляція виникає через наявність структурних «вузьких місць» в економіці: диспропорції суспільного відтворення; дефіцит держбюджету, підвищення попиту тощо.

За концепцією збільшення грошової маси дає можливість інфляції проявитися і стати зростаючим процесом.

Монетаристи розглядають інфляцію як чисто грошовий феномен, обумовлений м'якою грошовою і бюджетною політикою держави (дефіцитне фінансування, надлишкове розширення внутрішнього кредиту, помилкова грошова політика Національного банку відносно емісії грошей, експортно-імпорتنих операцій тощо).

Вони вважають вузькі місця наслідком спотворених внутрішніх цін і валютних курсів, а це, в свою чергу, викликано інфляційними процесами і спробами уряду стримати підвищення цін.

Соціально-економічними наслідками інфляції є наступні процеси:

1. Зниження реальних доходів населення. Це стосується осіб, які отримують фіксовані номінальні доходи (бюджетники, пенсіонери та інші). При зростанні цін їх реальні доходи падають. Реальні доходи зростають у тих осіб, заробітна плата котрих зростає швидше, ніж рівень інфляції. Перші обкладаються інфляційним податком, другі отримують інфляційну субсидію.

2. Знецінення фінансових активів порівняно з постійним доходом. Їх реальна вартість знижується. Реальні доходи власників таких активів знижується.

3. Порушення нормального розподілу доходів між дебіторами і кредиторами. Від інфляції виграють дебітори, тобто позичальники кредиту, а програють кредитори (ті, хто надають кредит).

4. Зниження мотивації до інвестування довгострокових програм.

5. Прискорення матеріалізації грошей. Підвищуються ціни на товарно-матеріальні ресурси і нерухомість. Через це домашні господарства і підприємства позбавляються від грошей і вкладають їх в запаси товарно-матеріальних цінностей і нерухомість. Гроші стають «гарячими».

6. Зменшення впливу на зайнятість і безробіття.

7. Зниження мотивації до праці.

8. Підрив управлінського механізму економіки.

А. Філіпс, аналізуючи дані англійської статистики за 1861 — 1957 рр., довів, що в короткостроковому періоді високі темпи інфляції мають супроводжуватись низьким рівнем безробіття, і навпаки. Обернену залежність між рівнем інфляції та рівнем безробіття демонструє крива Філіпса (Рис.4).

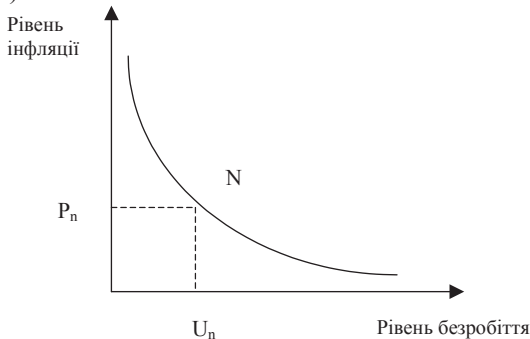

Рис. 4. Крива Філіпса

(U_n — природний рівень безробіття; P_n — темп росту цін за природного рівня безробіття).

Лівіше точки N спостерігається інфляція попиту, яка може виникнути в результаті спроб держави встановити високу зайнятість. Правіше точки N — падіння цін в період кризи перевиробництва.

Слід зазначити, що:

- в короткостроковому періоді (до 2 років) обернений зв'язок між інфляцією та безробіттям має нестійкий характер і порушується зі зміною очікуваної інфляції;

- в довгостроковому періоді альтернативи не існує. Безробіття залежить від інфляції.

В короткостроковому періоді в економіці виникає інфляційна спіраль «заробітна плата — ціни», за умов якої підвищення заробітної плати породжує підвищення цін, що веде до подальшого зростання цін і ставки заробітної плати.

У короткостроковому періоді економічна політика, спрямована на швидке зниження рівня безробіття, призводитиме до прискорення інфляції. При розробці державної політики необхідно вибрати між:

1. Політикою, спрямованою на економічне пожвавлення, з високими темпами приросту ВВП, що швидко знизить безробіття.

2. Політикою пожвавлення, з повільним приростом ВВП, що дає змогу сповільнити інфляцію, але за рахунок тривалого безробіття.

Цей вибір залежить від очікуваного рівня інфляції: чим більшим буде цей рівень, тим вище розміщуватиметься крива Філіпса. А це значить, що фактичний рівень інфляції буде вищим для будь-якого рівня безробіття.

При стагфляції (одночасному зростанні безробіття та інфляції) дана альтернатива не дотримується.

Терміни

Інфляція	Інфляція витрат
Інфляційний шок	Інфляція попиту
Дефляція	Інфляційна спіраль
Рівень інфляції	Збалансована інфляція
Індекс споживчих цін	Незбалансована інфляція
Дефлятор ВВП	Очікувана інфляція
Відкрита інфляція	Неочікувана інфляція
Прихована інфляція	

Питання для перевірки знань

1. В чому виражається циклічність розвитку економіки?
2. Що таке інфляція та які види інфляції ви знаєте?
3. В чому різниця між номінальним та реальним ВВП?
4. Сформулюйте різницю між індексом споживчих цін та дефлятором.
5. Яка існує залежність між рівнями інфляції і безробіття в короткий період?

Тести**1. Стагфляція характеризується:**

- А. Зростанням ціни споживчого кошика.
- Б. Зростанням цін, скороченням виробництва і високим рівнем безробіття.
- В. Дефіцитом товарів і послуг.
- Г. Збільшенням грошової маси.

2. Яке серед сполучень видів інфляції є в економіці країни найбільш переважним?

- А. Збалансована, помірна, очікувана.
- Б. Повзуча, неочікувана, збалансована.
- В. Незбалансована, галопуюча, очікувана.
- Г. Очікувана, галопуюча, збалансована.
- Д. Помірна, очікувана, незбалансована.

3. Яка з перерахованих дій виступає як засіб, за допомогою якого індивід страхується від ризику не передбачуваної інфляції?

- А. Включення в трудовий контракт пункту, що враховує індексування заробітної плати в довгостроковому періоді.
- Б. Пропонування своєму другу позички, відсоткова ставка по котрій нижча банківської.
- В. Відкриття нового бізнесу на основі отриманих від кредитів.
- Г. Всі відповіді правильні.

4. Яке поняття з перерахованих нижче не відносять до фаз ділового циклу?

- А. Інфляція.
- Б. Рецесія.
- В. Спад.
- Г. Підйом.
- Д. Пожвавлення.

5. Дефлятор ВВП дорівнює відношенню:

- А. Реального ВВП до номінального ВВП.
- Б. Номінального ВВП до реального ВВП.
- В. Номінального ВВП до номінального ВВП.

6. Менш за все постраждають від не передбачуваної інфляції:

- А. Ті, хто отримує фіксований номінальний дохід.
- Б. Ті, у кого номінальний дохід росте, але повільніше, ніж зростає рівень цін.
- В. Ті, хто має грошові заощадження.
- Г. Ті, хто став боржником, коли ціни були нижчими.
- Д. Вірні тільки відповіді Б і Г.

7. Індекс споживчих цін може бути використаний для того, щоб оцінити:

А. Різницю між структурою виробництва у звітному і попередньому році.

Б. Різницю в ринковій вартості «товарного кошика» двох різних часових періодів.

В. Різницю в рівні цін двох різних країн.

Г. Різницю між рівнем оптових і роздрібних цін.

8. Крива Філіпса характеризує:

А. Ступінь нерівності при персональному розподілі національного доходу.

Б. Розв'язок між податковими ставками та обсягом податкових надходжень.

В. Зв'язок між рівнем безробіття й річним темпом росту рівня цін.

Г. Зв'язок між нормою відсотку та грошовою масою в обігу.

Д. Зв'язок між рівнем безробіття й обсягом валового національного продукту.

9. До якої категорії слід віднести людину, якщо вона в цей час хворіє і не працює через хворобу?

А. Зайняті

Б. Безробітні

В. Особи поза робочою силою.

Література

Основна:

1. Базілінська О.Я. Макроекономіка. Навчальний посібник — К. ЦУЛ. 2005 — с.58. —75.

2. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроекономика: Учебник. — К.: О-во «Знання», КОО, 2004. — С. 131-149.

3. Круш П.В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. — К.: Політехніка, 2004 — С. 44-52.

4. Круш П.В. , Тульчинська С.О. Макроекономіка. Навчальний посібник. — К.: ЦНЛ, 2005. — с168-184.

5. Панчішин С.М. Макроекономіка. Навчальне видання. — К.: Либідь. 2001 — с. 329-348.

6. Передборський В.А. та інші Економічна теорія. Підручник. — К.: Кондор. 2003, с. 259-278, 435-438.

7. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004.С. — 140-162-4.

8. Савченко А.Г. та інші Макроекономіка. Підручник К.: Либідь 1999 — с. 68-77.

9. Харкянен Л.В. Макроекономіка. Навчальний посібник. К.: 2006 — с.36-38.

Додаткова:

1. Озель М. Інфляція як один з основних показників макроекономіки. Вісник НБУ. — 2000. — №7. — с.43

2. Мельник О. Антиінфляційна політика як фактор економічного зростання в Україні // Банківська справа — 2000. №3 с.11

3. Базилевич В.Д. , Баластрик Л.О. Макроекономіка Навчальний посібник К.: Атака 2002. —с.243-272.

ТЕМА 7. СПОЖИВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Обсяг годин:

Лекція — 2 год.

Семінар — 2 год.

Самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Ринок благ і споживчі витрати
2. Споживання і заощадження як функції доходу

План семінару

1. Ринок благ і попит домашніх господарств.
2. Функція споживання та її характеристика.
3. Функція заощадження.
4. Залежність споживання і заощадження від доходу.

Доповідь: Особливості прояву функції споживання і заощадження в Україні.

Реферат: Кейнсіанська функція споживання та її модефікації.

Мета вивчення теми — дати студентам комплекс знань про формування ринку благ, концепцію споживання та заощадження, визначити чинники, що впливають на їх обсяг розкрити модель простого мультиплікатора витрат.

Об'єктом характеристики категорії споживання і заощадження виступає приватна економіка закритого типу. Це означає, що в загальній характеристиці витрат відсутні державні витрати і витрати на чистий експорт. За цих умов ВВП визначається як сума $C+I$. Де C — витрати домашніх господарств на придбання товарів та послуг, I — сума інвестиційних витрат.

1. Розглядаючи перше питання звертаємо увагу на те що, однією з ланок сучасних макроекономічних моделей є ринок благ. Структурно-логічна схема викладання першого питання має загальний вигляд (рис. 1).

Будь який національний ринок складається з певних окремих ринків. Умовно можна сказати що він включає ринок товарів та послуг, ринок науково-технічної продукції, ринок робочої сили, фінансовий ринок, тощо. Кожен з перелічених ринків має свою систему організації.

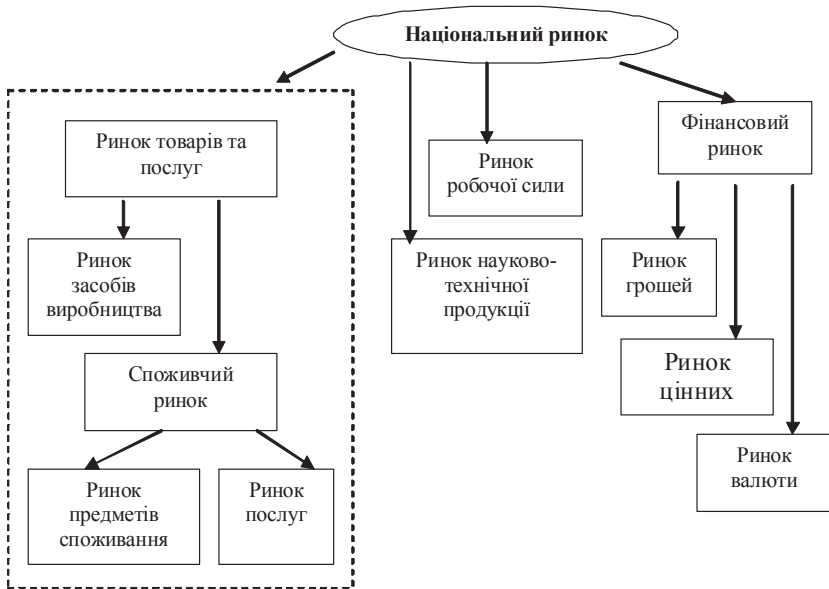

Рис. 1. Структура національного ринку

В макроекономіці вся множина ринків окремих благ, що є предметом макроекономічного аналізу, агрегується в єдиний ринок благ, на якому купується і продається тільки один вид благ. Це благо може використовуватися і як предмет споживання, і як засіб виробництва.

Ринок товарів та платних послуг являє собою систему економічних відносин між суб'єктами господарювання з приводу їх руху. Цей рух призводить до задоволення споживчого та інвестиційного попиту суб'єктів господарювання.

Споживчий попит — це платоспроможний попит домогосподарств на:

- товари поточного споживання (35-40%);
- товари довгострокового використання (15-20%);
- послуги (35-40%).

Сама структура споживчих витрат є змінною і на цю зміну впливає багато факторів.

Інвестиційний попит — це попит підприємницького сектора на блага для відновлення зношеного капіталу і збільшення реального капіталу.

Основою взаємодії фірм та домогосподарств на ринку благ є пропозиція, в якій дохід (Y) розподіляється на споживання (C) та заощадження (S).

$$Y = C + S$$

Покупцями на ринку благ є основні макроекономічні суб'єкти: сектор домашніх господарств, підприємницький сектор, державний та закордонний. Розглянемо, від чого залежить обсяг попиту.

Більше половини кінцевого сукупного попиту припадає на попит домашніх господарств. Питома вага виробництва предметів споживання у розвинених країнах становить більш як 60%.

Пріоритети у споживанні різні, але можна виділити найбільш характерні групи товарів та послуг для сім'ї: їжа, одяг, житло, освіта, медичне обслуговування, відпочинок, транспорт тощо.

Величина споживання залежить від доходів сім'ї, платності або безплатності послуг.

Бідні сім'ї витрачають свої доходи на товари першої необхідності. Зі зростанням доходів доля витрат на їжу зменшуються. Витрати на одяг, товари тривалого споживання, відпочинок зростають швидше ніж доходи.

Для країн, що розвиваються, витрати на продукти харчування складають більшу частину доходів. Населення України характеризується великою часткою бідного прошарку і як наслідок витрачає майже всі свої доходи на харчування та покупку товарів першої необхідності. Нажаль визначити і розрахувати поточні витрати населення нашої країни складно, оскільки висока питома вага тіньової економіки не дає змоги прослідкувати потоки товарів і грошей.

Попит домашніх господарств визначають такі фактори:

- дохід від участі у виробництві;
- податки і трансфертні платежі;
- розмір майна, дохід від майна;
- ступінь диференціації населення за рівнем доходів і розміром майна;
- чисельність і вікова структура населення.

Споживання представляє собою індивідуальне та сумісне використання споживчих благ, яке направлене на задоволення матеріальних та духовних потреб людей. Його величина залежить від доходу.

Заощадження — економічний процес, пов'язаний з інвестуванням. Це — частина доходу, яка залишається невикористаною після відрахування коштів у фірм на поточні виробничі потреби, а у домашніх господарств — на споживчі потреби.

Розподіл доходу (Y) на споживання (C) і заощадження (S) здійснюється економічними суб'єктами з урахуванням:

- по-перше, переваг між поточним споживанням і майбутнім споживанням;

- по-друге, діючої ставки процента.

Заощадження здійснюються як фірмами, так і домашніми господарствами.

Інвестування (I) здійснюється фірмами з метою розширення виробництва і збільшення прибутку.

Рівновага на ринку товарів та платних послуг у закритій моделі економіки, в якій не враховується діяльність держави досягається за умови, коли пропозиція заощаджень дорівнює інвестиційному попиту.

Пропозиція заощаджень (S) є функцією від доходу (Y):

$$S=f(Y)$$

Залежність між S та Y — пряма.

Інвестиційний попит (I) є функцією від ринкової норми процента (i):

$$I=f(i)$$

Залежність між інвестиційним попитом (I) та процентом (i) — обернена (чим більше i, тим менше I).

Рівновага на ринку товарів та платних послуг виражається формулою:

$$S=f(Y)=I=f(i)$$

Рух на ринку благ дає можливість більш повно задовольнити потреби в споживанні і інвестиціях. Таким чином загальна рівновага при незмінному рівні цін на ринках товарів та послуг можлива за дотримання умов рівноваги на кожному з ринків.

2. Розглядаючи друге питання «Споживання і заощадження як функції доходу» — звернемо увагу на структурно-логічну схему взаємодії споживання і заощадження:

Оптимізація макроекономічних пропозицій досягається через механізм попиту і пропозиції. Розглянемо проблему узгодження попиту і пропозиції відповідно до власників капіталу і робочої сили.

Фірми, адміністрація яких виступає як представники капіталу, виробляють продукцію, реалізують її і виручають за це кошти і формують попит на робочу силу. Працівники пропонують свою робочу силу, отримують за це винагороду і формують попит на виготовлену продукцію. На основі взаємодії фірм і домашніх господарств на ринку товарів і послуг складається пропорція розподілу ВВП на споживання та заощадження.

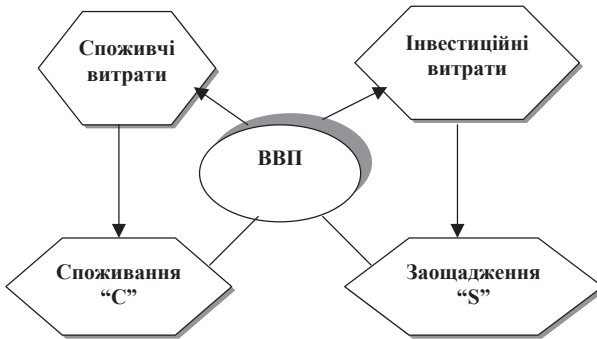

Рис. 2. Структурно-логічна схема викладення другого питання лекції

Споживання (у вартісній формі) — це та сума грошей, яка витрачається населенням на придбання матеріальних благ і послуг.

Таким чином, все, що не відноситься до заощаджень, не входить до сплати у вигляді податку, не знаходиться на закордонних рахунках — це споживання.

Люди схильні відкладати споживання сьогодні з надією, що споживання в майбутньому принесе їм більше корисності, ніж сьогодні.

Первинним осередком споживання є родина. В ній формується обсяг і структура споживання. Сімейне господарство характеризується загальним споживчим бюджетом, житловим і накопиченим майном.

Споживання населення — один з головних компонентів, які визначають розвиток економіки. На споживчі витрати припадає від $\frac{2}{3}$ до $\frac{3}{4}$ валового внутрішнього продукту. Вони формують споживчу поведінку, яка є своєрідним індексом циклічного розвитку економіки.

Для оцінки споживчої поведінки використовується показник — індекс споживчих настроїв (ІСН). Він входить до основних макроекономічних показників, на основі яких складають прогнози економічного циклу. Це важливо як для короткострокового планування будь-якого бізнесу, так і для визначення економічної політики держави.

Індекс споживчих настроїв був розроблений у 1946 р. у США. Однак інтенсивне його використання почалось в 70-х роках. Практичне використання індексу для аналізу української економіки почалось з 1994 р.

Заощадження — це відстрочене споживання або та частина доходу, яка в нинішній час не споживається. Вони дорівнюють різниці між доходами і поточним споживанням.

Заощадження здійснюються як фірмами, так і домашніми господарствами. Фірми заощаджують для інвестування на розширення виробництва і збільшення прибутку. Домашні господарства заощаджують з ря-

ду причин, серед яких: мотиви забезпечення старості та передачі спадку дітям, накопичення коштів для купівлі землі, нерухомості та важливих предметів тривалого користування.

Заощадження та інвестування здійснюється незалежно один від одного, різними економічними суб'єктами і в наслідок різних причин.

Яким чином прибуток розподіляється на споживання та заощадження? Відповідаючи на це запитання, важливо, насамперед, дати характеристику загальних властивостей функції споживання. Вона показує відношення споживчих витрат до доходу в їх русі.

Особисте споживання домашніх господарств (С) утворює найважливішу складову частину ефективного попиту. Але якщо згадати, що заощадження (S) представляють собою перевищення доходу над споживчими витратами, то стане зрозумілим, що аналізуючи фактори, які визначають споживання, ми одночасно розглядаємо і фактори, від яких залежить заощадження:

$$Y = C + S$$

де Y — дохід;

C — споживання;

S — заощадження.

Дане рівняння показує, що частина доходів іде на особисте споживання C, а надлишок приймає форму заощаджень S. Разом з тим витрати суспільства можуть бути представлені, з одного боку, як попит на споживчі потреби C, а з іншого — на інвестиційні I:

$$Y = C + I.$$

У формалізованому вигляді споживання можна виразити наступною функцією:

$$C = C(Y)$$

Однак дохід є основним фактором, який визначає не тільки споживання, але і заощадження:

$$S = S(Y)$$

Дослідженнями встановлено, що споживання рухається в тому ж напрямку, що і дохід. Залежність споживання і заощадження від доходу називається схильністю до споживання і заощадження. Розглянемо середню та граничну схильність. Середня схильність до споживання APC — частка безподаткового доходу, що спрямовується на споживання.

$$APC = C/Y_d * 100\%$$

де C — величина споживання,

Y_d — безподатковий дохід.

Аналогічно ми можемо розглянути середню схильність до заощадження (APS). Середня схильність до заощадження APS — частка безподаткового доходу, що спрямовується до заощаджень.

$$APS = S/Y_d * 100\%$$

$$APC + APS = 1 \text{ або } 100\%$$

Завжди $APC > APS$

Гранична схильність до споживання виражає відношення будь-якої зміни в споживанні до тієї зміни в доході, яка його викликала. Математично це виглядає так:

$$MPC = \text{Зміна у споживанні} / \text{Зміна у доході} = \frac{\Delta C}{\Delta Y_0}$$

MPC показує яка частка додаткового доходу спрямовується на додаткове споживання. Сума граничної схильності до споживання та заощадження за умов будь-якої зміни у безподатковому доході дорівнює 1 або 100%.

Гранична схильність до заощадження — це відношення будь-якої зміни в заощадженнях до тієї зміни в доходах, яка його викликала.

$$MPS = \text{зміна в заощадженнях} / \text{зміна в доходах} = \frac{\Delta S}{\Delta Y}$$

Як визначаються ці показники? Розглянемо гіпотетично таблицю і зробимо її аналіз.

Група сімей	Річний дохід на членів сім'ї до сплати податків (Y)	Витрати на споживання	MPC	Заощадження	$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y}$
А	600	-650		-50	
Б	900	900		0	
В	1200	1140	$\frac{240}{300} = 0,8$	60	$\frac{60}{300} = 0.2$
Г	1800	1670		130	
Д	2400	2205		195	
Е	3000	2607		393	

В першій колонці розміщені групи сімей в залежності від рівня середньо-душового річного доходу. При переході від групи Б до групи В дохід зріс на 300 гр.од., тобто від 900 до 1200 гр.од. Споживання при цьому зросло всього на 240 гр.од. (з 900 до 1140 гр.од.). Таким чином, питому вагу споживання в прирощуванні доходу можна розрахувати наступним чином: $240/300=0,8$, тобто при переході від групи Б до групи В з кожної додаткової грошової одиниці доходу 80% іде на споживання та 20% на заощадження, гранична схильність до споживання на цьому відрізку дорівнює 0,8.

Аналогічно розраховується MPC при переході від будь-якого рівня доходів до наступного.

Абсолютно зростають і споживання, і заощадження, але відносна частка споживання все більше скорочується, а частка заощаджень зростає. Отже, згідно з «основним психологічним законом», величина граничної схильності до споживання знаходиться між нулем і одиницею:

$$0 < \frac{\Delta C}{\Delta Y} < 1$$

Звідси зробимо висновки:

- якщо MPC = 0, то весь приріст доходу буде заощаджуватися, тому що заощадження є та частина доходу, яка не споживається;
- якщо MPC = 1/2, то це означає, що збільшення доходу буде поділене між споживанням і заощадженням порівну;
- якщо MPC = 1, то весь приріст доходу буде витрачений на споживання.

При переході від групи Б до групи В дохід зріс на 300 гр.од., а величина заощаджень зросла лише на 80 гр.од.

Гранична схильність до заощадження буде розраховуватись як приріст заощаджень до приросту доходу: $80/300=0,2$.

При переході від групи Б до групи В гранична схильність до заощадження складатиме 0,2.

Легко помітити, що якщо $C+S=Y$ (тобто сукупний дохід розпадається на споживання та заощадження). Тоді сума граничної схильності до споживання та граничної схильності до заощадження дорівнює 1:

$$MPC + MPS = 1$$

$$MPC + MPS = \frac{\Delta C}{\Delta Y} + \frac{\Delta S}{\Delta Y} = \frac{\Delta(C + S)}{\Delta Y} = \frac{\Delta Y}{\Delta Y} = 1$$

Отже,

$$MPC = 1 - MPS$$

$$MPS = 1 - MPC$$

Визначивши функцію споживання та заощадження, можемо тепер аргументовано довести, що центральним фактором, який впливає на їх рівні, є дохід. Як правило, в міру зростання доходу ростуть як споживання, так і заощадження населення. При цьому в умовах стабільного економічного зростання MPC має тенденцію до зниження, а MPS — до зростання. В умовах же інфляції спостерігається інший процес, а саме: MPC набуває тенденції до збільшення, а MPS — до зменшення. При нестабільності економічної ситуації, відсутності захищеності вкладів від інфляції населення починає збільшувати споживання, особливо товарів тривалого користування. Своєрідним видом заощадження в таких умовах є придбання населенням таких товарів, як ювелірні вироби, хутро, машини, дачі тощо.

Крім цих факторів, на споживання та заощадження можуть впливати:

- збільшення податків, що скорочує споживання та заощадження, підвищення цін (викликає різну реакцію до споживання та заощадження у груп населення з різноманітними доходами);
- зростання відрахувань на соціальне страхування (може викликати скорочення заощаджень);
- ажіотажний попит (може сприяти різкому зростанню споживання);
- зростання пропозиції на ринку (сприяє скороченню заощаджень);
- зростання доходів (впливає на зростання споживання та заощадження).

Макроекономічний дохід передбачає побудову функції споживання та заощадження на рівні суспільства.

Використовуючи вхідні дані таблиці, звернемося до графічного аналізу схильності до споживання.

Графічно функція споживання представлена на рис. 2.

Як буде утворюватися цей графік? На осі абсцис відкладається дохід до використання. На осі ординат — витрати на споживання в точності відповідали доходам, то це відображала б будь-яка точка, що належить прямій, проведеної під кутом 45° . Але в дійсності такого збігу не відбувається, і тільки частина доходів витрачається на споживання. Тому крива споживання відхиляється від лінії 45° донизу. Місце перетину лінії 45° і кривої споживання в точці Б означає рівень нульового заощадження. Ліворуч від цієї точки можна спостерігати від'ємне заощадження (у даному випадку витрати перевищують доходи), а праворуч — заощадження додатне. Величина споживання визначається відстанню від осі абсцис до кривої споживання до лінії 45° . Наприклад, при доході в 2400 гр.од. ситуація складається наступним чином: відрізок DD_1 показує розміри споживання, а відрізок DD_2 — розміри заощадження.

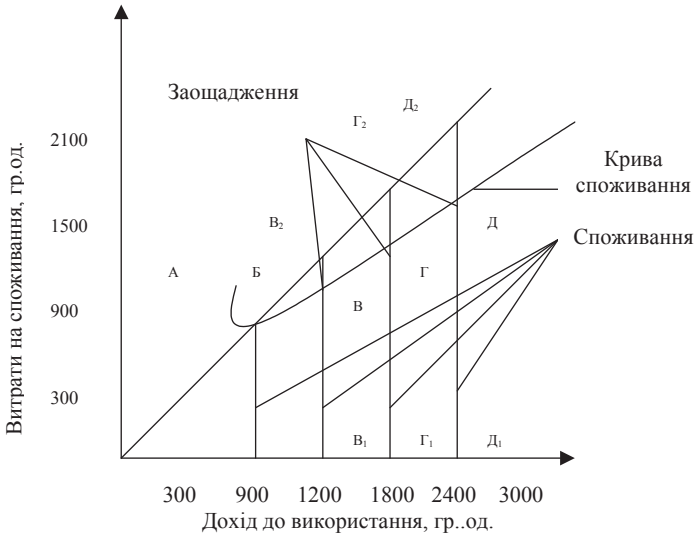

Рис. 2. Функція споживання

Аналогічно розглядається і функція заощадження, яка є похідною від функції споживання. Функція заощадження показує відношення заощаджень до доходу в їх русі (рис. 3). Оскільки заощадження є тією частиною доходу, яка не споживається, то графік заощадження доповнює графік споживання. Це зумовлено тим, що заощадження та споживання в сумі дадуть величину доходу.

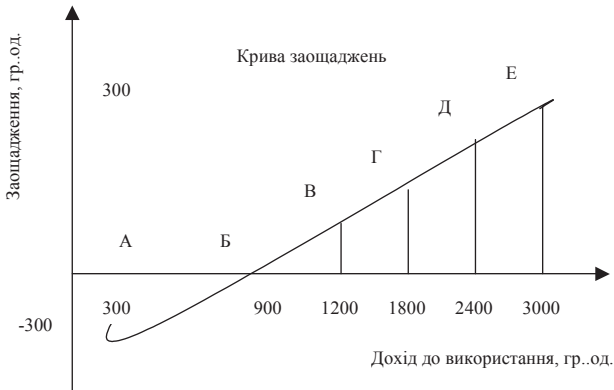

Рис. 3. Функція заощадження

Як будується графік заощадження? Для цього потрібно здійснити ряд нескладних операцій: по-перше, уявити вісь абсцис на рис. 3. як лінію 45^0 з рис. 2; по-друге, можна на лінії 45^0 з рис. 2. розмістити дзеркало — відбитий там графік і буде зображенням заощадження на рис. 3. Точка Б — це рівень доходу, коли заощадження дорівнює нулю. Нижче її — від'ємне заощадження, вище — додатне заощадження.

Гранична схильність до споживання МРС, як відмічалось вище, відображає розмір додаткового споживання, викликаного додатковим доходом. На графіку це виражається в нахилі кривої споживання: крутий нахил означає високу МРС, а плавний нахил — низьку МРС. МРС є не що інше, як вираження крутизни нахилу лінії споживання. Повертаючись до графіка споживання, можна зробити висновок, що чим більша схильність до споживання, тим більше лінія споживання буде наближатись до лінії 45^0 і, відповідно, навпаки, чим нижча схильність до споживання, тим далі лінія споживання від лінії 45^0 .

Терміни

Національний ринок	Середня схильність до споживання
Ринок товарів та послуг	Середня схильність до заощаджень
Споживчий попит	Автономне заощадження
Споживчі витрати	Гранична схильність до заощаджень
Інвестиційний попит	Гранична схильність до споживання
Споживання	Автономне споживання
Заощадження	

Питання для перевірки знань

1. Назвіть основні компоненти споживання та дайте визначення.
2. Що таке автономне споживання?
3. Дайте визначення середньої і граничної схильності до споживання та напишіть формули для їх обчислення.
4. Дайте визначення заощадження, напишіть його функцію та розкрийте її зміст за допомогою графіка.
5. Назвіть основні фактори, які впливають на споживання та заощадження.
6. Назвіть складові частини національного ринку.
7. Розкрийте основний економічний зміст заощаджень.

Тесту**1. Середня схильність до споживання визначається як:**

- А. Відношення споживання до особистого доходу.
- Б. Відношення споживання до доходу після оподаткування.
- В. Відношення споживання до заощадження .
- Г. Відношення приросту споживання до доходу після оподаткування.

2. Гранична схильність до споживання визначається як:

- А. Відношення приросту споживання до приросту особистого доходу.
- Б. Відношення приросту споживання до доходу після оподаткування.
- В. Відношення споживання до приросту доходу після оподаткування.
- Г. Відношення приросту споживання до приросту доходу після оподаткування.

3. Середня схильність до заощадження визначається як:

- А. Відношення заощадження до споживання.
- Б. Відношення заощадження до доходу після оподаткування.
- В. Відношення заощадження до особистого доходу.
- Г. Відношення приросту заощадження до доходу після оподаткування.

4. Гранична схильність до заощадження визначається як:

- А. Відношення приросту заощадження до приросту особистого доходу.
- Б. Відношення приросту заощадження до приросту національного доходу .
- В. Відношення приросту заощадження до приросту доходу після оподаткування.
- Г. Відношення приросту заощадження до суми приростів споживання та заощадження.

5. Зв'язок між граничною схильністю до споживання і граничною схильністю до заощадження виражається в тому, що:

- А. Відношення між ними характеризує середню схильність до споживання.
- Б. Їх сума дорівнює одиниці.
- В. Їх сума дорівнює доходу після оподаткування, тому що він ділиться на споживання і заощадження.
- Г. Їх сума дорівнює нулю.

6. Якщо люди не витрачають весь свій дохід після оподаткування на споживання і розміщують невитрачену суму в банк, то чи можна сказати, що вони:

- А. Заощаджують, але не інвестують.
- Б. Інвестують, але не заощаджують.
- В. Не заощаджують, але інвестують.
- Г. Заощаджують і інвестують.

7. Що відбувається в економіці країни, коли обсяг доходу після оподаткування збільшується?

А. Зростають середня схильність до споживання та заощадження.

Б. Середня схильність до споживання та заощадження зменшуються.

В. Середня схильність до споживання зменшується, а частка заощадження збільшується.

Література

Основна:

1. Агапова Т.А., Серегина С. Ф. Макроекономіка. — М.: Дис, 2001. — С.94-100.

2. Курс экономической теории. Учебник. Общая редакция. проф. Чепурина М. Н., проф. Киселева В.А. — Киров, 1997. — С. 306-333.

3. Економічна теорія: мікро — та макроекономіка // За ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина. — К.: Видавничий дім Альтернативи, 2001. — С. 164 — 192.

4. Круш П.В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. — К.: Політехніка, 2004 — С. 29-34.

5. Малиш Н. А. Макроекономіка: Навч. пос. — К.: МАУП, 2003. — С. 62-71.

6. Мікро- та макроекономіка: Підручник для студентів економічних спеціальностей: У 2-х частинах // С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. — К.: Основи, 1998. — С. 222.

7. Мэнкью Н.Г. Макроекономіка. Пер. с англ. М.: Изд-во МГУ, 1994. — С. 178-182, 637-664.

8. Панчишин С. Макроекономіка — К.: «Либідь», 2002. — С. 98-141.

9. Савченко А.Г., Пухтасевич Г. О., Тітьонко О. М. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999 — С. 77-97.

10. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІТІ, 2000. — С.78-98.

Додаткова:

1. Васильченко С. М. Теоретичні основи інвестування.// Фінанси України. — 2001. — № 1. — С. 93.

2. Галайда В. Критичний аналіз співвідношень між заощадженнями та інвестиціями.// Економіка України. — 1999. — № 6. — С.58.

3. Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії — К.: Основи, 1994.

4. Дорошенко Т. В. Сутність інвестицій як економічної категорії. // Фінанси України. — 2000. — № 12.

5. Коваленко В. М. Інвестиційний потенціал домогосподарств.// Фінанси України. — 2001. — № 4. — с.71.

6. Лившиц А.А. Введение в рыночную экономику. Часть I,II. — Станкин, 1992. — С.82–98.

7. Лукінов І. Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку. // Економіка України. — 1999. — № 10. — С.4.
8. Мендрул О. Стан і перспективи первісного нагромадження капіталу. // Економіка України. — 2000. — с. 8.
9. Осецький В.Л. Інвестиційна модель зростання економіки. // Фінанси України. — 2003. — №1. — С. 21.
10. Сенкевич М. І. Вплив інституційних факторів на споживчі витрати домогосподарства. // Фінанси України. — 2001. — № 4. — с. 3-9.
11. Смоляр Ю. Зарубіжний досвід організації заощаджень населення та можливості його використання в Україні // Банківська справа. — 2003. — № 1 (49). — С. 80.
12. Чистякова Н. Н. Державне регулювання інвестиційного процесу в Україні. // Фінанси України. — 2001. — № 3. — С.116.
13. Экономическая теория. Учебник. Под редакцией Базылева Н. И., Гурко С.П., — Минск, 1998. — С. 371–393.

ТЕМА 8. ПРИВАТНІ ІНВЕСТИЦІЇ

Обсяг годин:

Лекція — 2 год.

Семінар — 2 год.

Самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Інвестиції та їх роль в ринковій економіці.
2. Мультиплікатор автономних витрат.

План семінару

1. Інвестиції як економічна категорія.
2. Попит на інвестиції. Акселератор інвестицій.
3. Вплив інвестицій на економічну кон'юнктуру.
4. Мультиплікатор автономних витрат.

Доповідь: Сутність і характеристика інвестиційної політики України.

Реферат: Заощадження та їх роль в інвестиційній політиці.

Мета вивчення теми — показати місце і роль інвестицій в системі економічного зростання, розкрити економічний механізм інвестиційної діяльності.

1. Розглядаючи перше питання потрібно звернути увагу, що інвестиції походять від латинського слова «investio», що означає одягаю. Інвестиції взагалі є частиною сукупних витрат, що складаються з витрат на нові засоби виробництва, в нове житло і приріст товарних запасів.

В Законі України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. дається наступне визначення: **Інвестиціями** є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що викладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Логічна схема розкриття першого питання має вигляд (рис. 1).

Розрізняють наступні види інвестицій: державні (створені з коштів державного бюджету та державних фінансових джерел); приватні (створені із коштів підприємств, організацій, громадян, включаючи як особисті, так і залучені кошти); реальні (будь-які витрати на створення або відновлення капіталу); прями (ті, які вкладені безпосередньо у виробництво окремого виду продукції; фінансові (портфельні), що вкладаються в акції, облигації та інші цінні папери).

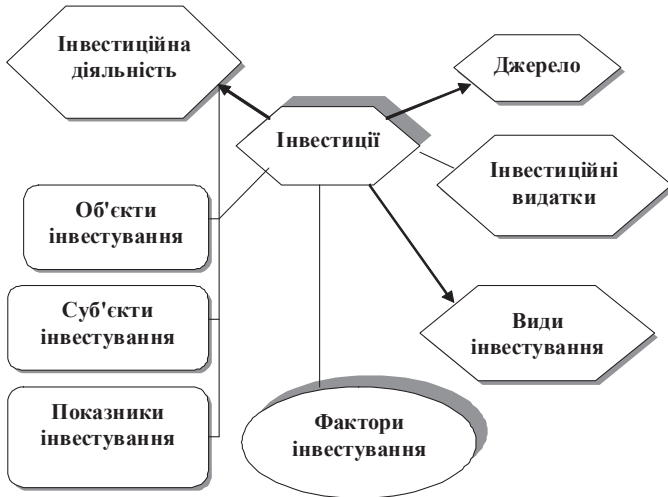

Рис. 1. Логічна схема викладення першого питання

Розрізняють також інвестиції валові та чисті.

Валові (брутто) інвестиції (I_{br}) — це загальний обсяг інвестицій за певний період незалежно від джерел фінансування.

Чисті (нетто) інвестиції (I_n) — це сума валових інвестицій без суми амортизаційних відрахувань у певному періоді.

$$I_{br} - A_m = I_n$$

Динаміка чистих інвестицій характеризує економічний розвиток підприємства, галузі, держави. Якщо сума чистих інвестицій від'ємна, тобто обсяг валових інвестицій менший, ніж сума амортизаційних відрахувань, це свідчить про зменшення випуску продукції. Якщо сума чистих інвестицій дорівнює нулю, це означає відсутність економічного зростання, а якщо сума валових інвестицій перевищує суму амортизаційних відрахувань, то це означає, що економіка розвивається.

В економічній теорії розглядається декілька видів інвестицій.

Основні види інвестицій:

1. *Валові інвестиції* (вартість усіх машин, будівель тощо, споруджених протягом року (в тому числі і тих, які заміщують старі капітальні блага, що зносилися)).

2. *Чисті інвестиції* = Валові інвестиції — Амортизація

3. Фінансові вкладення в акції, облігації і інші цінні папери, банківські депозити.

4. *Реальні інвестиції* (вкладення в основний капітал і матеріальні виробничі запаси)

5. *Інвестиції в розширення* (витрати на побудову нових і розширення діючих виробничих фондів). Джерелом цих інвестицій є знову створена вартість або НД, власні або залучені кошти.

6. *Інвестиції оновлення* — витрати на відбудову, оновлення вже діючих виробничих фондів. Джерело — амортизаційні відрахування.

7. *Прямі інвестиції* — інвестиції, що забезпечують контроль інвестора над роботою підприємства.

8. *Портфельні інвестиції* — інвестиції що дають право на отримання дивіденду.

9. *Довгострокові інвестиції* — інвестиції у великих об'ємах з метою виконання державних програм, а також розвитку ринкової інфраструктури і заохочення експорту.

10. *Короткострокові інвестиції* — спрямовані на отримання прибутку найближчим часом.

Під інвестиційним попитом розуміють попит підприємців на блага для відновлення зношеного капіталу і збільшення реального капіталу.

Попит на інвестиції — наймінливіша частина сукупного попиту на блага. Інвестиції сильніше за все реагують на зміну економічної кон'юнктури. З іншого боку, саме зміна обсягу інвестицій частіше за все є причиною кон'юнктурних коливань.

Специфіка впливу інвестицій на економічну кон'юнктуру полягає в тому, що в момент їх здійснення зростає попит на блага, а пропозиція благ зростає лише через якийсь час, коли в дію вступають нові виробничі потужності.

В залежності від того, які фактори визначають обсяг попиту на інвестиції, останні діляться на індуційовані та автономні.

Інвестиції називаються *індуційованими* ($I_{ин}$), якщо причиною їх здійснення є стійке зростання попиту на блага.

Щоб визначити обсяг інвестицій на розширення виробничої бази, що забезпечить задоволення попиту, який зріс, необхідно знати приріст капіталоємності продукції (n) — коефіцієнт, який показує, кількість одиниць додаткового капіталу (ΔK) необхідно для виробництва додаткової одиниці продукції (Δy). Коефіцієнт приросту капіталоємності продукції ще називають акселератором і його розраховують за формулою:

$$n = \frac{\Delta K}{\Delta y}$$

При заданому приросту капіталоємності продукції, для збільшення виробництва з y_0 до y_1 необхідні індукційовані інвестиції в розмірі:

$$I_{in} = n^*(y_1 - y_0)$$

Таким чином, індукційовані інвестиції є функцією від приросту національного доходу. Обсяг індукційованих інвестицій постійний, якщо дохід зростає зі змінною швидкістю, то обсяг індукційованих інвестицій коливається. У випадку скорочення національного доходу індукційовані інвестиції стають від'ємними. Часто підприємцям вигідно робити інвестиції і при постійному національному доході, тобто при заданому сукупному попиті на блага. Це передусім інвестиції в нову техніку і підвищення якості продукції. Такі інвестиції частіше за все самі стають причиною зростання національного доходу, але їх здійснення не є наслідком зростання національного доходу, і тому вони називаються автономними (I_a).

Автономні інвестиції — витрати на створення нового капіталу, що не залежить від змін НД. Ці інвестиції можуть впливати на збільшення чи зменшення НД.

Сукупний попит на інвестиції залежить від очікуваної норми ЧП. Графічне відображення цієї залежності відображено на рис. 2.

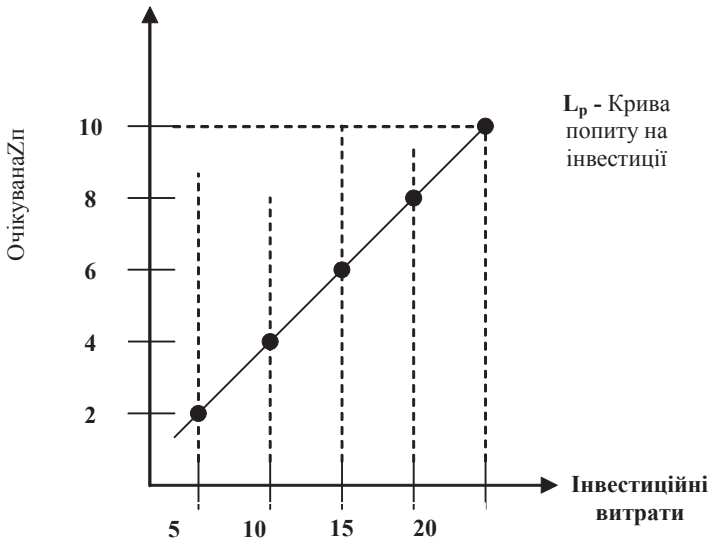

Рис. 2. Крива попиту на інвестиції залежно від норми чистого прибутку

Чистий прибуток є спонукаючим мотивом інвестиційних витрат.

ЧП = Валовий дохід – експлуатаційні витрати (сировина, матеріали, енергія, робоча сила)

Якщо ЧП > за видатки — буде відбуватися надходження інвестицій.

$$N_{\text{чп}} = \text{ЧП} / \text{Витрати на інвестиції} * 100\%$$

Сукупний попит на інвестиції залежить також від відсоткової ставки. Ця залежність буде оберненою (рис. 3).

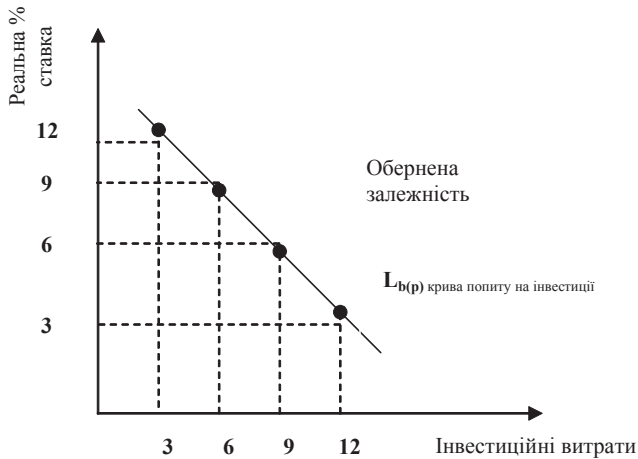

Рис. 3. Крива попиту на інвестиції в залежності від відсоткової ставки

Сукупний попит на інвестиції, тобто залежність інвестиційних надходжень від $N_{\text{чп}}$ і відсоткової ставки показана на графіку (рис. 4).

Перетин кривої попиту на інвестиції залежить від $N_{\text{чп}}$ та % ставки, а в точці Е показує, що за межами цієї точки інвестування не вигідно.

Інші фактори, що впливають на рівень інвестицій:

1. Витрати на придбання, використання і обслуговування виробничої потужності.

2. Податки.

3. Технологічні зміни.

4. Наявність основного капіталу

5. Очікування прибутку.

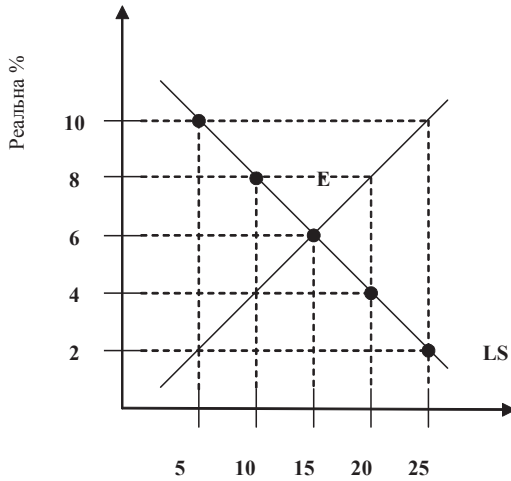

Рис. 4. Сукупний попит на інвестиції

2. Мультиплікатор Кейнса (автономних витрат), (m), показує, на скільки зростає рівноважний національний дохід при зростанні автономного попиту на одну одиницю.

$$m = \frac{1}{1 - c'}$$

На графіку (рис. 5) подано зображення моделі мультиплікатора.

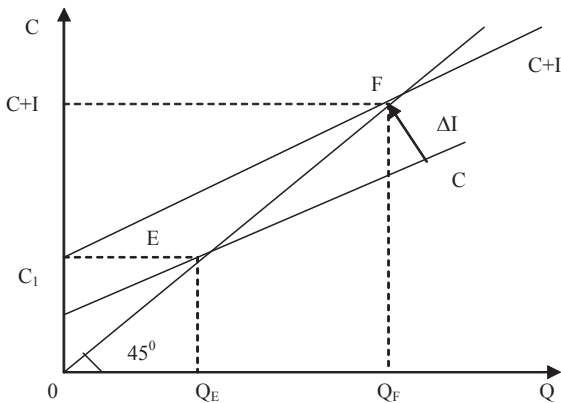

Рис. 5. Мультиплікатор автономних витрат

де C — функція споживання;

Q — обсяг виробництва;

$C+I$ — зростання Q обсяг виробництва сукупного попиту під дією автономних інвестицій;

Q_E — рівноважний обсяг виробництва;

Q_F — потенційний обсяг виробництва.

$$\Delta Q = Q_F - Q_E$$

$$\Delta Q = m * \Delta I$$

де m — більше 1.

З графіка видно, що відстань між паралельними лініями C_E та C_F , яка дорівнює ΔI , менша ніж різниця $Q_F - Q_E$

Дж. М. Кейнс розробляв теорію мультиплікатора в умовах, коли суспільство перебувало в стані глибокої кризи з високим рівнем безробіття і недовикористаними виробничими потужностями. Саме за цих умов проявляється ефект мультиплікатора. Зростання інвестицій під дією мультиплікатора забезпечує більш повне використання наявних виробничих ресурсів, що приводить до зростання зайнятості та реального ВВП.

Якщо економіка перебуває в умовах високої кон'юнктури (в умовах повної зайнятості), то результатом дії мультиплікатора буде підвищення цін та рівня інфляції, які викликані надлишковим попитом, при незмінному обсязі реального ВВП.

Терміни

Інвестиції	Чинники інвестиційної діяльності
Інвестиційна політика	Акселератор автономних витрат
Інвестиційна діяльність	Мультиплікатор інвестицій
Об'єкти інвестиційної діяльності	Портфельні інвестиції
джерела інвестицій	Суб'єкти інвестиційної діяльності

Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення валових і чистих інвестицій.
2. Поясніть, як впливають на інвестиційний попит очікувана норма чистого прибутку і відсоткова ставка комерційних банків?
3. Побудуйте та поясніть графіки залежності інвестиційного попиту від очікуваної норми чистого прибутку і відсоткової ставки.
4. Визначте, які додаткові фактори впливають на інвестиційний попит.
5. Що розуміють під інвестиційним попитом?

6. Чому дорівнюють загальні інвестиції у рівноважному стані економіки?
7. За яких умов здійснюються індукційовані інвестиції?
8. Які фактори впливають на розмір інвестицій?
9. Поясніть залежність між ВВП та інвестиціями?

Тесту

1. На обсяг інвестиційного попиту впливає:

- А. Рівень відсоткової ставки .
- Б. Оптимістичні та песимістичні очікування підприємців.
- В. Рівень технологічних змін у виробництві.
- Г. Рівень завантаження виробничого обладнання.

2. На інвестиційний попит не впливає:

- А. Багатство.
- Б. ВВП.
- В. Очікування підприємців.
- Г. Податок на прибуток, одержаний від реалізації інвестиційного проекту.

3. Визначте фактори, які впливають на величину автономних інвестицій:

- А. Величина виробничих потужностей.
- Б. Стійке збільшення попиту на ринку благ.
- В. Галузева структура народного господарства.
- Г. Темпи технічного прогресу.

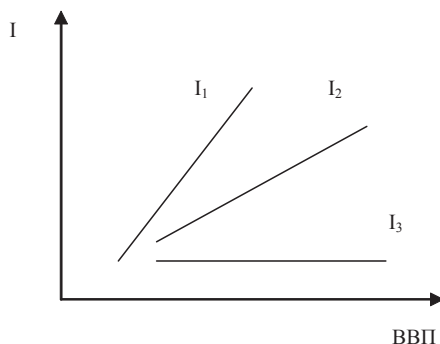
4. Відрахування на відновлення зношеного капіталу — це:

- А. Чисті інвестиції.
- Б. Чисті закордонні інвестиції.
- В. Амортизація.
- Г. Фонди, які не можуть бути використані для закупівлі споживчих товарів.
- Д. Засоби, які призначені для задоволення особистих потреб непрямим способом.

5. Яка існує залежність між інвестиціями та ставкою відсотку?

- А. Пряма.
- Б. Зворотна.
- В. Не існує залежності.

6. Яка крива на рисунку характеризує ефективне використання інвестицій?

Взаємозв'язок інвестицій і ВВП.

- А. I_2 .
- Б. I_1 .
- В. I_3 .

7. Внаслідок дії якого фактору відбудеться зростання інвестицій?

- А. Впровадження більш продуктивного обладнання.
- Б. Збільшення податків.
- В. Погіршення економічних умов в Україні.
- Г. Збільшення витрат на придбання, експлуатацію та обслуговування обладнання.

8. Якщо реальна відсоткова ставка збільшиться, то:

- А. Крива попиту на інвестиції зсунеться вправо.
- Б. Крива попиту на інвестиції зсунеться вліво.
- В. Крива попиту на інвестиції переміститься вгору.
- Г. Інвестиційні витрати скоротяться.
- Д. Всі попередні відповіді невірні.

9. Що з перерахованого відноситься до поняття «інвестиції» у системі національних рахунків?

- А. Будь-яка покупка облігації.
- Б. Будь-яка кількість накопиченого доходу, що не йде на заощадження.
- В. Будь-яка покупка акцій.
- Г. Усі попередні відповіді невірні.
- Д. Відповіді А, Б, В вірні.

10. Статистика більшості економічно розвинутих країн показує, що:

- А. Частка інвестицій у ВВП і темпи зростання продуктивності праці знаходяться в зворотній залежності.
- Б. Існує тісний прямий зв'язок між часткою ВВП, що спрямовується на інвестиції, і темпами зростання продуктивності праці.

В. Високі граничні податкові ставки на доходи корпорацій і приватні доходи сприяють інвестиціям.

Г. Скорочення інвестиційних витрат призводить до збільшення ВВП.

11. Лінія інвестицій не буде зсуватися, якщо:

А. Буде впроваджене більш продуктивне устаткування.

Б. Зростуть податки.

В. Зменшиться ставка відсотку.

Г. Зростуть витрати на експлуатацію устаткування.

12. Якщо інвестиційний попит перевищує заощадження, то ставка відсотку:

А. Буде зростати.

Б. Буде зменшуватись.

В. Не зміниться.

Література

Основна:

1. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроекономіка. — М.: Дис, 2001. — С.94-100.

2. Курс экономической теории. Учебник. Общая редакция. проф. Чепурина М. Н., проф. Киселева В.А. — Киров, 1997. — С. 306-333.

3. Економічна теорія: мікро — та макроекономіка // За ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина. — К.: Видавничий дім Альтернативи, 2001. — С. 164 — 192.

4. Мікро- та макроекономіка: Підручник для студентів економічних спеціальностей: У 2-х частинах // С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. — К.: Основи, 1998. — С. 222.

5. Мэнкью Н.Г. Макроекономіка. Пер. с англ. М.: Изд-во МГУ, 1994. — С. 178-182, 637-664.

6. Панчишин С. Макроекономіка — К.: «Либідь», 2002. — С. 98-141.

7. Савченко А.Г., Пухтасевич Г. О., Тітьонко О. М. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999 — С. 77-97.

10. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІПІ, 2000. — С.78-98.

Додаткова:

1. Васильченко С. М. Теоретичні основи інвестування.// Фінанси України. — 2001. — № 1. — С. 93.

2. Галайда В. Критичний аналіз співвідношень між заощадженнями та інвестиціями.// Економіка України. — 1999. — № 6. — С.58.

3. Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії — К.: Основи, 1994.

4. Дорошенко Т. В. Сутність інвестицій як економічної категорії. // Фінанси України. — 2000. — № 12.

5. Коваленко В. М. Інвестиційний потенціал домогосподарств. // Фінанси України. — 2001. — № 4. — с. 71.
6. Лившиц А. Я. Введение в рыночную экономику. Часть I, II. — Станкин, 1992. — С. 82–98.
7. Лукинов І. Інвестиційна політика в стабільному економічному розвитку. // Економіка України. — 1999. — № 10. — С. 4.
8. Мендрул О. Стан і перспективи первісного нагромадження капіталу. // Економіка України. — 2000. — с. 8.
9. Осецький В. Л. Інвестиційна модель зростання економіки. // Фінанси України. — 2003. — № 1. — С. 21.
10. Сенкевич М. І. Вплив інституційних факторів на споживчі витрати домогосподарства. // Фінанси України. — 2001. — № 4. — с. 3-9.
11. Смоляр Ю. Зарубіжний досвід організації заощаджень населення та можливості його використання в Україні // Банківська справа. — 2003. — № 1 (49). — С. 80.
12. Чистякова Н. Н. Державне регулювання інвестиційного процесу в Україні. // Фінанси України. — 2001. — № 3. — С. 116.
13. Экономическая теория. Учебник. Под редакцией Базылева Н. И., Гурко С. П., — Минск, 1998. — С. 371–393.

ТЕМА 9. СУКУПНІ ВИТРАТИ І ВВП

Обсяг годин:

лекція — 2 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 2 год.

План лекції

1. Сукупні видатки і рівноважний ВВП.
2. Мультиплікатор автономних витрат.

План семінару

1. Фактичні і заплановані витрати.
2. Система вилучень та ін'єкцій в економічному кругообігу.
3. Сукупні витрати і потенційний ВВП.

- Доповіди:**
1. Рецесійний та інфляційний розрив, їх наслідки.
 2. Рівноважний ВВП і міжнародна торгівля.
 3. Рівноважний ВВП в умовах різних рівнів зайнятості.

Мета теми — вивчити вплив сукупних витрат на ВВП, розглянути умови, за яких сукупні витрати забезпечують виробництво рівноважного ВВП.

1. Структурно-логічна схема викладення даної теми зображена на рис. 1.

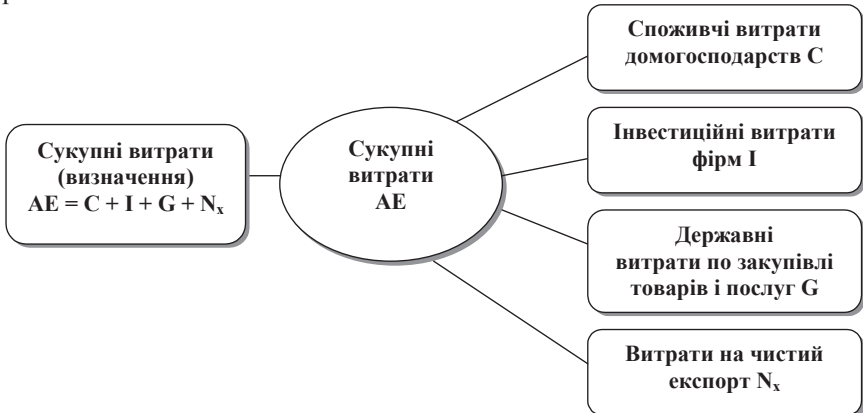

Рис. 1 Структурно-логічна схема викладення сукупних витрат

Приступаючи до розгляду теми, спочатку дамо визначення сукупних витрат.

Сукупні витрати (AE) — загальна сума видатків усіх покупців на кінцеві товари та послуги, вироблені національною економікою. Ці витрати мають бути достатніми для реалізації усього створеного продукту.

Сукупні витрати такого складу (див. рис.1) мають місце в умовах змішаної економіки відкритого типу. В даній темі об'єктом аналізу буде лише приватний сектор економіки, це означає, що держава не приймає участі в економіці, тому державні закупки відсутні. Оскільки аналізується економіка закритого типу, то витрати на чистий експорт теж відсутні. Отже, сукупні витрати (AE) = C + I. Характеризуючи сукупні витрати, потрібно відмітити, що споживчі витрати відносно стабільні, вони змінюються повільно, інші (інвестиції) — динамічні і своїми змінами можуть спричинити коливання ділової активності.

Поведінку домашніх господарств у сфері споживання можна описати наступним математичним рівнянням:

$$C = a + b (Y - T),$$

де C — витрати на споживання;

a — автономні споживчі витрати;

b — гранична схильність до споживання;

Y — обсяг національного виробництва;

T — чисті податки;

(Y - T) — використований дохід.

На інвестиційні витрати впливає багато чинників. Ми припускаємо, що інвестиції є функцією від реальної відсоткової ставки.

$$I = f(r)$$

Для аналізу впливу зміни сукупних витрат на стан національної економіки застосовують поняття «рівноважний рівень національного виробництва» або «рівноважний ВВП».

Рівноважний рівень національного виробництва — це такий його обсяг, якому відповідають сукупні витрати, достатні для закупівлі усієї продукції, виготовленої у поточному періоді.

Умову досягнення рівноважного ВВП у національній економіці відображає рівняння:

$$Y_e = C + I + G + N_x$$

де Y_e — рівноважний ВВП.

Дотримання цієї умови означає досягнення економічної рівноваги на товарних ринках країни. Згідно з кейнсіанським підходом, рівноваж-

ний обсяг національного виробництва може складатися і за неповної зайнятості ресурсів, наприклад, в умовах значного безробіття, тобто Y_e буде меншим за рівноважний обсяг національного виробництва за повної зайнятості (Y_e^*). Які ж сили спрямовують національну економіку до рівноважного стану? Проте перш, ніж аналізувати механізм досягнення рівноважного ВВП, з'ясуємо способи його визначення.

У макроекономіці склалися два підходи до визначення економічної рівноваги: підхід «витрати — обсяг випуску» (ґрунтується на зіставленні сукупних витрат і реального ВВП) та підхід «вилучення — ін'єкції» (ґрунтується на зіставленні витікань із потоку «вилучення — ін'єкції» та ін'єкцій до цього потоку).

Підхід «витрати — обсяг виробництва» ґрунтується на зіставленні сукупних витрат та реального ВВП країни. За відсутності експортно-імпортних операцій та державного сектора рівноважний ВВП (Y_e) = $C + I$.

Для аналізу цього підходу припустимо, що інвестуванням автономне, тобто не залежить від реального обсягу виробництва, і щороку становить 10 млрд. грн. Нехай ВВП у сумі 200 млрд. грн. є точкою нульового заощадження. Припустимо також, що гранична схильність до споживання становить 0,8. На підставі цих припущень заповнимо таблицю 1, вважаючи, що ВВП щороку зростає на 10 млрд. грн.

Таблиця 1. Визначення рівноважного ВВП

Реальний внутрішній обсяг виробництва (Y), ВВП=ВД	Споживання (C)	Заощадження (S)	Інвестиції (I)	Сукупні видатки (AE=C+I)	Зміна у запасах	Тенденція виробництва
1	2	3	4	5	6	7
200	200	0	10	210	-10	Збільшення
210	208	2	10	218	-8	Збільшення
220	216	4	10	226	-6	Збільшення
230	224	6	10	234	-4	Збільшення
240	232	8	10	242	-2	Збільшення
250	240	10	10	250	0	Рівновага
260	248	12	10	258	+2	Зменшення
270	256	14	10	266	+4	Зменшення
280	264	16	10	274	+6	Зменшення

Як свідчать дані таблиці, якщо сукупні видатки та реальний ВВП країни не зрівноважені (п'ять перших та три останніх рядки), виникають незаплановані зміни інвестицій у запаси (стовпчик 6). **Незаплановані зміни інвестицій у запаси** визначаємо відніманням від заощаджень запланованих інвестицій. Коли ж сукупні видатки більші, ніж реальний ВВП ($C + I > Y$), відбувається вилучення інвестицій із запасів (їхні зміни є від'ємною величиною). Інакше кажучи, коли запаси зменшуються, підприємства у короткостроковому періоді пристосовуються до відсутності рівноваги між сукупними витратами і обсягом виробництва шляхом збільшення виробництва й зайнятості. Коли сукупні видатки менші, ніж реальний ВВП ($C + I < Y$), інвестиції у запаси зростають (зміна у запасах є додатною величиною). Підприємства пристосовуються до зростання запасів (нерівноваги між сукупними видатками і обсягом національного виробництва) зменшуючи виробництво й зайнятість.

Тенденції зміни обсягу виробництва й зайнятості відбиває стовпчик 7. Лише тоді, коли сукупні видатки та реальний ВВП рівні між собою ($C + I = Y$), незаплановані зміни інвестицій у запаси дорівнюють нулю. Це простежується тоді, коли національна економіка досягає рівноважного ВВП, тобто досягається економічна рівновага.

Рівноважним у нашому прикладі є реальний ВВП у 250 млрд. грн. За даного обсягу ВВП щорічні прирости виробництва й витрат перебувають у рівновазі. Немає ні надвиробництва (коли запаси зростають), ані надлишку сукупних витрат (унаслідок чого запаси скорочуються).

Економічна рівновага досягається тоді, коли сукупні видатки та обсяг національного виробництва рівні між собою.

На основі підходу «видатки — обсяг виробництва» економічну рівновагу можна визначити й за допомогою графічної моделі (рис.2). Позначимо на осі X реальний ВВП, а на осі Y — споживання та інвестиції. Відповідно до наших табличних даних проведемо лінію сукупних витрат ($C + I$). Ця лінія зображається графічно як функція споживання $C = a + b(Y - T)$ яка переміщена угору на величину I . Де $(Y - T)$ використаний дохід; C — видатки на споживання; a — автономні споживчі видатки; b — гранична схильність до споживання; Y — обсяг національного виробництва; T — чисті податки. Лінія сукупних витрат є висхідною, бо вищий рівень доходу зумовлює вищий рівень споживання, а тому й вищий рівень запланованих витрат. Нахил цієї лінії дорівнює граничній схильності до споживання (MPC), котра, показує, як зростуть заплановані видатки, якщо дохід збільшується на одну грошову одиницю.

Національна економіка перебуватиме у стані рівноваги, коли фактичні видатки дорівнюватимуть запланованим. ВВП дорівнює не лише сумі доходів, а й фактичним витратам на товари і послуги. Тому умову економічної рівноваги можна записати у такому вигляді:

$$\text{Фактичні витрати} = \text{Заплановані витрати}$$

$$Y = AE$$

Лінія під кутом 45° на рис. 2. відображає точки, в яких виконується умова економічної рівноваги. Рівновага досягається в точці E, де лінія запланованих витрат перетинає лінію 45° . Цей графік називають «кейнсіанським хрестом».

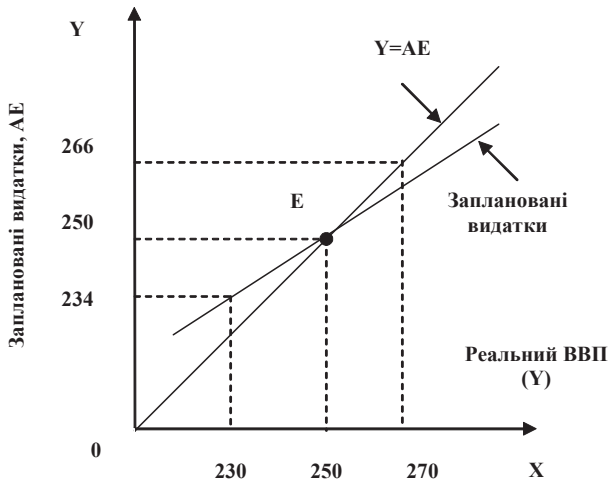

Рис. 2. Кейнсіанський хрест

Як національна економіка досягає стану рівноваги у короткостроковому періоді? Важливу роль у цьому процесі, як уже зазначалось, відіграють запаси. Припустимо, наприклад, що на рис.2. реальний ВВП перебуває на рівні 270 млрд. грн., який перевищує рівноважний. У цьому разі заплановані витрати у сумі 266 млрд. грн. менші за обсяг виробництва. Що становить 270 млрд. грн., тому фірми продають менше, ніж виробляють. Запаси фірм збільшуються: непродані товари враховуються як запаси. Незапланований приріст запасів спонукає фірми звільняти працівників і скорочувати обсяг випуску, що зменшує ВВП. Процес падіння обсягу виробництва триває доти, доки цей обсяг не знизиться до рівноважного рівня.

Нехай тепер ВВП перебуває на рівні 230 млрд. грн., що нижчий за рівноважний (рис. 2). У цьому разі заплановані сукупні витрати у сумі 234 млрд. грн. перевищують обсяг національного виробництва, який дорівнює 230 млрд. Рівень продажу фірм зростає, вони продають біль-

ше, ніж виробили. Запаси скорочуються, фірми наймають додаткових працівників і збільшують виробництво. ВВП зростає і національна економіка прямує до стану рівноваги.

Оскільки лінія сукупних витрат (С+І) побудована на підставі даних таблиці 1, то точці Е відповідає той самий рівень рівноважного ВВП — 250 млрд. грн. Усі інші рівні ВВП не є рівноважними, оскільки сукупні витрати є або більшими (частина лінії С+І вліво від точки Е), або меншими (вправо) ніж рівноважний ВВП. Якщо не відбудеться змін у положенні лінії сукупних витрат, рівень ВВП, що дорівнює 250 млрд. грн., підтримуватиметься необмежено довго.

Підхід «вилучення-ін'єкції» ґрунтується на зіставленні із потоку «витрати-доходи» та ін'єкції у цей потік.

Вилучення це будь-яке витрачання доходу не для купівлі вироблених у країні кінцевих товарів і послуг. Вилучення з потоку «витрати-доходи» відбувається через заощадження, податки та імпорт.

Ін'єкція — це будь-яке доповнення до споживчих витрат на купівлю продукції, вироблену всередині країни. Ін'єкціями є інвестиції, державні закупівлі товарів і послуг та експорт.

У підході «витрати — обсяг виробництва» увагу акцентуємо на тому, що безпосереднім визначником рівноважного обсягу виробництва й зайнятості є сукупні витрати. Це — прямий підхід до визначення рівноважного ВВП. На відміну від нього підхід «вилучення — ін'єкції» є непрямим. Проте він має свої переваги: вказує на нерівність сукупних витрат та реального ВВП за всіх обсягів виробництва, крім рівноважного. Нагадуємо, що згідно із нашими припущеннями ми розглядаємо закриту економіку, в якій відсутній державний сектор і є лише один вид ін'єкцій та один вид вилучень.

Домогосподарства, як відомо, заощаджують частину доходу. Заощадження означають вилучення з потоку «витрати-доходи», що зменшує реальний ВВП. Проте поряд зі споживчими благами економіка виробляє капітальні блага, які купують підприємства за рахунок інвестиційних коштів. Інвестиції є ін'єкціями у потік «витрати-доходи». Отже, інвестиції нейтралізують витікання з потоку «витрати-доходи» у вигляді заощаджень.

Однак, заощадження та інвестиції можуть кількісно не збігатися. Якщо заощадження більші, ніж інвестиції ($S > I$), то сукупні витрати є меншими, ніж реальний ВВП. За цих умов реальний ВВП країни перевищує рівноважний. І навпаки, якщо заощадження менші за інвестиції ($S < I$), то сукупні витрати більші, ніж реальний ВВП, а реальний ВВП менший за рівноважний. Тільки коли заощадження та інвестиції дорівнюють одне одному ($S = I$), витікання з потоку «витрати-доходи» у ви-

гляді заощаджень нейтралізуються ін'єкціями у вигляді інвестицій у цей потік, а ВВП є рівноважним.

Згідно з підходом «витікання-ін'єкції» економічна рівновага досягається тоді, коли витікання з потоку «витрати-доходи» дорівнюють ін'єкціям у цей потік ($S = I$).

Для визначення економічної рівноваги за цим підходом використано табл. 2., як свідчать її дані, всі рівні ВВП, крім показника 250 млрд. грн., не є рівноважними, бо за цих рівнів сукупні витрати менші або більші за реальний ВВП.

За рівнів ВВП, менших за рівноважний, домогосподарства заощаджують менше, ніж підприємства планують інвестувати. За цих обставин відносно низькі вилучення доходу через заощадження нейтралізуються відносно великими ін'єкціями у вигляді інвестицій. Це стимулює збільшення обсягу виробництва.

За рівнів ВВП, вищих за рівноважний, домогосподарства заощаджують більше, ніж підприємства планують інвестувати ($S > I$). Наприклад, за реального ВВП у 270 млрд. грн. заощадження дорівнюють 14 млрд., а інвестиції — 10 млрд. У цих умовах обсяг виробництва зменшуватиметься.

Тільки коли реальний ВВП дорівнює 250 млрд. грн., витікання у вигляді заощаджень та ін'єкції у вигляді інвестицій однакові, і в економіці встановлюється рівновага. Коли підприємства планують інвестувати стільки, скільки мають намір заощаджувати домогосподарства ($S=I$), сума, на яку споживання (C) відстає від реального ВВП, доповнюється завдяки інвестиційним витратам, і досягається рівновага на товарних ринках.

Рівноважний обсяг національного виробництва можна визначити й за допомогою графічної моделі на основі підходу «витікання — ін'єкції». Позначимо на осі X реальний ВВП, а по осі Y — заощадження та інвестиції (рис.3).

Лінія, паралельна осі X , відповідає інвестиціям у 10 млрд. грн. Це крива автономних інвестицій (I). Лінія з висхідною траєкторією — функція заощаджень (S). Ця лінія є геометричним місцем точок, кожній з яких відповідають певні значення реального ВВП та заощаджень (перший та третій стовпці таблиці 1). Лінія інвестування (I) та лінія заощаджень (S) перетинаються в точці E , в якій заощадження та інвестиції однакові за величиною і яка відповідає реальному ВВП у 250 млрд. грн. рівноважному ВВП. За даного рівня ВВП вилучення через заощадження дорівнюють ін'єкціям у вигляді інвестицій ($10 = 10$), і в економіці досягається рівновага на ринках товарів і послуг.

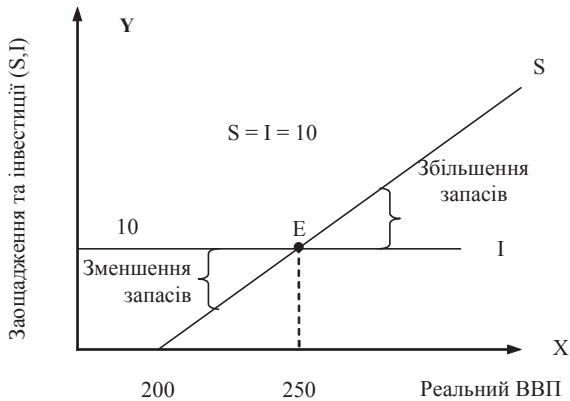

Рис. 3. Визначення рівноважного ВВП за допомогою методу «витікання — ін'єкції»

За обсягів ВВП, менших за рівноважний, лінія S міститься нижче (ліва частина цієї лінії), а за більших — вище (права частина) кривої інвестицій I. Інвестиції, що перевищують заощадження, стимулюють збільшення обсягу національного виробництва. І навпаки, перевищення заощаджень над інвестиціями веде до зменшення його обсягу.

Розглядаючи підхід «витікання — ін'єкції», ми з'ясували, що заощадження (S) та інвестиції (I) мають дорівнювати одні одним, щоб обсяг національного виробництва був рівноважним. Це твердження стосується фактичних заощаджень та запланованих інвестицій. Що ж до фактичних заощаджень та запланованих інвестицій, то вони завжди є рівними між собою.

Фактичні інвестиції — це сума запланованих інвестицій та непередбачених інвестицій у запаси. Неважко переконатися за допомогою даних четвертого та шостого стовпців таблиці 1, що фактичні інвестиції за будь-якого рівня ВВП дорівнюють фактичним заощадженням. Незаплановані інвестиції у запаси функціонують як зрівнювальний компонент, що постійно збалансовує величини фактичних заощаджень та фактичних інвестицій за будь-якого рівня ВВП.

Звернімося знову до таблиці 1. За реального ВВП у 200 млрд. грн., який менший за рівноважний (250 млрд. грн.) фактичні заощадження дорівнюють нулю. Заплановані інвестиції становлять 10 млрд. грн. За рахунок чого здійснюються ці інвестиції, адже заощадження відсутні? У національній економіці відбувається скорочення інвестицій у запаси на 10 млрд. грн. Це зменшення запасів компенсує відсутність заощаджень, уможливорює інвестиційні наміри підприємств, і зрештою, підтя-

гує обсяг національного виробництва до сукупних витрат (210 млрд. грн.). Протилежна ситуація складається тоді, коли заощадження більші, ніж заплановані інвестиції. Тепер інвестиції у запаси збільшуються. Це нейтралізує частину фактичних заощаджень, зменшує обсяг виробництва та зрівноважує його сукупними видатками.

Заплановані і фактичні інвестиції та заощадження рівні між собою лише у стані економічної рівноваги. Жодних змін у інвестиціях у запаси у цьому разі не відбувається, як і збільшення чи зменшення обсягу виробництва. Збільшення або зменшення інвестицій у запаси ілюструє вертикальний відрізок, щодо якого лінія виявляється відповідно вищою або нижчою лінії I (рис. 3).

Розмежування запланованих і фактичних інвестицій має важливе значення. Річ у тім, що економічна рівновага досягається за рівності запланованих інвестицій та заощаджень. Процес установаження економічної рівноваги в національній економіці відбувається таким чином.

1. Незбіг заощаджень та запланованих інвестицій зумовлює відмінність між планами виробництва та планами витрат у національній економіці.

2. Відмінності між планами витрат та планами виробництва спричиняють непередбачені зміни в інвестиціях у запаси.

3. Непередбачені зміни в інвестиціях у запаси спонукають підприємства переглядати плани виробництва в напрямі їх зменшення, коли запаси зростають, та в напрямі збільшення, коли запаси скорочуються. В результаті реальний ВВП країни зменшується або збільшується. Обидва процеси сприяють урівноваженню фактичних заощаджень та інвестицій.

4. Тільки коли заплановані інвестиції та заощадження рівні між собою, а зміни інвестицій у запаси відсутні, рівень ВВП буде рівноважним, тобто встановиться економічна рівновага.

2. В другому питанні розглянемо мультиплікатор автономних витрат.

Приріст будь-якого компонента автономних витрат викликає дещо більший приріст сукупного доходу ΔY завдяки ефекту мультиплікатора:

$$\Delta A = \Delta(a + I + G + N_x)$$

Мультиплікатор автономних витрат — відношення змін рівноважного ВВП до змін будь-якого компонента автономних витрат:

$$m = \frac{\Delta Y}{\Delta A},$$

де m — мультиплікатор автономних витрат;

ΔY — зміна рівноважного ВВП;

ΔA — зміна автономних витрат, що не залежать від динаміки Y .

Мультиплікатор показує, в скільки разів сумарний приріст (скорочення) сукупного доходу переважає першочерговий приріст (скорочення) автономних витрат. Важливо, що однократна зміна будь-якого компонента автономних витрат породжує багатократну зміну ВВП. Якщо, наприклад, автономне споживання збільшується на будь-яку величину ΔC_A , то це збільшує сукупні витрати і дохід Y на ту ж величину, що, в свою чергу, викликає другорядний ріст споживання (із-за збільшення доходу), але вже на величину $MPC^* \Delta C_A$. Далі сукупні витрати і дохід знову зростають на величину $MPC^* \Delta C_A$ і так далі за схемою кругообігу «доходи-витрати». Виникає ланцюг:

$$\Delta C_A \uparrow \Rightarrow AD \uparrow \Rightarrow Y \uparrow \Rightarrow C \uparrow \Rightarrow AD \uparrow \Rightarrow Y \uparrow \Rightarrow C \uparrow \Rightarrow AD \uparrow \Rightarrow Y \uparrow \text{ і т.д.}$$

З цієї простої схеми видно, що сукупний дохід Y багатократно реагує на першочерговий імпульс $\Delta C_A \uparrow$, що і відображається у величині мультиплікатора автономних витрат. Це означає, що відносно невеликі зміни у величинах C , I , G або N_x можуть викликати значні зміни в рівнях зайнятості та випуску. Мультиплікатор, таким чином, є фактором економічної нестабільності, який посилює коливання ділової активності, викликані в змінами в автономних витратах. Тому однією з основних завдань бюджетно-податкової політики уряду є створення системи вбудованих стабілізаторів економіки, яка б дозволила б послабити ефект мультиплікації шляхом відносного зниження величини граничної схильності до споживання (MPC). Ця проблема стає більш складною в умовах стимульованих інвестицій, оскільки в кожному наступному циклі виробництва із сукупного доходу Y , який збільшився, фінансуються не тільки більш високі споживацькі, але інвестиційні витрати, що зростають, і виникає ефект супермультиплікатора.

Рецесійний розрив — величина, на яку повинен зрости сукупний попит (сукупні витрати), щоб підвищити рівноважний ВВП до не інфляційного рівня повної зайнятості (див. рис.4).

Якщо фактичний рівноважний об'єм випуску Y_0 нижчий потенційного Y^* , то це означає, що сукупний попит не ефективний, тобто сукупні витрати недостатні для забезпечення повної зайнятості ресурсів, хоча рівновага $AD=AS$ досягнута. Недостатність сукупного попиту депресивно діє на економіку.

Щоб подолати рецесійний розрив і забезпечити повну зайнятість ресурсів, необхідно простимулювати сукупний попит і «перемістити» рівновагу з точки А в точку В. При цьому приріст сукупного рівноважного доходу ΔY складає:

$\Delta Y = (\text{Величина прецесійного розриву}) * (\text{Величина мультиплікатора автономних витрат})$.

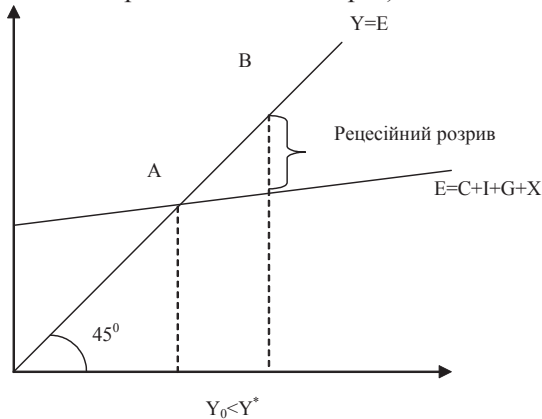

Рис. 4. Рецесійний розрив

Інфляційний розрив — величина, на яку повинен скоротитися сукупний попит (сукупні витрати), щоб знизити рівноважний ВВП до інфляційного рівня повної зайнятості (див. рис. 5).

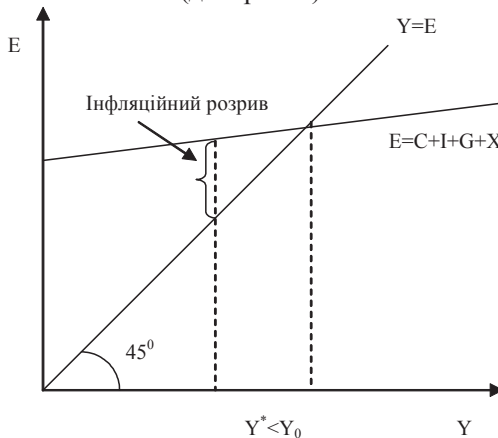

Рис. 5. Інфляційний розрив

Якщо фактичний рівноважний рівень випуску Y_0 більший потенціального Y^* , то сукупні витрати збиткові. Збитковість сукупного попиту викликає в економіці інфляційний бум: рівень цін зростає тому, що фірми не можуть розширити виробництво адекватно зростаючому сукупному попиту, оскільки всі ресурси вже зайняті.

Подолання інфляційного розриву припускає утримання сукупного попиту і «переміщення» рівноваги з точки А в точку В (повна зайнятість ресурсів). При цьому скорочення рівноважного сукупного доходу ΔY складає:

$$\Delta Y = - (\text{Величина інфляційного розриву}) * (\text{Величина мультиплікатора автономних витрат}).$$

Парадокс бережливості — спроба суспільства більше зберігати — обертається таким же чи меншим об'ємом збережень. Якщо приріст збережень не супроводжується приростом інвестицій, то будь-яка спроба домашніх господарств більше зберігати стане рахунковою у зв'язку зі значним зниженням рівноважного ВВП обумовленим ефектом мультиплікації.

Економіка «стартує» в точці А. В очікуванні спаду домашні господарства прагнуть якнайбільше зберігати: графік збережень переміщається від S до S' , а інвестиції залишаються на тому ж рівні I . В результаті споживчі витрати відносно знижуються, що викликає ефект мультиплікатора і спад сукупного доходу від Y_0 до Y_1 . Оскільки сукупний попит Y знизився, то і збереження в точці В стануть тими ж, що і в точці А (див. рис. 6).

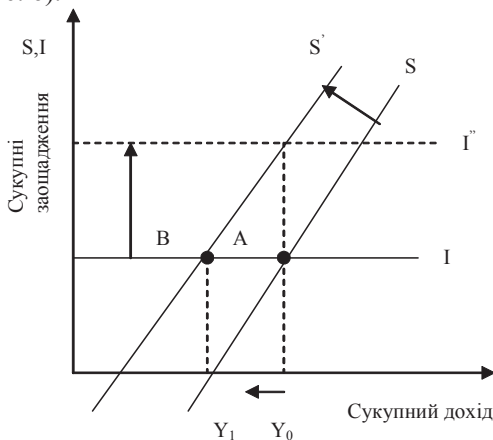

Рис. 6. Графік заощаджень

Якщо одночасно зі зростанням від S до S' зростуть і заплановані інвестиції від I до I' , то рівноважний рівень випуску залишається рівним Y_0 , і спад виробництва не виникає. Навпаки, в структурі виробництва будуть переважати інвестиційні товари, що створює добрі умови для економічного зростання, але це може відносно обмежити рівень поточного споживання населення. Виникає альтернатива вибору: або економічне зростання в майбутньому при відносному обмеженні поточного споживання, або відмова від обмежень в споживанні ціною погіршення умов довгострокового економічного зростання.

Зростання збережень може антиінфляційно діяти в умовах, близьких до повної зайнятості ресурсів: спад споживання та наступне за ним скорочення сукупних витрат, зайнятості та випуску (з ефектом мультиплікатора) обмежують тиск інфляції попиту — сукупний попит знижується від AD до AD_1 , що супроводжується спадом виробництва від Y_1 до Y_2 і зниженням рівня цін від P_1 до P_2 .

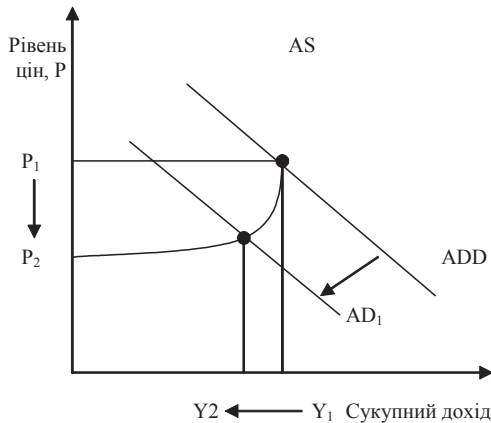

Рис. 7. Інфляція попиту

Модель Кейнсіанського хреста не дозволяє ілюструвати процес змін рівня цін P , оскільки припускає фіксовані ціни. Хрест Кейнса конкретизує модель $AD-AS$ з метою короткострокового макроекономічного аналізу з «жорсткими» цінами і не може бути використаний для дослідження довгострокових наслідків макроекономічної політики, яка пов'язана із зростанням або зниженням рівня інфляції.

Терміни

Вилучення	Метод «вилучення — ін'єкції»
Заплановані інвестиції	Мультиплікатор інвестицій
Ін'єкції	Незаплановані інвестиції
Інфляційний розрив	Фактичні інвестиції
Метод «витрати — випуск»	Ефект мультиплікатора
Сукупні витрати	Рецесійний розрив
Рівноважний рівень національного виробництва	Економічна рівновага
Обсяг виробництва	Кейнсіанський хрест

Питання для перевірки знань

1. За яких умов у реальному економічному кругообігу забезпечується рівновага?
2. Якими методами можна визначити рівноважний ВВП у реальній економіці?
3. Поясніть на моделі «витрати — випуск», яку роль відіграють незаплановані інвестиції у товарні запаси, якщо фактичні сукупні витрати не дорівнюють виробленому ВВП.
4. Назвіть характерні випадки, коли сукупні витрати не збігаються з виробленим ВВП.
5. За яких умов досягається рівноважний ВВП у моделі «витрати — випуск» («кейнсіанський хрест»)?
6. Що ви розумієте під термінами «вилучення» та «ін'єкції»?
7. За яких умов досягається рівновага на ринку позичкового капіталу?
8. Розкрийте сутність мультиплікатора інвестицій та напишіть формули для його визначення.
9. Дайте визначення і розкрийте сутність рецесійного розриву в економіці.
10. Дайте визначення і розкрийте сутність інфляційного розриву в економіці.

Тести

1. Згідно з теорією Дж. Кейнса заощадження можуть перевищувати інвестиції, якщо:
 - А. Рівень відсоткової ставки зростає.
 - Б. Протягом тривалого часу в економіці наявне перевиробництво та безробіття.
 - В. Рівень відсоткової ставки знижуються.
 - Г. Сукупна пропозиція перевищує сукупний попит.

2. Якщо в економіці спостерігається нерівновага, то заощадження дорівнюють:

- А. Фактичним інвестиціям.
- Б. Запланованим інвестиціям.
- В. Незапланованим інвестиціям.
- Г. Споживчим витратам.

3. Що із переліченого належить до поняття «ін'єкції»?

- А. Інвестиції.
- Б. Заощадження.
- В. Податки.
- Г. Імпорт.

4. Що з перерахованого входить до поняття «вилучення»?

- А. Державні закупівлі.
- Б. Імпорт.
- В. Експорт
- Г. Заощадження.

5. Рівноважний ВВП визначається за методом:

- А. Виробничим.
- Б. Доходів.
- В. Витрат.
- Г. Витрати — випуск.

6. Рівновага в економіці досягається, якщо:

- А. Інвестиції менше заощаджень.
- Б. Інвестиції дорівнюють заощадженням.
- В. Інвестиції більше заощаджень.
- Г. Сума запланованих і незапланованих інвестицій дорівнює фактичним інвестиціям.

7. Рецесійний розрив в економіці виникає, якщо:

- А. Фактичний ВВП менше потенційного.
- Б. Фактичний ВВП більше потенційного.
- В. Наявний дефіцит сукупних витрат.
- Г. Наявний надлишок сукупних витрат.

8. Інфляційний розрив в економіці виникає, якщо:

- А. Фактичний ВВП більше потенційного.
- Б. Фактичний ВВП менше потенційного.
- В. Експорт більше імпорту.
- Г. Сукупний попит перевищує сукупну пропозицію.

9. Зростання експорту країни за інших незмінних умов, викличе:

- А. Збільшення інвестицій.
- Б. Зменшення заощаджень.
- В. Збільшення чистого експорту.
- Г. Збільшення сукупного попиту і національного доходу.

10. Чисті інвестиції — це:

- А. Вартість використаних засобів виробництва.
- Б. Величина чистого прибутку.
- В. Збільшення основних фондів.
- Г. Всі відповіді неправильні.

Література:**Основна:**

1. Агапова Т. А., Серегина С. Ф. Макроекономіка. — М.: Дис, 2001, С.100-105.
2. Економічна теорія: мікро- та макроекономіка.// За ред. З.Ватаматюка, С.Панчишина. — К.: Видавничий дім Альтернативи, 2001 — С.221 — 238.
3. Мікро- та макроекономіка: Підручник для студентів економічних спеціальностей: У 2-х частинах. // С.Будаговська, О.Кілієвич, І.Луніна та ін. — К.: Основи, 1998. — С.292-302.
4. Панчишин С. Макроекономіка. — К.: «Либідь», 2002. — С. 221-253.
5. Савченко А. Г., Пухтасевич Г. О., Тітьонко О. М. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999, С.124-147.
6. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІТІ, 2000. — С.121-141.

Додаткова:

1. Міщенко В., Данилишин Б. Природно ресурсна рента і рентна політика в Україні // Економіка України. — 2003. — №12, — С4.
2. Пасхавер Б. Пріоритети продовольчого ціноутворення.// Економіка України. — 2003. — №4. — С.4.
3. Свердан М. Нетрадиційні методи економічного розвитку // Економіка України. — 2003. — №1. — С.42.
4. Калужний В. Удосконалені й нові методи вимірювання впливу капіталу, праці та продуктивності на зростання ВВП // Економіка України. — 2003. — №6. — С.42.
5. Новиков В. Структурна динаміка і регулювання заробітної плати та доходів населення.// Економіка України. — 2003. — №10. — С.71.

ТЕМА 10. ЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА

Обсяг годин:

лекція — 2 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Економічна динаміка та її характеристика.
2. Основні моделі економічного зростання.

План семінару

1. Суть, типи і фактори економічного зростання.
2. Економічне зростання. Крива виробничих можливостей.
3. Неокейнсіанські моделі економічного зростання.
4. Неокласичні моделі економічного зростання.

Доповіди:

1. Сутність сучасної теорії економічного зростання.
2. Аналіз демографічної ситуації в Україні та її вплив на перспективи економічного зростання.
3. Модель економічного зростання Р. Солоу «Золоте» правило нагромадження Солоу.

Реферати:

1. Основні фактори сталого розвитку країни.
2. Особливості економічного зростання в країнах Східної Європи та України: порівняльний аспект.

Мета вивчення теми — дати студентам наукове поняття економічної динаміки, показати зв'язок економічної динаміки з економічним відтворенням і економічним зростанням та розвитком.

1. В першому питанні «Економічна динаміка та її характеристика» слід звернути увагу на зміст економічної динаміки і поєднання теорії відтворення з економічним зростанням і розвитком.

Категорія динаміка є запозиченим терміном з технічних дисциплін. Цей термін характеризує рух що відбувається під впливом прикладених зовнішніх зусиль. Економіка, як складна система, не може розвиватися без додаткових зусиль економічних суб'єктів.

Економічна динаміка характеризується розробкою і впровадженням в економічне життя економіко-математичних моделей описуючих економіку.

Існує декілька підходів щодо побудови динамічних моделей:

- Перший підхід оптимізаційний. Він характеризується вибором оптимальної траєкторії економічного розвитку з багатьох можливих варіантів.

- Другий підхід описувальний. Цей підхід характеризується описання економічних дій в центр яких закладено поняття рівноважного розвитку, тобто всебічного збалансованого розвитку.

В цілому економічна динаміка це є розвиток економіки на основі об'єктивних економічних законів ринку. Динамізм ринкової економіки полягає в тому, що під впливом різних екзогенних (зовнішніх) і ендогенних (внутрішніх) факторів змінюються кількісно і якісно характеристики економічних процесів і явищ.

Практика економічного життя підтверджує, що найбільш продуктивні зміни якісних і кількісних економічних параметрів досягається коли має місце діалектичне поєднання наукових досліджень з практикою економічних перетворень, котра базується на економічному моделюванні і прогнозуванні.

В сучасних умовах вивчення макроекономічної динаміки базується декількома самостійними економічними термінами.

Безумовно, що першою економічною моделлю вважається «Економічна таблиця Кене». Заслугує уваги система аналізу розширеного відтворення, що була започаткована К.Марксом. В пізніші часи переклад моделі розширеного відтворення на математичну мову був виконаний В.С. Немчиновим і О. Ланге.

Наступний напрямок удосконалення моделей економічної динаміки, це були моделі економічного зростання (одно секторна, двосекторна, багатосекторна). Велике значення отримали в минулому моделі динамічного міжгалузевого балансу народного господарства. В наш час, велике значення набувають моделі економічного прогнозування. Прогностичні моделі економічного розвитку за методами розробки і дослідження поділяються на три великі групи:

- інтернаціональні моделі (часові). Вони базуються на дослідженнях минулого періоду через сьогодення з поглядом в майбутнє.

- інверсійний економічний погляд від бажаного майбутнього до сьогодення.

- змішані (гібридні) з елементами інтернаціональних і інверсійних складових. Значно скоріше розвиваються статистичні методи прогнозування.

Структурно-логічна схема першого питання лекції представлена на рис. 1.

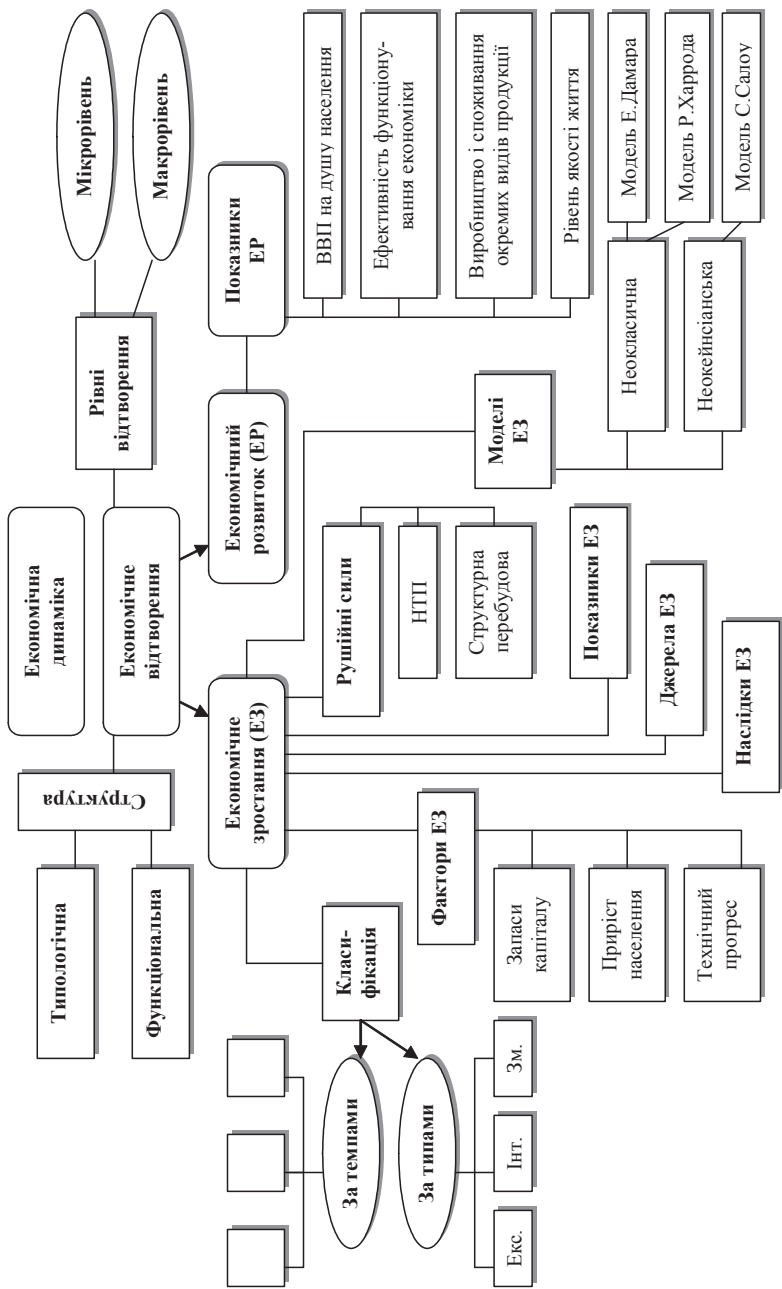

Рис. 1. Економічне зростання

Відтворення представляє собою єдність відтворення матеріальних благ, робочої сили і виробничих відносин. Саме відтворення є процесом постійного оновлення виробничого процесу. Це оновлення може відбуватись в незмінному обсязі (просте відтворення) і в постійному зростанні (розширене відтворення). З цього можна зробити висновок, що економічне зростання є матеріальною стороною економічного відтворення.

Під **економічним зростанням** розуміють такий стан економіки, коли протягом тривалого періоду кількісно і якісно зростають виробництво і споживання, які перебувають в постійному русі, в динаміці.

Економічне зростання забезпечується певними чинниками, або факторами, до яких варто віднести:

- кількість і якість застосованих виробничих ресурсів (капіталу, праці, природних ресурсів);
- рівень технології і організації національного виробництва;
- рівень сукупного попиту на товари і послуги;
- суспільний розподіл і обмін продукту.

Взаємозв'язок між чинниками зростання є складним і суперечливим. Зміна одних зумовлює зміну інших. В залежності від того, за рахунок яких факторів збільшується обсяг національного продукту і доходу, залежить якість економічного зростання. Однак, яка б комбінація чинників економічного зростання не застосовувалась, його можна забезпечити тільки двома способами:

- 1) через використання більшої кількості виробничих ресурсів;
- 2) через підвищення ефективності використання існуючих ресурсів.

В залежності від того, яким способом досягається мета. Розрізняють два типи економічного зростання — екстенсивний і інтенсивний.

Екстенсивне зростання здійснюється на основі нарощування кількості виробничих ресурсів за їх незмінності.

Екстенсивне зростання визначається лише обсягами факторів виробництва та їх співвідношенням. Ефективність виробництва не змінюється, тому збільшення обсягу продукту відбувається в тих же пропорціях, що й збільшення кількості застосованих ресурсів.

Інтенсивне зростання пов'язане з якісним удосконаленням виробничих факторів і підвищенням на основі цього ефективності національного виробництва.

За інтенсивного економічного зростання межі ефективності виробництва мусять постійно розширюватись, лише це забезпечить постійне зростання за незмінності кількості виробничих факторів. Цей тип зростання дозволяє долати обмеженість (рідкісність) виробничих ресурсів, що посилює незалежність економіки від природних факторів, він просуває технологічний прогрес. Головна суть інтенсивного типу зростан-

ня полягає в прагненні суспільства досягти максимального результату за мінімальних витрат.

Поділ економічного зростання на екстенсивне і інтенсивне значною мірою умовний, оскільки в чистому вигляді не існує ні того, ні іншого, а реальне економічне зростання залежить від відповідних комбінацій екстенсивних і інтенсивних чинників. Інтенсивне використання одних видів виробничих ресурсів досягається за рахунок екстенсивного застосування інших.

Отже, можна вести мову лише про **переважно екстенсивне** (коли переважають екстенсивні фактори) чи **переважно інтенсивне** (якщо перевагу мають інтенсивні фактори) економічне зростання.

Переважно екстенсивне зростання має такі ознаки:

- кількісне нарощування виробничих факторів і епізодичне впровадження більш ефективних ресурсів;
- активний розвиток виробництва і галузей, що застосовують традиційні технології і виробничі ресурси;
- застосування традиційних методів організації виробництва.

Основні ознаки **переважно інтенсивного зростання**:

- якісне удосконалення засобів праці і робочої сили, підвищення на цій основі ефективності національного виробництва;
- безперервне впровадження виробничих факторів вищої ефективності, прискорення темпів НТП;
- активний розвиток виробництва і галузей, що застосовують новітні технології і прогресивні виробничі ресурси;
- застосування новаторських методів організації виробництва.

Поряд з чинниками економічного зростання є чимало причин, що гальмують економічний розвиток, ведуть до застою або й спаду економіки, тобто зумовлюють **економічну стагнацію**. До них належать:

- неефективне застосування і комбінування факторів виробництва;
- циклічність економічного розвитку і неповна зайнятість;
- розлад фінансово-кредитної системи і інфляція;
- надмірне невиробниче споживання (зокрема військові витрати);
- недостатній сукупний попит на товари і послуги;
- неефективний розподіл і обмін національного продукту;
- недосконалість законодавчої бази з економічних питань;
- політична нестабільність і соціальні конфлікти.

Ці фактори можуть викликати **довгострокову депресію** (застій) економіки, або її **стагнацію**. Якщо стагнація поєднується з інфляцією, то виникає ситуація стагфляції, яка посилює економічний спад чи депресію, зростання цін, зубожіння населення.

Для характеристики економічного зростання застосовують систему показників, що дають уявлення про різні його сторони. З точки зору

зміни параметрів національного продукту, визначають такі показники зростання: абсолютний приріст, темпи зростання і приросту, середньорічні темпи зростання і приросту. Перший з них є абсолютним, а інші — відносними показниками.

Абсолютний приріст показує, на яку величину обсяг продукту поточного періоду (Π_1) більший чи менший від обсягу продукту базового періоду (Π_0):

$$\text{Абсолютний приріст продукту} = \Pi_1 - \Pi_0.$$

Темп зростання продукту визначається таким чином:

$$\text{Темп зростання} = \Pi_1 / \Pi_0.$$

Якщо темп зростання більший від одиниці, відбувається економічне зростання, якщо менший від одиниці — відбувається економічний спад.

Темп приросту продукту розраховується як співвідношення абсолютного його приросту до обсягу продукту базового періоду.

$$\text{Темп приросту} = (\Pi_1 - \Pi_0) / \Pi_0.$$

Якщо коефіцієнт приросту більший від нуля, відбувається економічне зростання, якщо менший від нуля — відбувається скорочення виробництва (економічний спад).

Для характеристики економічного зростання за тривалий період застосовують середньорічні показники зростання.

Середньорічний темп зростання ($TЗ_{ср.}$) обчислюється за такою формулою (n — кількість років):

$$TЗ_{ср.} = \sqrt[n]{\text{Добуток коефіцієнтів зростання}}$$

Аналогічним чином обчислюється і **середньорічний темп приросту**.

Середньорічні показники — усереднені параметри зростання чи приросту за відповідний період. За їх допомогою визначається економічний тренд — спрямованість (вектор) економічного розвитку, тобто тенденцію макроекономічної динаміки за певний період (до зростання, застою чи спаду).

Зведемо характеристику економічного зростання за його факторами (рис. 1).

Фактори пропозиції враховують кількісну і якісну характеристику основних факторів виробництва.

Фактори попиту забезпечують зростання сукупних витрат з метою повного використання виробничого потенціалу.

Фактори розподілу забезпечують оптимальний розподіл ресурсів.

Рис. 1. Фактори економічного зростання

Загальне уявлення про взаємодію всіх цих факторів може дати **крива виробничих можливостей** (рис. 2)

Крива виробничих можливостей — відображає поєднання варіантів випуску різноманітної продукції, яка може бути виготовлена при даній кількості і якості природних, трудових ресурсів і основного капіталу за даного рівня технологічного потенціалу.

Економічне зростання визначається переміщенням кривої виробничих можливостей праворуч, тобто від АВ до CD (рис. 2.)

Приріст кількості і якості ресурсів та вдосконалення технології забезпечує можливість такого переміщення. Повна зайнятість і оптимальний розподіл ресурсів мають суттєве значення для його реалізації.

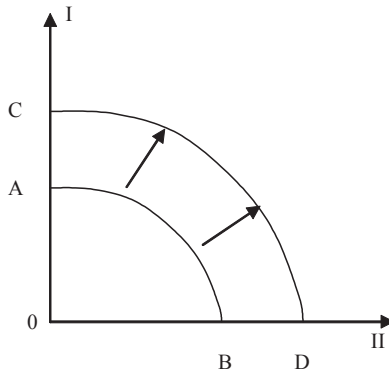

Рис. 2. Динаміка економічного зростання

Приріст обсягу виробництва (ΔQ) може бути досягнутий за рахунок трьох окремих джерел:

- приросту праці (ΔL);
- приросту капіталу (ΔK);
- технічних нововведень (Т.Н.).

Відповідно приріст обсягу виробництва за рік визначається таким рівнянням:

$$\Delta Q = \alpha \Delta L + (1-\alpha) \Delta K + \text{Т.Н.}$$

де α , $(1-\alpha)$ — відносні внески кожного фактора виробництва в економічне зростання відповідно до їхніх відносних часток у НД, які можуть змінюватися з часом;

Т.Н. — технічний прогрес (або сукупна продуктивність факторів виробництва).

В економічно розвинутих країнах зростання продуктивності праці забезпечується на 70-80% за рахунок Т.П.

Механізм дії чинників економічного зростання досліджується через аналіз **виробничих функцій**. Зокрема функціональна залежність обсягу виробленого продукту (Y) від капіталу (K), праці (L) і природних ресурсів (N) має такий вигляд:

$$Y = f(K, L, N)$$

В теорії виробничих функцій, як правило, припускається, що основними факторами економічного зростання є капітал і праця. При цьому національний продукт розглядається спільною функцією цих факторів. Обсяг капіталу обчислюється через сукупну вартість капітальних благ

(основних виробничих фондів), а обсяг праці — через суму загального фонду заробітної плати.

Серед багатьох виробничих функцій першою була виробнича функція Кобба-Дугласа (американських дослідників — математика Ч. Кобба і економіста П. Дугласа), яка була побудована в 1928 р. за даними розвитку промисловості США за 1899-1922 рр. Вона має такий математичний вираз:

$$Y = AK^{\alpha}L^{\beta}, \text{ при } \alpha + \beta = 1$$

В даному рівнянні застосовано такі позначення: Y — обсяг виробленого продукту, K — обсяг капіталу, L — обсяг праці, A — коефіцієнт масштабності, що показує вплив інших чинників зростання (автономний фактор зростання), α — коефіцієнт еластичності капіталу, β — коефіцієнт еластичності праці. Коефіцієнти еластичності показують міру залежності зміни обсягу продукту від капіталу і праці (на 1% їх зростання).

Економічний зміст виробничих функцій полягає у виявленні впливу на економічне зростання кожного виробничого фактора зокрема і результату їх сукупної дії.

Отже, *виробнича функція Кобба-Дугласа* показує постійну віддачу від масштабу (пропорційне кількісне зростання виробничих факторів і продукту), тобто $\alpha + \beta = 1$ (еластичність цієї функції постійна). Це означає, що вона відбиває екстенсивне економічне зростання, тобто не враховує дії інтенсивних (якісних) чинників зростання.

Вплив інтенсивних чинників показує інша виробнича функція — модифікована функція Кобба-Дугласа, що була вдосконалена голландським теоретиком Я. Тінбергеном у 1948 р. **Виробнича функція Кобба-Дугласа-Тінбергена** має такий вигляд:

$$Y = AK^{\alpha}L^{\beta}r, \text{ при } \alpha + \beta > 1,$$

де r — комплексний коефіцієнт багатофакторної (сукупної) ефективності (він показує зростання якості капіталу і праці під впливом НТП, тобто підвищення ефективності їх використання).

Тепер $\alpha + \beta = r$, при $r > 1$ (еластичність даної функції змінна). Якщо $\alpha + \beta > 1$, це означає: темп приросту національного продукту перевищує темп приросту кількості застосованих факторів (капіталу і праці) відбиваючи переважно інтенсивне економічне зростання.

Цей тип виробничої функції широко застосовується для оцінки макроекономічної ролі окремих чинників виробництва (капіталу і праці) в економічному зростанні (визначення можливого обсягу продукту за певних обсягів капіталу і праці і визначеній ефективності їх застосування), що й виявляє її економічний зміст.

Економічний розвиток є багатофакторним процесом, який відображає зміни в усіх сферах господарського життя країни; його можна продуктивно аналізувати лише в довгостроковому періоді.

Для визначення рівня економічного розвитку країни використовують низку показників, основними серед них є такі:

- 1) валовий внутрішній продукт на душу населення;
- 2) показники ефективності функціонування економіки, що обчислюються на підставі ВВП;
- 3) виробництво основних видів продукції на душу населення (рівень розвитку окремих галузей);
- 4) рівень та якість життя населення.

Провідним показником економічного розвитку країни є **ВВП на душу населення**.

Показники ефективності функціонування національної економіки найбільшою мірою характеризують рівень економічного розвитку.

Рівень економічного розвитку визначають на підставі показників **рівня життя населення** — середня тривалість життя; рівень освіти; середня тривалість робочого дня; денне споживання кілокалорій на душу населення; охорона здоров'я; тощо.

Для визначення **рівня якості життя** нині міжнародні організації дедалі частіше використовують індекс людського розвитку. Цей індекс обчислюють на підставі освітнього рівня населення, середньої тривалості життя та подушного ВВП.

Для порівняння ефективності національних економік Міжнародний валютний фонд розробив показники **порівняльної конкурентоспроможності**. Для обчислення цих показників зіставляють ціни і витрати виробництва в обробній промисловості з відповідними середньозваженими показниками розвинутих країн.

2. Друге питання лекції присвячено розгляду основних моделей економічного зростання.

Модель макроекономічного зростання Харода-Домара

Ця модель розроблена наприкінці 40-х рр. Вона описує динаміку доходу Y , який є сумою споживчих (C) та інвестиційних (I) витрат. Економіка замкнута. Основним фактором зростання є **нагромадження капіталу**.

Основні передумови моделі:

- постійна норма заощадження $s = I/Y$;
- відсутній процес вибуття капіталу $W = 0$;
- модель не враховує технічного прогресу;

- випуск не залежить від затрат праці;
- неможливість взаємозаміни факторів виробництва — праці і капіталу.

Модель Харода-Домара описувала процеси економічного зростання 1920-1950-х рр.

Неокласична модель економічного зростання Р.Солоу

Іншим типом моделі економічного зростання є модель, розроблена Робертом Солоу. Вона дає змогу дослідити, як основні фактори виробництва — праця, капітал, технологічні зміни — впливають на динаміку обсягу виробництва, коли економічна система перебуває у рівноважній стані.

Передумови та позначення моделі Солоу:

- пропозиція товарів описується за допомогою виробничої функції: $Y = F(K, L)$;

- виробнича функція характеризується спадною граничною продуктивністю капіталу, тобто кожна наступна додаткова одиниця капіталу виробляє менше продукту в порівнянні з попередньою. Накопичення капіталу не завжди має сенс — може настати момент, коли додатковий капітал не сприятиме зростанню обсягів випуску;

- сукупний попит задається через споживання та інвестиції на одиницю праці.

В основу зростання в моделі Р.Солоу береться зростання продуктивності праці ($y = Y/L$), а не зростання продукту Y .

Модель враховує вплив трьох чинників:

- капіталоозброєності ($k = K/L$);
- зростання населення (ΔL);
- технологічного прогресу (**Т.П.**)

За моделлю Р.Солоу існує стійкий рівень капіталоозброєності (k^*), який визначає економічну динаміку. Цей стійкий рівень капіталоозброєності (k^*) визначається за формулою:

$$\frac{s}{\sigma} = \frac{k^*}{f(k^*)},$$

де s — норма заощаджень;

σ — норма амортизації;

k^* — стійкий рівень капіталоозброєності;

$f(k^*)$ — продуктивність праці за стійкого рівня капіталоозброєності.

Джерелами економічного зростання за Солоу є:

- Зростання капіталоозброєності (k)**, яке залежить від зростання норми заощадження (s).

Але зростання норми заощаджень може бути постійним, оскільки заощадження (S) обмежують споживання (C).

Суспільство існує для того, щоб споживати плоди економічного розвитку, а не виробляти продукцію заради продукції. Тому виникає питання про рівень запасу капіталу, за якого рівень споживання в країні стає максимальним. Відповідь на це питання дає так зване «золоте правило» нагромадження.

Солоу використовує «золоте правило» Е.Феліса, яке виконується за умови, що граничний приріст капіталу (MPK) дорівнює його вибуттю (амортизації (σ)):

$$\text{MPK} = \sigma.$$

«Золоте правило нагромадження»

Під «золотим правилом нагромадження» розуміють таку норму заощадження (S), за якої встановлюється рівновага економічної системи з найбільшим рівнем споживання.

«Золоте правило нагромадження»: при визначенні норми заощаджень критерієм повинна бути максимізація добробуту суспільства, тобто якнайбільше споживання (C) за умов сталої рівноваги економічної системи.

б) *Зростання населення* (t_L — темп зростання населення) впливає на економічне зростання через динаміку капіталоозброєності:

$$\Delta K = \frac{I}{L} - (\sigma + t_L)k,$$

де I/L — інвестиції на одного працюючого;

σ — норма амортизації;

t_L — темп зростання населення;

k — капіталоозброєність.

в) *Технологічний прогрес*, який, за цією моделлю, на відміну від попередніх чинників є джерелом постійного зростання як продуктивності праці (y), так і загального продукту (Y).

Якщо ефективність виробництва (E) під впливом технологічного прогресу змінюється з темпом (g), то продуктивність праці змінюється з тим же темпом, а загальний обсяг виробництва зростає з темпом $t_L + g$:

$$Y = (t_L + g)y_0L,$$

де y_0 — базова продуктивність праці.

Модель економічного зростання Р.Солоу зображена на рис. 3.

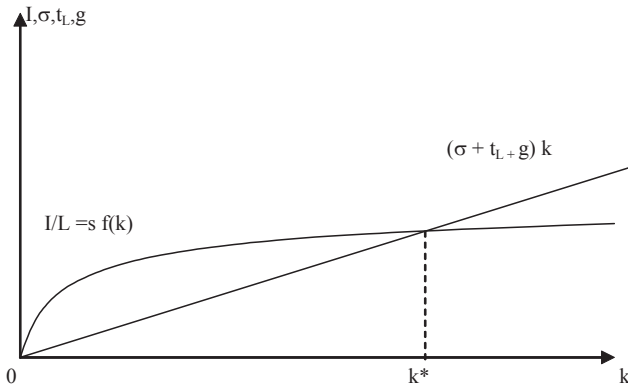

Рис. 3. Модель економічного зростання Р. Солоу

k — капіталоозброєність одиниці праці з постійною ефективністю;
 k^* — стійкий стан капіталоозброєності, за якого $\sigma k = I$, тобто величина, що вибуває (σk), дорівнює капіталу, що інвестується ($I = s f(k)$);
 σ — норма амортизації;
 t_L — темп зростання населення;
 g — темп зростання ефективності виробництва під впливом технологічного прогресу.

Терміни

Виробнича функція	Золоте правило нагромадження
Економічний розвиток	Моделі економічного зростання
Гранична продуктивність праці	Капіталоозброєність
Економічне зростання	Технічний прогрес
Фактори економічного зростання	Моделі економічного розвитку
Гранична продуктивність капіталу	Відтворення
Економічна динаміка	Типи економічного зростання

Питання для перевірки знань

1. Дайте визначення категорій «економічне зростання» і «економічний розвиток». Поясніть сутність і взаємозв'язок цих категорій.
2. Якими показниками вимірюється економічне зростання?
3. Назвіть типи економічного зростання і поясніть ознаки кожного із них.

4. Назвіть основні фактори економічного зростання та показники його вимірювання.
5. Розкрийте економічний зміст кривої виробничих можливостей. Покажіть, як ця крива відображає економічне зростання?
6. Розкрийте зміст і визначте основні рівняння моделі Домара.
7. Розкрийте зміст моделі Харрода та поясніть основні її рівняння.
8. Охарактеризуйте неокласичну модель Р. Солоу.
9. Назвіть та поясніть визначальні рівняння моделі Р. Солоу.
10. Дайте оцінку перспективі економічного зростання в Україні на найближчі 8-9 років.

Тести

1. **Економічне зростання відносно економічного розвитку є:**
 - А. Визначальним фактором.
 - Б. Складовою.
 - В. Показником кількісних змін в економіці.
 - Г. Показником якісних змін в економіці.
2. **Економічне зростання вимірюється:**
 - А. Приростом реального ВВП.
 - Б. Приростом грошової маси.
 - В. зниженням загального рівні цін.
 - Г. Зниженням рівня безробіття.
3. **До факторів пропозиції економічного зростання належить:**
 - А. Обсяг внутрішніх інвестицій.
 - Б. Сукупні витрати.
 - В. Кількість і якість трудових ресурсів.
 - Г. Пропозиція на грошовому ринку.
4. **Найбільш суттєвим фактором економічного зростання у розвинутих країнах світу сьогодні є:**
 - А. Збільшення обсягу основного капіталу (основних фондів).
 - Б. Збільшення чисельності зайнятих.
 - В. Технологічні зміни у виробництві.
 - Г. Збільшення експорту.
5. **Яка з наведених країн досягла за останні три-чотири десятиліття найбільш високих темпів економічного зростання?**
 - А. США.
 - Б. Німеччина.
 - В. Велика Британія.
 - Г. Японія.

6. Неокейнсіанські моделі економічного зростання ґрунтуються на:

- А. Сукупному попиту.
- Б. Сукупній пропозиції.
- В. Ефективній фіскальній системі.
- Г. Гнучкій грошово-кредитній системі.

7. Основним інструментом неокласичного аналізу економічного зростання є:

- А. Економічна система.
- Б. Виробнича функція.
- В. Виробничі можливості.
- Г. Обсяг основного капіталу.

8. Визначальними факторами економічного зростання в моделі Солоу є:

- А. Технічний прогрес.
- Б. Капіталоозброєність.
- В. Екологічна ситуація в країні.
- Г. Зростання населення країни.

9. За основу економічного зростання в моделі Солоу береться:

- А. Зростання зайнятості.
- Б. Зростання продуктивності праці.
- В. Зростання загального рівня цін.
- Г. Зростання обсягів промислового виробництва.

10. У моделі «AD — AS» економічне зростання може бути показано як:

- А. Переміщення вліво кривої AS.
- Б. Переміщення вправо кривої AD.
- В. Переміщення вліво кривої AD.
- Г. Переміщення вправо кривої AS.

Література**Основна:**

1. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. / Под ред. А.В. Сидоровича. — 4-е изд. - М.: Дело и Сервис, 2001. — С.229-246.
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроэкономика. Навчальний посібник. — К.: Атіка, 2002. — С.336-345.
3. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка./ За ред. С.Панчишина. Навчальний посібник. — К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2001. — С.259-280.
4. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроэкономика: Учебник. — К.: О-во «Знання», КОО, 2004. — С. 311-330.

5. Круш П.В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. — К.: Політехніка, 2004 — С. 85-90.
6. Ломакин В. К. Мировая экономика. Учебник для вузов. — М.: ЮНИТИ, 2000 — С. 271-286, 313-315.
7. Панчишин С. Макроекономіка: Навч. Посібник. — К.: Либідь, 2001. — С.141-181.
8. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004.С. — 249-274.
9. Савченко А. Г. та інші. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999 — С.264-284.
10. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. -Ж.: ЖІТІ, 2000.- С.218-246.

Додаткова:

1. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка. Пер. з англ.- К.: Основи, 1996.- С.692-726.
2. Курс экономической теории. / Под ред. М. И. Чепурина. — Киров, 1994. — С. 587-608.
3. Мікроекономіка і макроекономіка / За ред. Будаговської. — К.: Основи, 1998. — С.470-486.
4. Мэнкью Г. Макроекономика./ Общ. ред. Р. Г. Емцова. — М.: Издательство МГУ, 1994. — С.141-198.
5. Макроекономика: Учеб. Пособие. / Под ред. И. П. Николаевой.- М.: ЮНИТИ, 2000. — С.259-275.
6. Семюельсон П.А., Нортгауз В.Д. Макроекономіка./ Ред. С. Панчишина.- К.: Основи, 1995. — С.297-321.
7. Соболев В. Макроекономика. — Х.: НВФ «Студцентр», 1997.- С.195-215.
8. Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. — К.: Таксон, 1996.- С.193-232.
9. Белінська Я.В. Формування пріоритетів економічного розвитку України.// Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 2. — С. 15-24.
10. Бадрак О. Шостак Л. Цілі та пріоритети сталого розвитку України. // Економіка України. — 2002. — № 10. — С. 30-37.
11. Городенко С. Світові методики оцінки економічного стану держави. // Економіка. Фінанси. Право. — 2000. — № 10. — С. 8-9.
12. Крючкова І.І. Структурні чинники економічного зростання в Україні. // Вісник НБУ.- 2002. — № 2. — С. 5-7.
13. Основні показники економічного і соціального розвитку України. // Економіст. — 2003. — № 1. — С. 29-32.

ТЕМА 11. ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Обсяг годин:

лекція — 2 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 2 год.

План лекції

1. Державне регулювання: зміст та функції.
2. Основні теорії макроекономічного регулювання.

План семінару

1. Суть основних економічних функцій держави.
2. Економічний кругообіг в умовах чистого ринку.
3. Структура наукових поглядів щодо державного регулювання економіки.

Доповіді:

1. Держава і ринок: механізм взаємодії у перехідній економіці.
2. Державне регулювання в умовах ринкових відносин.

Реферати:

1. Зміст кейнсіанського механізму державного регулювання.
2. Монетаристська теорія як одна із основних альтернативних теорій економіки.

Мета вивчення теми — ознайомити студентів з характеристикою ролі держави в макроекономічному кругообігу, та вивчити трансформацію моделі економічної рівноваги під впливом держави, ознайомитись з теоретичними поглядами різних наукових шкіл щодо місця і ролі держави в ринковій економіці.

Структурно-логічна схема викладання першого питання лекції зображена на рис. 1.

1. Державне регулювання економіки — цілеспрямована діяльність держави зі створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для ефективного функціонування ринкового механізму і мінімізації його негативних наслідків.

Державне регулювання економіки не протистоїть механізму ринкового регулювання, а надає ринковим регуляторам здатність більш ефективно впливати на економічний розвиток. У підсумку це повинно спри-

яти досягненню поставлених державою цілей і пріоритетів з меншими економічними і соціальними втратами.

Рис. 1. Структурно-логічна схема викладання першого питання

Ефективність державного регулювання економіки обумовлена тим, якою мірою держава в процесі виконання своїх регулюючих функцій враховує об'єктивні економічні закони ринку. Держава повинна сприяти розвитку ринкового механізму.

Держава може втручатися в ринковий механізм лише в одному випадку — коли цей механізм не здатний виконувати свою позитивну роль в економіці. Показовим прикладом є перехідна економіка, коли адміністративно-командні механізми вже не діють, а ринкові — ще знаходяться в стадії становлення. Знайти раціональне співвідношення між державним втручанням в економіку і її ринковим саморегулюванням — актуальна проблема органів державного управління.

В умовах розвинутого ринку державне регулювання економіки — це втручання держави не в ринковий механізм, а в передумови та побічні наслідки його функціонування. Так, державні програми допомоги малозабезпеченим, непрацевдатним і безробітним членам суспільства можуть забезпечити їхній соціальний захист без втручання в ринковий механізм.

Важливою передумовою, що визначає ефективність державного регулювання економіки, є врахування в діях держави умов конкретної країни: частка державного сектора в економіці, структура економіки, технічний рівень виробництва, природні, демографічні та політичні

умови. Врахування цих умов вимагає від кожної держави творчого підходу до визначення межі та методів свого втручання в економіку.

Основним регулятором змішаної економіки є ринок. Ринковий механізм об'єднує виробників і споживачів в єдину економіку систему, спрямовуючи ресурси на виробництво тих товарів, які найбільш потрібні суспільству, сприяє розробці та впровадженню нових технологій. І нарешті, ринок виконує селективну функцію, завдяки чому з виробництва вибувають ті господарські суб'єкти, результати діяльності яких не відповідають умовам ринкової конкуренції.

Проте ринок не є ідеальною формою організації виробництва. Як суб'єкт макроекономічного регулювання він має певні обмеження:

1. Ринок не володіє досконалим механізмом, здатним протистояти такому явищу, як економічна нестабільність, що проявляється через затяжний спад виробництва, безробіття, високий рівень інфляції тощо.

2. Ринок здатний реагувати на індивідуальні потреби людей, але не має механізмів, які здатні забезпечувати людей суспільними благами, до яких належать організація державного управління, утримування збройних сил, охорони здоров'я, освіти, науки тощо.

3. Сучасний ринок не є досконалим конкурентним, оскільки на ринкові відносини впливають монополії. Впливаючи на обсяги виробництва і ціни, вони обмежують ефективність ринкової конкуренції і діють у власних інтересах.

4. Взаємодія людей через ринковий механізм породжує негативні наслідки: нерівність в доходах, нерівномірний розвиток регіонів, порушення екологічних умов життя населення тощо.

Перелічені вище обмеження ринку можуть бути компенсовані лише за допомогою державного втручання в економіку. Тому на сучасному етапі розвитку товарного виробництва держава змушена виконувати ряд функцій регулювання економіки, до яких належить:

1. Розробка політики соціально-економічного розвитку країни, яка визначає головні цілі, пріоритети та засоби розвитку економіки. Державна економічна політика реалізується через економічні прогнози, плани та програми, які в умовах ринкових відносин мають рекомендаційний характер.

2. Формування правових засад функціонування економіки. З цією метою держава визначає правовий статус форм власності, регулює відносини між окремими суб'єктами ринку, встановлюючи «правила гри».

3. Захист конкуренції як головного «двигуна» ринкового механізму. З цією метою держава здійснює антимонопольну політику.

4. Перерозподіл доходів та ресурсів. Необхідність у перерозподілі доходів обумовлюється природою ринку, згідно з якою породжуються коливання в особистих доходах, а також відсутність їх у непрацездат-

них членів суспільства. Для зменшення нерівності в доходах держава здійснює перерозподіл у формі трансфертних платежів, регулює індивідуальні доходи шляхом встановлення мінімальної заробітної плати, застосування прогресивної форми оподаткування доходів.

Необхідність у перерозподілі ресурсів обумовлюється двома аспектами. Перший стосується виділення ресурсів на виробництво суспільних благ. Цю проблему вирішує уряд. Другий аспект випливає з необхідності врахування зовнішніх ефектів ринку: забруднення навколишнього середовища тощо.

5. Стабілізація економіки. Ринок не завжди може самостійно протистояти економічній нестабільності. Тому виникає необхідність державного впливу на економічний цикл. Основними методами виконання державою стабілізаційної функції є фискальна та грошово-кредитна політика.

Державне втручання в економіку може бути ефективним за умов, якщо воно є зваженим. Значною мірою вирішення цієї проблеми залежить від того, як розуміється сутність державного регулювання економіки.

2. У другому питанні звертаємо увагу на те, що макроекономіка є теоретичною базою економічної політики держави. Але її практичне застосування ускладнюється тим, що вона представлена великою сукупністю теорій, кожна з яких по-різному уявляє механізм функціонування економіки та подає протилежні рекомендації стосовно ролі держави в стабілізації економіки.

У системі макроекономічних теорій можна виділити декілька основних: класична, кейнсіанська, монетаристська, теорія економіки пропозиції, теорія раціональних очікувань.

Розглянемо концептуальні положення цих теорій.

Прихильники *класичної теорії* вважають, що ринковий механізм здатний автоматично забезпечувати повну зайнятість без державного втручання в економіку. Вони визнають, що інколи на економіку можуть негативно впливати зовнішні фактори, такі як війни, політичні перевороты, біржові крахи, які тимчасово виводять її зі стану рівноваги. Проте здатність ринку до автоматичного саморегулювання є достатньою, щоб через деякий час знову відновити такий рівень виробництва, який відповідає умовам повної зайнятості.

Згідно з класичною теорією, механізм ринкового саморегулювання економіки складається з декількох елементів.

Перший елемент — ситуація, коли величина сукупних витрат буде недостатньою для виробництва потенційного ВВП, є малоімовірна. Якщо навіть сукупні витрати зменшаться порівняно з потенційною ве-

личиною, то важелі ринкового регулювання, як ціна і зарплата, примусять економічних суб'єктів збільшити сукупні витрати до потенційної величини.

Другий елемент — прихильники класичної теорії визнають дестабілізуючий вплив заощаджень на рівновагу між доходами і витратами. Проте, на їхню думку, це не вимагає державного втручання в економіку. Ринковий механізм здатний самостійно й досить швидко ліквідувати цей дисбаланс через взаємодію між товарними та грошовими ринками.

Та частка доходів, яка спрямовується на заощадження, знову повертається на ринок у вигляді інвестицій. Отже, якщо підприємці будуть інвестувати в економіку стільки ж, скільки домогосподарства заощаджують, то закон Сея буде діяти.

Регулюючий потенціал цін і зарплати складає суть третього елементу класичної теорії про ринкове саморегулювання. Його суть полягає в тому, що обсяг сукупної продукції, яку можуть реалізувати виробники, залежить не лише від величини сукупних витрат, а й від рівня цін. Якщо домогосподарства заощадили більше, ніж підприємці мають намір інвестувати, то викликане цим зменшення сукупних витрат не приведе до скорочення обсягів виробництва, оскільки ціни знизилися пропорційно зменшенню цих витрат.

Згідно з класичною теорією, здатність економіки до цінового саморегулювання забезпечується конкуренцією між продавцями, яка породжує високу еластичність цін стосовно попиту. Отже, заощадження викликають зниження цін, а не зменшення обсягів виробництва і зайнятості.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що згідно з класичною теорією, механізм відсоткової ставки, гнучких цін надає ринку здатність автоматично підтримувати повну зайнятість в економіці. За цих умов виключається необхідність втручання держави в економіку, тобто найбільш раціональною має бути політика державного невтручання.

Прихильники *кейнсіанської теорії* відстоюють думку, що завдяки ринковим регуляторам в економіці може забезпечуватися рівновага між сукупним попитом і пропозицією, але водночас існує неповна зайнятість, вимушене безробіття та високий рівень інфляції. Для підтвердження цього кейнсіанці наводять такі аргументи:

1. Кейнсіанською теорією відкидається положення про те, що відсоткова ставка гарантує забезпечення рівноваги між заощадженнями та інвестиціями. Її прихильники вважають, що власники заощаджень та інвестори — це різні економічні групи, які в процесі прийняття рішень про заощадження та інвестиції керуються неоднаковими мотивами. Крім відсоткової ставки на рівень заощаджень впливають також інші фактори. Часто заощадження здійснюються для вирішення інших проблем:

- ✓ накопичення грошей для здійснення великих закупок;
- ✓ створення резерву грошей з метою здійснення витрат, пов'язаних з лікуванням, безробіттям тощо;
- ✓ нагромадження грошей, щоб задовольнити майбутні потреби, (наприклад, для сплати витрат за навчання).

Кейнсіанці вважають уявлення класиків про роль заощаджень як джерела інвестицій спрощеними, оскільки вони не враховують інші джерела:

- готівкові заощадження, тобто населення зберігає гроші не лише в банківській системі, а й на руках;
- кредитні установи, які здатні мультиплікативно примножувати заощаджені гроші, внаслідок чого величина інвестицій може перевищити заощадження.

2. Кейнсіанці ставлять під сумнів класичне положення про високу еластичність цін і заробітної плати. Це пояснюється двома обставинами. По-перше, наявність монополій, які стримують зниження цін, і профспілок, які стримують зменшення заробітної плати. По-друге, якщо навіть припустити можливість зниження заробітної плати, то це викличе зростання сукупного доходу працюючих і тому не забезпечить відновлення їхнього попиту на рівні потенційного ВВП.

Спираючись на перелічені аргументи, кейнсіанці доходять висновку, що ринковий механізм не здатний самостійно відновлювати повну зайнятість і тому повинен доповнюватися державним регулюванням економіки. Головною причиною падіння виробництва, на думку кейнсіанців, є недостатність сукупного попиту, що породжується двома факторами:

1. Психологія споживачів, тобто домогосподарств. Зі збільшенням їхнього доходу зменшується частка, яка йде на споживання, і збільшується та, яка спрямовується на заощадження. Така тенденція в розподілі доходу дістала назву «основний психологічний закон» Кейнса, згідно з яким зі збільшенням доходу домогосподарств їхня гранична схильність до споживання зменшується, а гранична схильність до заощадження збільшується.

2. Зниження ефективності капіталу. Ця тенденція обумовлюється зниженням можливостей реалізувати вироблені продукти за достатньо високими цінами внаслідок зменшення граничної схильності до споживання. Отже, зменшення граничної схильності до споживання знижує інвестиційний попит як компонент сукупного попиту.

Таким чином, згідно з кейнсіанською теорією, не пропозиція створює попит, а навпаки, попит створює власну пропозицію. Тому головним об'єктом державного втручання в економіку повинен бути сукупний попит, який у кейнсіанській теорії дістав назву «ефективний

попит». Спираючись на концепцію «ефективного попиту», кейнсіанці пропонують два методи активізації і стимулювання сукупного попиту:

перший — за рахунок збільшення державних закупок або зниження податків;

другий — за рахунок зниження відсоткових ставок за кредит.

Важливу роль у кейнсіанській теорії відіграє мультиплікатор інвестицій. Але ефект мультиплікатора за різних умов може бути різним. Найбільшу величину він має за умов наявності в економіці невикористаних потужностей і вільної робочої сили. Тому в умовах недостатності сукупного попиту держава може за рахунок бюджетних витрат забезпечувати значний мультиплікативний ефект.

Наприкінці 70-х років в економіці багатьох країн головною стала проблема інфляції при одночасному падінні виробництва — «стагфляція». Кейнсіанські рекомендації в нових умовах показали свою неефективність. Це призвело до виникнення альтернативних теорій. Серед них можна виділити монетаристську теорію, теорію економіки пропозиції, теорію раціональних очікувань.

Монетаристська теорія є найрішучішим виступом проти кейнсіанської теорії. Засновником цієї теорії став Мільтон Фрідмен. У літературі монетаристська теорія дістала назву «контрреволюції Фрідмена».

На відміну від кейнсіанців, монетаристи дотримуються думки, що ринкова система є достатньо стійкою і здатна самостійно відновлювати економічну стабільність. Тому вони відкидають кейнсіанську ідею про необхідність державного втручання в економіку і відстоюють принципи вільної конкуренції.

Якщо кейнсіанці спираються на рівняння сукупних витрат (ВВП = $C + I + G + NX$), то в основі монетаристської теорії лежить рівняння обміну, яке можна відобразити такою формулою:

$$MV = PQ,$$

де M — грошова маса; V — швидкість обертання грошей; P — рівень цін; Q — фізичний обсяг вироблених товарів та послуг.

Згідно з монетаристською теорією, головну роль у регулюванні економіки виконує грошово-кредитна політика. Збільшуючи або зменшуючи грошову масу, держава може здійснювати регулюючий вплив на економічну активність.

Монетаристи запевняють, що швидкість обертання грошей є стабільною, отже, зміну її можна передбачити і врахувати. За цих умов роль активного елементу монетаристської формули відіграє грошова маса. Тобто між грошовою масою і номінальним ВВП існує пряма залежність — держава може впливати на грошову масу і регулювати номінальний ВВП.

Монетаристи вважають: стабільний розвиток економіки можна забезпечити за умов стабільного збільшення грошової маси. З цією метою Фрідмен запропонував на законодавчій основі встановити спеціальне монетарне право, згідно з яким грошова маса має збільшуватися щорічно тими ж темпами, що й щорічний темп зростання реального ВВП. Наприклад, якщо передбачається, що в майбутньому році приріст реального ВВП становитиме 3%, то на 3% в прогнозованому році необхідно збільшити грошову масу.

Теорія економіки пропозиції виникла у зв'язку з нездатністю кейнсіанської теорії запропонувати ефективні заходи проти стагфляції, одночасного падіння виробництва та зростання цін. Суть теорії економіки пропозиції полягає в перенесенні акцентів з управління попитом на стимулювання сукупної пропозиції, зростання виробництва і зайнятості. Вона містить у собі обґрунтування рекомендацій економічній політиці і в першу чергу податковій.

Згідно з кейнсіанською теорією, податки впливають лише на сукупний попит. Прихильники теорії економіки пропозиції вважають, що податковий механізм може впливати на економіку. Вони пропонують відмовитися від системи прогресивного оподаткування, знизити податкові ставки на підприємництво, на заробітну плату і дивіденди. Зниження податків збільшить дохід і заощадження. Крім того, для найманих робітників зниження податків на заробітну плату підвищить стимули до праці.

Оскільки зниження податків веде до скорочення бюджетних доходів, пропонуються різні способи вирішення проблеми бюджетного дефіциту: зменшити соціальні програми, скоротити апарат державного управління тощо. Згідно з теорією економіки пропозиції, зниження податків викличе зростання реального ВВП.

Теорія раціональних очікувань стала досить поширеною в середині 70-х років, коли в економіці деяких країн спостерігалися одночасно інфляція і безробіття.

Теорія раціональних очікувань спирається на логіку, яка асоціюється з положеннями класичної теорії. Прихильники її виходять з того, що економічні суб'єкти спроможні діяти раціонально. Аналізуючи економічну інформацію, вони здатні визначити майбутні зміни в економіці, а отже, спроможні приймати рішення, які найбільшою мірою відповідають їхнім інтересам.

Саморегулююча здатність економічних суб'єктів до раціональних дій може бути реалізована на практиці через ринковий механізм без державного втручання. Тому, аналогічно класичній теорії, теорія раціональних очікувань виходить із передумови, що всі ринки є високо конкурентними. На думку прихильників цієї теорії, нова інформація, яку

одержують економічні суб'єкти, швидко відбивається на співвідношенні попиту та пропозиції і завдяки цьому рівноважні параметри економіки швидко відновлюються.

Перелічені альтернативні теорії макроекономічного регулювання не знижують значення кейнсіанської теорії, а доповнюють її, поглиблюючи наші уявлення про складний механізм функціонування економіки.

Світова практика, свідчить що у процесі державного регулювання економіки найбільший ефект досягається лише за умов раціонального поєднання фіскальної та грошово-кредитної політики.

Терміни

Державне регулювання	Ефективність державного регулювання
Ринок	Методи державного регулювання
Обмеження ринку	Ринковий механізм
Функції держави	Напрямки державного регулювання
Ринкові регулятори	Стагфляція
	Основні теорії державного регулювання

Питання для перевірки знань

1. У чому полягають обмеження ринкового механізму при регулюванні економіки?
2. Чим викликана необхідність державного втручання в економіку країни?
3. Що таке державне регулювання економіки?
4. Назвіть основні економічні функції держави в регулюванні економіки.
5. Які форми державного регулювання застосовують в умовах змішаної економіки?
6. Назвіть основні положення класичної теорії автоматичного регулювання економіки за допомогою ринкового механізму.
7. Назвіть основні положення кейнсіанської теорії державного регулювання економіки.
8. Розкрийте зміст монетаристської теорії державного регулювання економіки.
9. Розкрийте зміст теорії економіки пропозиції та покажіть розбіжності між нею і кейнсіанською теорією.
10. У чому полягає сутність теорії раціональних очікувань?

Тести

1. Що стало причиною неспроможності ринкового механізму в управлінні економікою?

- А. Розвиток продуктивних сил.
- Б. Екологічна криза.
- В. Розвиток науково-технічного прогресу.
- Г. Відділення сфери послуг.

2. Об'єктами державного регулювання є:

- А. Екологія.
- Б. Умови конкуренції.
- В. Державні службовці.
- Г. Соціальне забезпечення.
- Д. Дрібні та великі підприємства.

3. В умовах змішаної економіки відкритого типу держава виконує таку економічну функцію:

- А. Отримує податки.
- Б. Сплачує податки.
- В. Отримає трансферти.
- Г. Продає продукти та ресурси.

4. Класичній теорії державного невтручання відповідає таке положення:

А. Повна зайнятість економічних ресурсів — це норма ринкової економіки.

- Б. Основним регулятором ринкової економіки є сукупний попит.
- В. Заробітна плата і ціни на товари і природні ресурси не гнучкі.
- Г. Ринкова економіка здатна до саморегулювання.

5. Кейнсіанській теорії державного регулювання економіки відповідає таке положення:

- А. Зарплата є абсолютно гнучкою.
- Б. Зарплата є гнучкою в довгостроковому періоді.
- В. Зарплата є гнучкою в короткостроковому періоді.
- Г. Ціни на товари гнучкі в короткостроковому періоді.

6. У системі макроекономічного регулювання держава виконує такі функції:

- А. Розподільчу.
- Б. Перерозподільчу.
- В. Стабілізаційну.
- Г. Виробничу.

7. Засобами прямого державного регулювання є:

- А. Прискорена амортизація.
- Б. Податки.

В. Регулювання зайнятості.

Г. Бюджетна політика.

8. До засобів антикризової політики держави не належать:

А. Регулювання податкових ставок.

Б. Регулювання заробітної плати.

В. Маніпулювання державним бюджетом.

Г. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

9. Основним регулятором змішаної економіки є:

А. Сукупні витрати.

Б. Рівень цін.

В. Ринок.

Г. Сукупна пропозиція.

10. Як суб'єкт макроекономічного регулювання ринок не може:

А. Забезпечити людей суспільними благами.

Б. Реагувати на індивідуальні потреби людей.

В. Регулювати ціни.

Г. Забезпечити рівномірний розвиток окремих регіонів.

Література

Основна:

1. Агапова Т. А., Серегина С. Ф. Макроекономіка // Под. ред. А.В. Сидоровича. — М.: Дело и Сервис, 2001. — С.252 — 271.

2. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. //За ред. С.Панчишина: Навчальний посібник. — К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2001. — С.124-133.

3. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроекономіка: Учебник. — К.: О-во «Знання», КОО, 2004. — С. 31-45.

4. Круш П.В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. — К.: Політехніка, 2004 — С. 19-24.

5. Радіонова І.Ф. Макроекономіка та макроекономічна політика. — К.: Таксон, 1996.- С.139-192.

6. Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999.- С.148-169.

7. Солонінко К.С.Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІТІ, 2000.- С.141-160.

Додаткова:

1. Дорнбуш Р., Фішер С., Макроекономіка. — К.: Основи, 1996. — С.13-18.

2. Лэйард Р. Макроекономіка. — М.: Джон Уайм Энд Сайз, 1994. — Глава 7, с.85-103.

3. Макроекономіка. // Под ред. И. П. Николаевой. — М.: ЮНИТИ, 2000. — С.160-162.

4. Мэнкью Н.Г. Макроекономика. Пер с англ. –М.:Издательство МГУ,1994.-с.485-511.
5. Галиця І. Державне регулювання в умовах ринкових відносин // Економіка України, 2002, № 6. -с. 52.
6. Диба М. І. Механізм взаємодії держави та ринку: проблеми планування // Маркетинг в Україні. — 2002, № 4 — с. 59 — 62.
7. Кредисов В. Держава і ринок: необхідність взаємодії у перехідній економіці// Економіка України, 2002, № 2 — с. 50.
8. Токошенко В. Основні підходи до визначення поняття «державне управління» // Вісник УАДУ при Президентові України. — 2002, № 4 — с.39-47.
9. Диба М. І. Механізм взаємодії держави та ринку: проблеми планування // Маркетинг в Україні. — 2002, № 4 — с. 59 — 62.
- 10.Скринник А. В. До питання про державне регулювання економіки //Фінанси України.-2003, № 6 — с. 86 — 94.

ТЕМА 12. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Обсяг годин:

лекція — 2 год.

семінар — 2 год.

самостійна робота — 10 год.

План лекції

1. Зовнішньоекономічна діяльність та її структура.
2. Платіжний баланс та державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

План семінару

1. Зовнішньоекономічна діяльність та її форми.
2. Платіжний баланс та його рахунки.
3. Валютний курс та валютне котирування.
4. Зовнішня торгівля: суть та вплив на ВВП.

Доповіди:

1. Оцінка розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.
2. Основні елементи зовнішньоекономічної політики держави.

Реферати:

1. Теорія порівняльних переваг: її економічний зміст.
2. Платіжний баланс та його характеристика.

Мета вивчення теми — надати студентам методичну допомогу в самостійному вивченні сутності зовнішньоекономічної діяльності країни, показати особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності, розкрити зміст і структуру платіжного балансу.

1. Зовнішньоекономічна діяльність є однією із складових загальної економічної діяльності кожної країни. В національних законодавчих документах країна виділяє свої особисті аспекти і напрямки. В цілому **зовнішньоекономічна діяльність** — це сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних функцій суб'єктів господарювання, що пов'язані з їх виходом на зовнішній ринок та участю в зовнішньоекономічних операціях.

Структурно-логічна схема викладання першого питання зображена на рис. 1.

Зі схеми та визначення видно, що зовнішньоекономічна діяльність — це самостійна діяльність підприємства, яка є, з одного боку,

складовою частиною господарської діяльності підприємства, а з другого — такою частиною його діяльності, котра здійснюється на іншому, міжнародному рівні, у взаємозв'язку з господарськими суб'єктами інших країн.

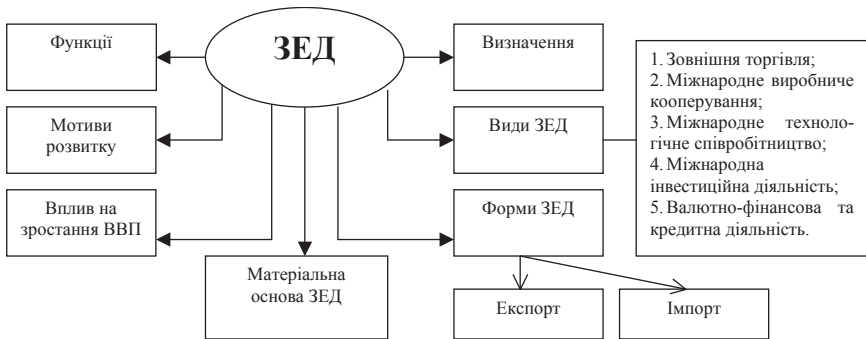

Рис. 1. Структурно-логічна схема викладання

Основними мотивами розвитку ЗЕД на рівні підприємства можуть бути:

1. Розширення ринку збуту своєї продукції за національні межі з метою максимізації прибутку.

2. Закупівля необхідної сировини, комплектуючих виробів, нових технологій і обладнання.

3. Залучення інжинірингових та інших послуг для потреб виробництва, з урахуванням їх унікальності, більш вищої якості та низьких цін в порівнянні з внутрішнім ринком.

4. Залучення іноземних інвестицій з метою модернізації виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках.

5. Участь в міжнародному поділі праці, спеціалізації і кооперуванні виробництва з метою успішного розвитку своєї економіки.

Варто підкреслити, що роль ЗЕД як зовнішнього фактора економічного росту в сучасних умовах постійно зростає. Посилюється її вплив на соціально-економічний розвиток не тільки країни, але й кожного господарюючого суб'єкта.

ЗЕД — поняття багатогранне. Воно включає наступні види діяльності: зовнішню торгівлю, міжнародне виробниче кооперування, міжнародне науково-технічне співробітництво, міжнародне інвестиційне співробітництво, валютно-фінансові і кредитні операції.

Кожен видів ЗЕД здійснюється в певних формах. Наприклад, формами зовнішньої торгівлі є експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт. Формами виробничої кооперації — спільне виробництво на основі спеціалізації, спільні підприємства двох чи більше іноземних партнерів, підрядна кооперація та ін.

Студенти повинні засвоїти важливість знання класифікації ЗЕД для визначення необхідної форми зовнішньоекономічної діяльності підприємства під час їхнього виходу на зовнішній ринок і більш повного врахування нормативно-правової бази.

Матеріальна основа ЗЕД — зовнішньоекономічний комплекс країни (регіону). Він є сукупністю галузей, підгалузей, об'єднань, підприємств і організацій, що виробляють продукцію на експорт чи використовують імпорту продукцію та здійснюють інші види і форми ЗЕД.

Важливим завданням в розвитку зовнішньоекономічного комплексу країни є об'єднання виробничих і зовнішньоекономічних видів діяльності в єдину органічну, успішно функціонуючу систему. Умовами успішного розвитку зовнішньоекономічного комплексу сьогодні є:

1. Зміцнення і нарощення експортного потенціалу;
2. Активна участь в різних формах міжнародного спільного підприємства;
3. Підвищення конкурентноздатності підприємств і виробничо-господарського комплексу;
4. Розширення самостійної діяльності підприємств, фірм регіонів країни в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Висновок: Зовнішньоекономічна діяльність є важливою складовою частиною загальної господарської діяльності держави.

2. В другому питанні «Платіжний баланс та державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності» перш за все потрібно дати визначення платіжному балансу.

Платіжний баланс — це систематизований запис усіх міжнародних операцій резидентів країни з нерезидентами за певний проміжок часу, — як правило, за рік.

Платіжний баланс складається в національній валюті або в іноземній, наприклад у доларах США. Спрощений варіант платіжного балансу наведено в таблиці. Він містить стандартні компоненти, які передбачає методика його обчислення, рекомендована МВФ.

Складаючи платіжний баланс, розрізняють реальні і фінансові потоки. Рух товарів, послуг, матеріальних або інших не фінансових активів називають *реальними потоками*. Реальні потоки у грошовому виразі відображають на поточному рахунку. Рух вимог та зобов'язань, що виникають у зв'язку з рухом реальних потоків, називають *фінансовими потоками* і відображають на рахунку капіталу та фінансів.

Платіжний баланс складається з двох підрозділів — дебету і кредиту.

Для складання платіжного балансу використовують метод подвійного бухгалтерського запису. Суть цього методу полягає в тому, що кожна операція має два записи. Один з них реєструється як кредит із додатним знаком, — інший — як дебет із від'ємним знаком. Тому платіжний баланс — сума дебету і кредиту — дорівнює нулю. Більшість записів у платіжному балансі відображає зовнішньоекономічні операції, в яких одні економічні цінності обмінюються на інші. Тому в рахунках платіжного балансу роблять подвійний запас.

Розглянемо структуру платіжного балансу.

Залежно від характеру операцій платіжні баланси складаються з двох основних розділів: 1 «Платіжний баланс по поточних операціях», або «Поточний платіжний баланс» (current-account balance); 2- «Баланс руху капіталів (короткострокові та довгострокові операції) та кредитів» (capital-account). Кожен з цих двох розділів, своєю чергою, поділяється на підрозділи.

Розглянемо розділ «Поточний платіжний баланс» або «Рахунок поточних операцій». Його підрозділи, або статті, узагальнюють данні про зовнішньоекономічні операції, які здійснювалися на умовах, прийнятих у міжнародній практиці угод без відстрочування платежів, що не передбачають надання або залучення коштів у іноземній валюті у кредитній формі. Він містить насамперед дані про експорт та імпорт товарів та послуг, про вантажні та пасажирські міжнародні перевезення, іноземний туризм та платежі за кордон, надходження коштів з інших країн без товарного забезпечення (заробітна плата, відсотки, дивіденди).

Розглянемо розділ «Баланс руху капіталів та кредитів», або «Рахунок по зовнішньоторгових угодах з активами та пасивами». Статті цього розділу платіжного балансу відображають зміни вартості фінансових активів та зобов'язань країни внаслідок зовнішньоекономічних операцій, які передбачають перехід права власності. Інакше кажучи, рахунок капіталу необхідний для визначення зведених результатів операцій з фінансовими активами та пасивами, які здійснювалися резидентами та їхніми іноземними діловими партнерами за певний період.

Рахунок капіталу поділяється на дві основні частини:

2.1. Рахунок руху довгострокового капіталу або прями інвестиції та інші довгострокові капітальні вкладення.

2.2. Рахунок руху короткострокового капіталу або інші короткострокові капіталовкладення.

Після балансу руху капіталів та кредитів йде стаття «Помилки та пропуски», яка необхідна для вирівнювання дебету та кредиту. У статистичному обліку платіжного балансу відомості про експорт можуть надходити із митних запасів, а сама оплата може здійснюватися з іншо-

го джерела. Крім того, у записах операцій можуть бути помилки, а багато позицій взагалі мають оцінюватися приблизно, наприклад, витрати туристів, що відвідали країну. Саме це і викликає необхідність введення у статичний облік платіжного балансу особливого рахунка «Помилки та пропуски».

Після цього рахунка йдуть статті, які відображають державне фінансування у платіжному балансі:

- стаття «Пункти, що дублюються», яка стосується певних змін державних резервів, містить інформацію щодо переоцінки золотовалютних резервів, розподіл та використання СПЗ, рух золотовалютного резерву;
- стаття «Виняткове фінансування», яка відображає надзвичайні джерела покриття сальдо;
- стаття «Зобов'язання, які є резервами іноземних держав» відображає претензії іноземних державних організацій до активів даної держави;
- стаття «Загальна зміна резервів» показує зміни у резервних запасах країни, причому не у резервах як таких, а лише зміни їх вартості або обсягу.

Нижче наводиться схема платіжного балансу що розроблена МВФ і у загальних рисах повторює систему побудови статей платіжних балансів провідних країн з деякими змінами. Ці зміни роблять схему більш універсальною, що дає змогу порівнювати баланси розвинених країн та країн, які розвиваються. Аналізуючи вихідні дані, надані країнами, експерти МВФ вносять уточнення, використовують статті платіжних балансів та виконують інші коректувальні дії, що дає можливість робити висновок про масштаби досліджуваних процесів.

Класифікація статей платіжного балансу за методикою МВФ:

А. Поточні операції

Товари

Послуги

Доходи від інвестицій

Інші послуги та доходи

Приватні односторонні перекази

Державні односторонні перекази

Разом А: БАЛАНС ПОТОЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

В. Прямі інвестиції та інший довгостроковий капітал

Прямі інвестиції

Портфельні інвестиції

Інший довгостроковий капітал

Разом А+В: БАЗИСНИЙ БАЛАНС

С. Інший короткостроковий капітал**Д. Помилки та пропуски****Разом:** $A+B+C+ A+D$ **Е. Балансувальні статті**

Переоцінка золотовалютних резервів, розподіл та використання СПЗ

Рух золотовалютних резервів

Надзвичайні джерела покриття сальдо

Зобов'язання, які утворюють валютні резерви іноземних офіційних органів

Разом: $A+B+C+ A+D+E$ (відповідає концепції офіційних розрахунків у США)**Ф. Підсумкова зміна резервів.**

Золото

СПЗ

Резервна позиція у МВФ

Іноземна валюта

Інші вимоги

Кредити МВФ

Для повного уявлення сутності платіжного балансу потрібно звернути увагу на таку категорію як валютний курс.

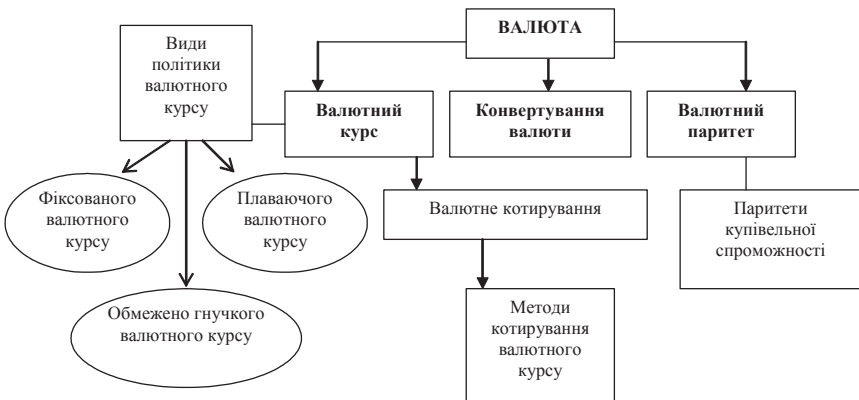
Валютний курс — це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях інших країн.

Рис. 2. Система валютного курсу

Система валютних курсів (два варіанти):

1. Система фіксованих валютних курсів, яка припускає втручання держави в їх зміни.

2. Система гнучких (плаваючих) валютних курсів. При якій курс обміну національної валюти визначається співвідношенням попиту і пропозиції на неї.

Валютна політика — це політика валютного курсу.

Розрахункові різновиди валютного курсу:

1. *Номінальний двосторонній валютний курс* — відносна ціна двох валют (ціна одиниці національної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти).

2. *Реальний валютний курс* — це номінальний валютний курс, помножений на співвідношення внутрішніх цін до цін країни, до валюти якої котирується національна валюта.

Валютне котирування — фіксування курсу національної грошової одиниці стосовно іноземних грошових одиниць.

Методи (оцінки) котирування валютного курсу:

1. Прямий — $1\$ США = 5$ грн.

2. Зворотній (непрямий) — $1\$ США = 0,2$ грн.

3. Крос-котирування — співвідношення між двома валютами, що розраховується опосередковано за допомогою валюти третьої країни.

Види політики валютного курсу:

Фіксована — уряд встановлює постійні фіксовані пропорції обміну національної валюти на іноземну і навпаки. Уряд бере на себе відповідальність за підтримання валютного курсу.

Обмежено-гнучка — офіційно встановлене співвідношення між національною валютою, що допускає невеликі коливання валютного курсу відповідно до встановлених правил.

Політика плаваючого валютного курсу — курс вільно змінюється під впливом попиту і пропозиції, на які держава може за певних умов впливати шляхом валютних інтервенцій.

Валютний паритет — законодавчо встановлене співвідношення між двома валютами, яке є основою валютного курсу.

Паритет купівельної спроможності — співвідношення купівельної спроможності двох чи більше валют відносно певного набору («кошика») товарів і послуг.

Конвертованість валюти — спроможність національної грошової одиниці вільно використовуватися в міжнародному платіжному обігу для здійснення міжнародних розрахунків.

Повна конвертованість — відсутність будь-яких валютних обмежень для фізичних і юридичних осіб (вітчизняних і іноземних) і вільне використання валюти в усіх видах міжнародних розрахунків.

Обмежена конвертованість:

Зовнішня — вільне використання валюти лише іноземними фізичними і юридичними особами тільки в поточних або зовнішньоторговельних розрахунках.

Внутрішня — вільна купівля-продаж валюти для фізичних і юридичних осіб даної країни.

Терміни

Баланс товарів та послуг	Паритет купівельної спроможності
Валютний (обмінний) курс	Платіжний баланс
Дефіцит платіжного балансу	Рахунок капітальних операцій
Керований плаваючий валютний курс	Рахунок поточних операцій
Вільний плаваючий валютний курс	Резервні активи
Зовнішньоекономічна діяльність	Функції ЗЕД
Матеріальна основа ЗЕД	Форми ЗЕД

Питання для перевірки знань

1. Назвіть основні функції найбільш впливових міжнародних організацій у системі міжнародних економічних відносин.

2. Розкрийте сутність теорії порівняльних витрат Д.Рікардо, неокласичної та неотехнологічної теорії.

3. Як називається статистичний документ, в якому відображаються всі результати зовнішньоекономічної діяльності країни?

4. З яких основних розділів складається платіжний баланс країни?

5. Охарактеризуйте рахунок поточних операцій і рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій в умовах України.

6. Назвіть умови вирівнювання платіжного балансу.

7. Як встановлюється валютний курс у довгостроковому та короткостроковому періодах?

8. Охарактеризуйте етапи становлення світової валютної системи.

9. Назвіть основні елементи зовнішньоекономічної політики держави.

Тести

1. **Принцип порівняльних переваг вперше сформулював:**

А. Адам Сміт.

Б. Давід Рікардо.

В. Жан Боден.

Г. Джон Кейнс.

2. Яка країна має найбільші вигоди на світовому ринку?

А. Країна, в якій для виробництва товарів використовується складніша праця.

Б. Країна, в якій для виробництва товарів використовується складна і наукомістка праця.

В. Країна, в якій для виробництва товарів використовується інтенсивніша праця.

Г. Країна, яка купує ці товари.

3. Складова частина платіжного балансу країни — рахунок поточних платежів — включає:

А. Товарний експорт.

Б. Прямі інвестиції.

В. Капітальні трансферти.

Г. Поточні трансферти.

4. Рахунок капітальних операцій не відображає:

А. Отримання іноземних кредитів.

Б. Прямі інвестиції.

В. Поточні трансферти.

Г. Капітальні трансферти.

5. Реальний валютний курс відображає співвідношення між:

А. Кількістю валют, які обмінюються.

Б. Кількістю товарів, які обмінюються.

В. Статтями платіжного балансу.

Г. Національними й іноземними цінами.

6. Якщо країна девальвувала свою валюту, це означає, що:

А. Внутрішня купівельна спроможність одиниці національної валюти знизалась.

Б. Національний банк підвищив ціну, за якою він буде купувати золото за кордоном.

В. Країна має дефіцит платіжного балансу.

Г. Країна має значний зовнішній борг.

7. Що збільшує пропозицію іноземної валюти:

А. Експорт капіталу.

Б. Імпорт товарів та послуг.

В. Експорт товарів та послуг.

Г. Імпорт капіталу.

8. Зазначте основні форми міжнародних економічних відносин:

А. Міжнародна торгівля.

Б. Міжнародні валютно-фінансові відносини.

В. Міжнародні спортивні змагання.

Г. Розвиток індустріалізації виробництва.

9. Що спричинило погіршення світогосподарських зв'язків України в 90-х роках ХХ століття?

А. Зміна економічної системи.

Б. Розрив частини господарських зв'язків з країнами СНД.

В. Переважання в експорті України товарів паливно-сировинної групи і мала частка машин, обладнання, електронної техніки.

Г. Впровадження національної валюти — гривні.

10. Які шляхи поліпшення зовнішньоекономічної діяльності України?

А. Скасування будь-яких протекціоністських заходів щодо імпорту товарів.

Б. Зменшення експорту товарів паливно-сировинної групи і поліпшення їх якості.

В. Збільшення іноземних інвестицій.

Г. Виготовлення в Україні імпортозамінної і конкурентоспроможної продукції.

Література:**Основна:**

1. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроекономіка // Под ред. А.В. Сидоровича. — М.: Дело и Сервис, 2001. — С.281-296, 304-318, 330-339, 349-362.

2. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка. Навчальний посібник. — К.: Атїка, 2002. — С.306-323.

3. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. // За ред. С.Панчишина. Навчальний посібник. — К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2001. — С.354-392.

4. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроекономіка: Учебник. — К.: О-во «Знання», КОО, 2004. — С. 279-302.

5. Круш П.В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. — К.: Політехніка, 2004 — С. 90-95.

6. С. Панчишин. Макроекономіка. — К.: Либідь, 2001.- С.435-515.

7. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004.С. — 274-302.

8. Савченко А.Г. та ін. Макроекономіка. — К.: Либідь, 1999. — С.219-243.

9. Солонінко К.С.Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІТІ, 2000.- С.196-217.

Додаткова:

1. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка. — К.: Основи, 1996.- С.177-213, 373-413.

2. Лэйард Р., Макроэкономика. // М.: Джон Уайли Энд Санз, 1994.- С.104-113, 114-142.
3. Мікроекономіка і макроекономіка. // За ред. С. Будаговської. — К.: Основи, 1998. — С.367-382, 386-400, 404-423, 427-445.
4. Киреев А.П. Международная экономика. — М.: Международные отношения, 2000. — Часть 1: с.197-227, 232-258; часть 2: с.40-74, 126-150.
5. Международные экономические отношения. // Под ред. В. Е. Рыбалкина. — М.: ЮНИТИ, 2000. — С.53-73.
6. Семюельсон П.А., Нортгауз В.Д. Макроекономіка. — К.: Основи, 1995.- С.438-459, 460-478, 499-506.
7. Солонінко К.С. Макроекономіка. Курс лекцій для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів. — Ж.: ЖІТІ, 2000.- С.196-217.
8. Гохберг Ю. Комплексна оцінка розвитку зовнішньо-економічних зв'язків України. // Економіка України. — 2002. — № 6. — С. 94.
9. Жук М. Територіальні чинники інтенсифікації зовнішньо-економічної діяльності. // Економіка України. — 2002. — №10. — С. 79.
10. Заїкіна О. Міжнародне співробітництво та внутрішні резерви інвестування в економіку України.// Економіка України. — 2002. — №1. — С. 70.
11. Канищенко О. Формування експортної спеціалізації України. // Економіка України. — 2002. — № 11. — С.76.
12. Науменко Н. Нетарифні методи регулювання зовнішньо-економічної діяльності.// Економіка України. — 2002. — № 2. — С. 80.

Методичні рекомендації студентам заочної форми навчання з підготовки і написання контрольних робіт з курсу «Макроекономіка»

Контрольна робота є однією з форм самостійної роботи студентів-заочників. Виконання цих робіт сприяє більш глибокому, самостійному вивченню предмета і водночас є однією з форм перевірки знань студентів. Виконання контрольної роботи передбачає самостійне вивчення теоретичного матеріалу курсу, придбання вміння користуватись рекомендованою літературою і має практичну спрямованість у вивченні господарсько-економічних процесів.

Робота над підготовкою контрольної роботи вчить студента підбирати та аналізувати законодавчі і нормативні акти, конкретний фактичний матеріал; узагальнювати явища в економічному житті; виробляти навички підготовки пропозицій і рекомендацій, пов'язувати теоретичні положення з їх практичним застосуванням, критично осмислювати та оцінювати виникаючі економічні процеси та явища.

Контрольна робота повинна виконуватись в строгій відповідності до методичних рекомендацій та вимог вузу щодо їх оформлення. Обсяг контрольної роботи — близько 25 сторінок шкільного зошита чи 18-20 аркушів А-4, заповнених з однієї сторони. Обов'язковою вимогою є наявність полів: зліва, зверху знизу 25 мм і справа — 15 мм.

ПОРЯДОК І ГРАФІК ДОСТАВКИ

Контрольна робота відсилається або здається в деканат не пізніше, ніж за два тижні до початку сесії. Лише після виконання контрольної роботи, студент-заочник отримує право скласти залік або іспит.

ВИБІР ВАРІАНТУ

Контрольна робота складається з двох теоретичних питань і практичного завдання (задачі). При виборі варіанту контрольної роботи студент керується наступними рекомендаціями:

дві останні цифри в номері залікової книжки утворюють число, яке відповідає номеру варіанту. До переліку занесено 50 варіантів. Якщо ж останні цифри номеру залікової книжки утворюють номер більший від 50, то слід скористатися формулою:

$$N = xx - 50, \text{ де}$$

N — номер варіанту контрольної роботи;

xx — дві останні цифри номеру залікової книжки.

Структура варіантів подана в таблиці 1. Перелік теоретичних питань і задач наведено після методичних рекомендацій по написанню контрольної роботи студентами заочної форми навчання.

Таблиця 1.

Структура варіантів контрольних робіт

<i>Номер ва- ріанту</i>	<i>Теоретич- ні питання</i>	<i>Задача</i>	<i>Номер ва- ріанту</i>	<i>Теоретич- ні питання</i>	<i>Задача</i>
Варіант 1	1, 2	1	Варіант 26	51, 52	26
Варіант 2	3, 4	2	Варіант 27	53, 54	27
Варіант 3	5, 6	3	Варіант 28	55, 56	28
Варіант 4	7, 8	4	Варіант 29	57, 58	29
Варіант 5	9, 10	5	Варіант 30	59, 60	30
Варіант 6	11, 12	6	Варіант 31	3, 10	1
Варіант 7	13, 14	7	Варіант 32	9, 15	2
Варіант 8	15, 16	8	Варіант 33	17, 28	3
Варіант 9	17, 18	9	Варіант 34	5, 51	4
Варіант 10	19, 20	10	Варіант 35	21, 60	5
Варіант 11	21, 22	11	Варіант 36	33, 43	6
Варіант 12	23, 24	12	Варіант 37	15, 25	7
Варіант 13	25, 26	13	Варіант 38	1, 13	8
Варіант 14	27, 28	14	Варіант 39	18, 41	9
Варіант 15	29, 30	15	Варіант 40	2, 12	10
Варіант 16	31, 32	16	Варіант 41	4, 19	11
Варіант 17	33, 34	17	Варіант 42	6, 50	12
Варіант 18	35, 36	18	Варіант 43	7, 53	13
Варіант 19	37, 38	19	Варіант 44	8, 39	14
Варіант 20	39, 40	20	Варіант 45	11, 23	15
Варіант 21	41, 42	21	Варіант 46	14, 52	16
Варіант 22	43, 44	22	Варіант 47	16, 42	17
Варіант 23	45, 46	23	Варіант 48	20, 47	18
Варіант 24	47, 48	24	Варіант 49	22, 26	19
Варіант 25	49, 50	25	Варіант 50	38, 55	20

ПЛАН РОБОТИ

Після вибору теми складається план роботи. При цьому студент уважно вивчає відповідний розділ курсу «Макроекономіка» і відповідну главу підручників, законодавчі та нормативні акти із заданої проблеми, основну і додаткову літературу. Після чого визначає перелік додаткових питань, які будуть висвітлені в кожному питанні роботи, тобто складає план контрольної роботи.

ПІДБІР ТА ВИВЧЕННЯ НЕОБХІДНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Одним із основних завдань студенту в процесі роботи над контрольною є підбір і вивчення необхідної літератури. Основну літературу студент може взяти із списку до відповідної теми. Проте опрацювання матеріалів підручників та посібників недостатнє для глибокого і повного висвітлення теми контрольної роботи. Тому студент має опрацювати всі можливі додаткові джерела. Додаткову літературу він підбирає самостійно. Обов'язковою вимогою є глибоке вивчення законів і нормативних документів. Більшість статей з основних проблем макроекономіки друкуються в журналах «Економіка України», «Российский экономический журнал», «Галицькі контракти», «Фінанси України» та інші, а також у періодичній пресі.

Працюючи з літературою, потрібно не тільки вивчати її зміст, але й обов'язково робити виписки найбільш важливих означень та доказів, фактів та статистичних даних, теоретичних та практичних висновків. Це допоможе студентам краще засвоїти прочитаний матеріал, полегшить його систематизацію, дозволить при написанні роботи більше не повертатись до вже прочитаної літератури. При цьому необхідно пам'ятати основні правила цитування і звернення до авторів. Кожну цитату потрібно взяти в лапки «». Нехай студент бажає в роботі використати цитату з статті Ревенко А. «Проблеми формування національної економічної безпеки України», що знаходиться на сторінці 25 і є четвертою в списку літературних джерел, що міститься в кінці контрольної роботи. Тоді після цитати, взятої в лапки, студент ставить квадратні дужки, в яких відображає номер літературного джерела і номер сторінки — [4, с. 25].

Наступним етапом є уважним перегляд зібраного матеріалу і осмислення логіки викладу. На цьому етапі можливі деякі уточнення плану і його деталізація. Пункти плану розбиваються на підпункти і т.д.

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ

Перша сторінка це титульний лист. Він не нумерується.

На другій сторінці подається структура варіанту і план контрольної роботи. На наступних сторінках у відповідності до плану розкриваються теоретичні питання і подається розв'язок задачі. В кінці роботи подається список літератури в алфавітному порядку.

Виклад кожного питання роботи починати з суті справи, з постановки запитання, з в'яснення змісту який аналізує економічне явище чи процес. Потім необхідно перейти до характеристики притаманних цьому процесу рис та особливостей, показати всю різноманітність форм його проявів, відобразити його становлення і розвиток. Положення роботи не повинні бути декларованим. Кожну з них потрібно підкріплювати науковою аргументацією; системою доказів і роз'яснень, досвідом з практики. Важливо підкреслити різні точки зору з даної проблеми і висловити свою точку зору. Під час написання контрольної роботи необхідно уникати нагромадження пропозицій і фраз. Після цього робота підписується і готується до відправлення в деканат університету.

Список має включати не менше 5 літературних джерела (приклад оформлення літературних джерел дивіться далі).

Потім студент ставить свій підпис і дату.

Після рецензування роботи студент повинен ознайомитися із зауваженнями викладача та бути готовим до роз'яснення по зауваженнях. На екзамен студент прибуває з прорецензованою роботою та здає її викладачеві.

*Зразок оформлення контрольної роботи
(титульний аркуш)*

Міністерство освіти та науки, молоді та спорту України
Житомирський державний технологічний університет

Кафедра економічної теорії

Контрольна робота
з макроекономіки (варіант № __)

Роботу перевірів
ПІБ викладача.

Роботу виконав
студент III курсу
Поліщук І.П.
група ЗЕП-00-02
(номер залікової книжки)...

Зразок оформлення списку використаних літературних джерел

Літературне джерело	Приклад оформлення
<i>Законодавчі нормативні акти</i>	Кодекс законів «Про працю України» від 10.12.1971 року із змінами і доповненнями.
<i>Підручники</i>	Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.Г. Основи економічної теорії. Підручник. — К.: Вища школа, 1999. — С.312-321.
<i>Монографії</i>	Костенко А.В. Монографія Інституційні аспекти перебудови економіки України. К: 2009р., «Кондар»
<i>(чотири і більше авторів)</i>	Мікро- та макроекономіка: Підручник для студентів економічних спеціальностей: У 2-х частинах / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін. — К.: Основи, 1998. — С. 222.
<i>Журнальні статті</i>	Литвицький В. Макроекономічне обличчя України сьогодні.// Банківська справа. — 2001. — № 4. — С.28.
<i>Словники</i>	Библиотечное дело: Терминологический словарь / Сост. И.М. Сулова, Л.Н. Уланова.- 2-е изд.- М.: Книга, 1986.- 224 с.
<i>Газета</i>	Сторчак С. Посилення контролю за безпечним веденням робіт — пріоритет державної політики // Праця і зарплата.- 2002.- № 40.- С.4-5.

**ТЕМАТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ
ДО КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З КУРСУ «МАКРОЕКОНОМІКА»**

1. Основні протиріччя макроекономіки і шляхи їх подолання.
2. Неокласичні моделі економічного зростання.
3. Економічна система: зміст та характеристика.
4. Умови загострення глобальних проблем.
5. Макроекономіка та економічна політика.
6. Шляхи формування ринкових структур в економіці України.
7. Макроекономічні показники та їх характеристика.
8. Основні напрямки структурної перебудови економіки України.
9. Валовий внутрішній продукт як макроекономічна категорія.
10. Мультиплікатор автономних витрат.
11. Історія розвитку макроекономічної теорії.
12. Технологія як форма організації виробництва.
13. Циклічність як форма економічного розвитку.
14. Основні моделі економічного зростання.
15. Інфляція як економічна категорія.
16. Державні програми сприяння зайнятості.
17. Сукупний попит і сукупна пропозиція як модель економічної рівноваги.
18. Основні риси і характеристика соціальної політики держави.
19. Функція споживання.
20. Попит, пропозиція і ціна робочої сили на ринку праці.
21. Інвестиції та їх роль в ринковій економіці.
22. Економічна рівновага в умовах відкритості економіки.
23. Сукупні видатки. Рецесійний та інфляційний розрив.
24. Рахунок поточних операцій в платіжному балансі.
25. Визначення рівноважного валового внутрішнього продукту за методом «видатки-випуск».
26. Грошово-кредитне регулювання економіки.
27. Визначення рівноважного валового внутрішнього продукту за методом «вилучення-ін'єкції».
28. Гроші і грошові агрегати.
29. Законодавство України про банківську систему.
30. Модель економічного кругообігу в умовах змішаної економіки.
31. Банківський резерв і його економічний зміст.
32. Основні функції макроекономіки.
33. Державний бюджет та його характеристика.
34. Сутність і структура товарного ринку.
35. Грошовий ринок.
36. Індекс цін як макроекономічний показник.

37. Банківська система в умовах ринку.
38. Структурна модель економічного кругообігу.
39. Модель IS — LM як аналітичний засіб макроекономічної політики.
40. Відсоткова ставка як макроекономічний показник.
41. Платіжний баланс, зміст і структура.
42. Дефлятор валового внутрішнього продукту.
43. Валютний курс, та валютне котирування.
44. Безробіття та його характеристика.
45. Економічне зростання та його фактори.
46. Сутність та структура економічного циклу.
47. Вплив науково-технічного прогресу на економічне зростання.
48. Втрати економіки від циклічного безробіття. Закон Оукена.
49. Науково-технічний прогрес та його форми.
50. Кейнсіанська модель сукупної пропозиції.
51. Економіко-екологічні проблеми та шляхи їх вирішення.
52. Кейнсіанська теорія як теоретична база державного регулювання.
53. Зовнішньоекономічна діяльність та її форма.
54. Споживання та заощадження як Функції доходу.
55. Національне господарство України та його характеристика.
56. Фіскальна політика та державний бюджет.
57. Глобалістика і глобальні проблеми.
58. Грошово-кредитна політика держави.
59. Товарний ринок та його структура.
60. Причини виникнення і соціально-економічні наслідки інфляції.

ЗАДАЧІ З КУРСУ «МАКРОЕКОНОМІКА»**Задача № 1**

Країна А має такі макроекономічні показники (млрд. у. о.): заробітна плата (ЗП) становить 156, дохід від індивідуального бізнесу (змішаний дохід) (ЗД) — 48, валовий корпоративний прибуток (ВКП) — 96, неприбуткові податки (НП) — 37, субсидії (С) — 12.

Розрахуйте ВВП за доходами.

Задача № 2

У 2001 р. номінальний ВВП країни В становить 317 млрд дол. США, реальний ВВП — 294 млрд. дол. США.

Розрахуйте величину реального ВВП у 2002 р., якщо відомо, що дефлятор ВВП збільшиться на 13 %, а номінальний ВВП очікується одержати обсягом 335 млрд. дол. США.

Задача № 3

Структура ВВП країни Г за категоріями використання у звітному році була такою (відсотки від номінального ВВП): споживання домашніх господарств — 53, державні закупівлі товарів і послуг — 26, інвестиції в основний капітал — 18, інвестиції у зміну товарно-матеріальних запасів — 2, витрати на чисте придбання цінностей — 0,1; чистий експорт — 0,9. Розрахуйте номінальний і реальний ВВП, якщо: видатки на державні закупівлі товарів і послуг у звітному році становили 125 млрд. у. о., індекс цін ВВП (дефлятор) — 130%.

Задача № 4

У поточному році номінальний ВВП країни становив 2500 млн. дол. США, у базовому році — 2200 млн. дол. США. Дефлятор ВВП у поточному році — 107, 5%. Визначити темп приросту реального ВВП у поточному році.

Задача № 5

Чисельність населення країни дорівнює 50 млн. осіб; 12 млн. осіб — діти до 16 років, а також люди, які перебувають у тривалій ізоляції; 15 млн. осіб — вибули зі складу робочої сили (пенсіонери, студенти і домогосподарки); 3 млн. осіб — безробітні; 1 млн. осіб — працівники з неповним робочим днем, які шукають кращу роботу. Розрахуйте: а) чисельність робочої сили; б) рівень безробіття.

Задача № 6

Розрахуйте згідно із законом Оукена відносно відставання фактичного ВВП від потенційного за таких умов: фактичне безробіття – 9 %, фрикційне безробіття — 2%, структурне безробіття — 4%.

Задача № 7

Розрахуйте темп інфляції у другому році, якщо індекс цін у першому році становив 116 % , у другому році 140 % .

Задача № 8

В країні Д чисельність робочої сили у попередньому році становила 75 млн. осіб, чисельність зайнятих — 68 млн. осіб, природний рівень безробіття дорівнює 6%. Розрахуйте циклічне безробіття і втрату потенційного ВВП у відсотках.

Задача № 9

Економіка країни характеризується такими даними (млрд. у. о.): $Y = C + I + G$; $C = 100 + 0,8Y$; $I = 50$; $G = 50$. Визначте рівноважний обсяг національного виробництва (ВВП), величину заощаджень і споживання.

Задача № 10

У поточному році номінальна відсоткова ставка становила 15%, темп інфляції — 4%. Визначте реальну відсоткову ставку.

Задача № 11

Вартість інвестиційного проекту становить 100 млрд. грн., норма прибутку — 50%, податок на прибуток — 30 %. Номінальна відсоткова ставка дорівнює 15 %, темп інфляції — 8%.

Обчислити очікуваний чистий прибуток.

Задача № 12

В країні безподатковий дохід населення за звітний рік збільшився на 90 млн. грн., а споживчі витрати — на 60 млн. грн.

Визначте граничну схильність до заощадження.

Задача № 13

Номінальний ВВП України у 2000 р. становив 163,2 млрд. грн., споживчі витрати — 54 %, внутрішні валові інвестиції — 20 %, чистий експорт — 0. Розрахуйте обсяг державних закупок товарів і послуг у грошовому вираженні.

Задача № 14

Економіка країни в минулому році характеризувалася такими витратами млрд. у.о.: $C = 20 + 0,8(Y - T + TR)$; $I = 30 + 0,1Y$; $G = 40$; $X_N = 10 - 0,04Y$; $T = 40$; $TR = 10$. Визначте обсяг ВВП (Y) за витратами.

Задача № 15

Економіка країни перебуває в стані рівноваги, який характеризується такими макроекономічними показниками (млрд. грн.): потенційний ВВП становить 2500, фактичний реальний — 2300, гранична схильність до споживання дорівнює 0,7.

Розрахуйте величину рецесійного розриву, якщо ціни за час його усунення зростуть на 10 %.

Задача № 16

Економіка країни перебуває в стані макроекономічної рівноваги і характеризується такими показниками (млрд. грн.): фактичний номінальний ВВП дорівнює 1200, потенційний — 1100, гранична схильність до споживання дорівнює 0,75.

Розрахувати інфляційний розрив економіці.

Задача № 17

На початку року ВВП країни становив 500 млрд. грн., інвестиції — 50 млрд. грн. Наприкінці року ВВП збільшився до 600 млрд. грн. за рахунок зростання інвестицій до 75 млрд. грн.

Розрахуйте величину мультиплікатора інвестицій наприкінці аналізованого року.

Задача № 18

Грошова маса країни характеризується такими показниками (млрд. грн.): готівкові гроші становлять 3,3.; строкові депозити — 2,2; поточні рахунки — 2,1; розрахункові рахунки підприємств — 1,2; кошти клієнтів за трастовими операціями банків — 0,9; кошти Держстраху — 0,75. Чому дорівнює агрегат M2?

Задача № 19

НБУ вирішив збільшити пропозицію грошей на 330 млрд. грн. На скільки треба збільшити грошову масу за умови, що коефіцієнт готівки дорівнює 0,3, а резервна норма становить 15 %.

Задача № 20

Банківські депозити збільшилися на 200 млн. грн. Норма банківських резервів на цей період становила 20 %. На скільки може зрости пропозиція грошей?

Задача № 21

Загальні резерви комерційного банку становлять 580 млн. грн., депозити — 2550 млн. грн. Норма обов'язкових банківських резервів — 20%.

Як може змінитися пропозиція кредитних грошей, якщо банк вирішить використати свої надлишкові резерви для видачі кредитів.

Задача № 22

Національний банк продав комерційним банкам державні облігації на суму 750 млн. грн.

Як зміниться пропозиція кредитних грошей, якщо комерційні банки повністю використають свої кредитні можливості за умови, що норма обов'язкових резервів — 18% ?

Задача № 23

Облігація приносить сталий процент у сумі 200 грн. на рік. Заповніть таблицю.

Процентна ставка	Ціна облігацій, грн.
5	?
4	?
?	2000
?	800
15	?
20	?

Задача № 24

В економіці країни зайнято 25 млн. осіб. Кількість безробітних становить 6 млн. осіб. Через один місяць із загальної чисельності зайнятих 600 тис. осіб втратили роботу, а 1,5 млн. осіб припинили пошуки роботи.

Визначте за цих умов чисельність зайнятих (працюючих), кількість безробітних та рівень безробіття.

Задача № 25

Рівень фактичного безробіття становить 12 %, природного — 6 %. Фактичний ВВП становить 190 млрд. грн.

Визначте за цих умов втрати ВВП від циклічного безробіття.

Задача № 26

За наведеними в таблиці даними про трудові ресурси та зайнятість в минулому та поточному роках розрахувати:

- чисельність безробітних;
- рівень безробіття.

Показник	Минулий рік	Поточний рік
Робоча сила, млн. осіб	36,24	37,18
Зайняті, млн. осіб	32,71	35,54
Безробітні, млн. осіб	?	?
Рівень безробіття, %	?	?

Задача № 27

В країні на початок року працювало 15,42 млн. осіб, кількість безробітних становила 1,05 млн. осіб. На кінець року з різних причин було звільнено 0,12 млн. осіб, а 0,37 млн. осіб припинили пошук роботи.

Визначте на кінець року кількість зайнятих, кількість безробітних та рівень безробіття.

Задача № 28

Реальний ВВП країни у 2002 р. становив 18 млрд. грн. Чисельність населення — 32,2 млн. осіб. У 2003 р. очікується одержати реальний ВВП обсягом 20,1 млрд. грн., а приріст населення — на 2,3%.

Визначте темп приросту реального ВВП на душу населення у 2003 р.

Задача № 29

Реальний обсяг ВВП країни у 1929 р. становив 710 млрд. у.о., чисельність населення 121 млн. осіб. У 1940 р. чисельність населення збільшилась до 139 млн. осіб, а реальний ВВП — до 773 млрд. у.о. Визначте: 1) темпи зростання реального ВВП за період з 1929 по 1940 р.; 2) темпи зростання чисельності населення країни за цей період; 3) темпи зміни реального ВВП на душу населення.

Поясніть збільшення першого і зменшення третього показника.

Задача № 30

Розрахуйте сальдо рахунка поточних операцій, сальдо рахунка капітальних операцій і сальдо статті «Помилки та упушення» за таких умов (млн. грн.):

експорт товарів	+2700
імпорт товарів	-2940
чисті надходження від послуг	+180
чисті доходи	-15
поточні зовнішні трансферти	+65
рахунок операцій з капіталом	-210
прямі інвестиції	+205

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ СТУДЕНТАМ З ПІДГОТОВКИ КУРСОВИХ РОБІТ

Одним із специфічних способів залучення студентів до науково-дослідницької роботи і глибшого самостійного засвоєння предмету є підготовка і захист курсової роботи.

Виконання курсової роботи є більш відповідальною і нелегкою справою в порівнянні з контрольною роботою. Це якісно новий етап вивчення курсу макроекономіки. Виконання її в економічних ВНЗ і на економічних факультетах має велике значення. Воно сприяє глибокому розумінню студентами вивченого матеріалу, більш відповідальному їх ставленню до пошуку рекомендованої літератури. Виконуючи курсову роботу, студент знайомиться на практиці з основами науково-дослідницької роботи: підбирає і опрацьовує матеріал для дослідження, здобуває навички формування самостійних висновків, оволодіває економічною термінологією.

Підготовка курсової роботи з макроекономіки примушує студента вникати і аналізувати сучасні явища господарського життя, сприяє тому, що основні положення ринкової економіки стають глибоким переконанням студента — майбутнього спеціаліста в обраній галузі роботи.

Тому важливо роз'яснити студенту призначення курсової роботи, направити його по найраціональнішому шляху. Насамперед необхідно ознайомити його з вимогами, які ставляться перед курсовими роботами.

1. Зміст курсової роботи повинен бути розкритий з наукових позицій, у тісному зв'язку з вимогами діючими законами і нормативними актами України.

При цьому необхідні не механічний їх переказ, а творче осмислення і використання.

2. Теоретичний матеріал потрібно викладати змістовно і зрозуміло. Конкретні цифри, факти, з одного боку, повинні служити підтвердженням думок, висловлених автором роботи, з іншого — аналіз їх може послужити основою для нових висновків і пропозицій. Тому, коли студент приступає до виконання курсової роботи, йому потрібно потурбуватися про підбір цифрових даних, практичного матеріалу, необхідних для глибокого висвітлення теми. Таким чином, курсова робота повинна мати елементи аналізу, дослідження, мати науковий характер.

3. Курсова робота повинна бути працею індивідуальною, а не монтажем відміток із різних літературних джерел, журнальних і газетних статей тощо.

4. При викладі матеріалу необхідно слідкувати за послідовністю, логічністю, зв'язком між питаннями теми.

5. Об'єм курсової роботи повинен складатися з 35-40 аркушів формою А-4. Структура її повинна бути такою: план, вступ, виклад основного матеріалу, висновки.

У вступі необхідно коротко охарактеризувати значення, актуальність теми, показати її важливість для розвитку і вдосконалення ринкових відносин і, нарешті, формулювати завдання, які стоять перед дослідником. Виклад основного матеріалу повинен мати характеристику питань теми і бути повним, чітким, глибоко аргументованим.

У висновку даються узагальнення з теми, оцінки всього дослідження, сформульовані на 2-3 сторінках.

Роботу необхідно писати простою, чіткою мовою. Потрібно уникати книжкових фраз, не допускати повторень, слідкувати, щоб у тексті не було думок, протилежних одна одній.

Важливе значення має вибір теми курсової роботи. На стаціонарному відділенні порядок вибору теми, як правило, встановлюється відповідною кафедрою інституту. Запропонувавши теми студентам-заочникам, необхідно врахувати їх особливості, інтерес до тієї чи іншої теми, а також реальну можливість знаходження і використання конкретного, фактичного матеріалу, необхідного для дослідження.

Після вибору теми, яка відповідає інтересам студента і профілю його роботи, він приступає до наступного етапу підготовки курсової роботи — підбору і вивчення літератури з теми.

Підбір літератури необхідно починати з вивчення законодавчих і нормативних актів. При цьому доцільно використовувати алфавітні і предметні покажчики. Це значно полегшує та прискорює роботу.

Для полегшення підбору літератури, маючи на увазі першочерговий орієнтир, можна використовувати літературу за програмою макроекономіки, рекомендованої до теми, в яку включена курсова робота.

Після визначення необхідного для виконання роботи основного кола літератури за програмою студенту слід познайомитися по каталогу з необхідною для висвітлення його теми літературою, яка є в районних, міських, обласних бібліотеках, ознайомитися з обговоренням проблеми на сторінках журналів, підібрати дані по темі в газетах.

Підібравши таким чином необхідну для дослідження літературу, потрібно її потім уважно вивчити, щоб подумки уявити послідовність викладу матеріалу у своїй майбутній роботі. Вивчаючи літературу, необхідно робити виписки найбільш важливих положень, визначення,

фактів для того, щоб потім не повертатися до прочитаного. Записи зручніше робити на невеликих окремих листках у вигляді:

- 1) виписок основних положень своїми словами;
- 2) цитат з вказівкою джерела.

Паралельно з цим доцільно виписувати власні думки, критичні зауваження до тексту, якщо вони виникають.

В процесі роботи над літературою потрібно обмірковувати питання про відбір і можливості використання даного фактичного матеріалу.

Тільки після цього приступати до складання плану курсової роботи.

Складання плану курсової роботи впливає з вивчення студентами певного кола літератури. План роботи включає в себе найбільш важливі моменти теми. Він повинен охоплювати всю сукупність наукових проблем, але водночас не може бути занадто великим. Правильний план включає в себе 3-5 основних питань. Включати в план велику кількість питань не варто.

План, відповідним чином оформлений, пред'являється науковому керівнику особисто затвердженим. Якщо у студента є питання, пов'язані з складанням плану, виникли будь-які сумніви, труднощі, він може звернутись на кафедру до наукового керівника за консультацією. При цьому він має можливість одержати консультацію як по плану до його затвердження, так і по змісту теми після затвердження плану.

Отримавши затвердження плану на кафедрі, студент приступає до написання курсової роботи. Написання курсової роботи повинне здійснюватися у відповідності до складеного плану. Викладати матеріал слід послідовно, логічно, у тексті роботи одне питання від іншого необхідно розмежовувати, даючи їм підзаголовки. Але це не повинно порушувати зв'язки між питаннями. У викладі вони мають бути пов'язані так, щоб одне питання витікало з іншого.

Теоретичні питання при дослідженні необхідно підтверджувати за допомогою аналізу фактичного матеріалу. При цьому використаний фактичний матеріал рекомендується представляти у вигляді таблиць, діаграм тощо. До наведених в тексті цифрових даних, цитат слід робити виноску, які оформляються так: наведена цифра чи думка позначається порядковим номером: 1, 2, 3 тощо, в залежності від послідовності. Цей же номер ставиться знизу сторінки. Після нього вказується джерело за схемою: прізвище, ініціали автора, точна назва книги (журналу), том, місце і рік видання, сторінка. Якщо ж дані наводяться повторно із того ж джерела, замість детального посилання на джерело вказується: «Тут же, стор...». Якщо думки викладаються своїми словами, у виносці вказується: «Див. там-то (і повне посилання на джерело), стор...».

Дуже важливо при аналізі використовувати дані про роботу конкретного підприємства в місті, районі, або групи підприємств. Ці дані мо-

жуть бути взяті з різних джерел, або звітності підприємств, а також із опублікованих у пресі і підтверджених аудитором щорічних рахунків про господарську діяльність підприємства, банку, фірми.

При використанні фактичного цифрового матеріалу потрібно уникати нагромодження факторів. Фактів може бути небагато, але вони повинні бути точними, переконливими. При висвітленні стійких тверджень можна обмежуватись характеристикою загально прийнятих, які не викликають сумніву, положень. У таких випадках, коли студент характеризує спірні, дискусійні питання, він повинен представити існуючі в економічній літературі точки зору, дати їм оцінку і висловити своє ставлення до предмета, свою точку зору на предмет.

Після викладу основної частини теми необхідно дати висновок. У висновку потрібно підбити підсумок дослідженню, зробити узагальнення до теми. Потім весь текст треба уважно відредагувати. Після цього його потрібно охайно переписати. В кінці студент повинен переписати список літератури, який він використовував при підготовці роботи. Список складається в наступній послідовності: закони, постанови і декрети уряду (міністерства), навчальна література, монографії та інші наукові праці, журнальні і газетні матеріали, фактичні матеріали (річні звіти, статистичні дані тощо). Після списку літератури ставиться підпис студента і дата виконання роботи.

Робота повинна бути охайно оформлена, сторінки — пронумеровані. Нумерація сторінок посередині, зверху кожної сторінки. При написанні тексту необхідно залишати поля для відміток рецензента. На титульному листі роботи повинні бути поставлені прізвища та ініціали керівника, а також всі дані про студента: його курс, факультет, спеціальність, тема роботи. Для студента-заочника, крім цього, — місце роботи, посада, на якій знаходиться, і домашня адреса. Виконана у відповідності до вказаних вимог робота відноситься на кафедру інституту для рецензування.

Студенти заочної форми навчання здають курсові роботи в деканат для реєстрації і рецензування.

Рецензує роботу викладач, який затвердив план курсової роботи. При цьому всі зауваження, які виникають при перевірці роботи, він повинен відмітити на полях. Для того, щоб жодне із зауважень рецензента не пройшло поза увагою студента, відмітки необхідно робити чорнилом, відмінним за кольором від чорнила, яким написана курсова робота.

Крім зауважень на полях, рецензент пише на спеціальному бланку розгорнуту рецензію на роботу. В рецензії вказується: 1) загальна оцінка роботи; 2) її позитивні сторони; 3) недоліки роботи; 4) напрямки, в яких потрібно працювати над поглибленням аналізу дослідницької теми або розділу курсу.

Саме тут перераховується література, яку студент повинен опрацювати додатково. У випадку позитивного в цілому виконання роботи в рецензії ставиться відмітка «Допускається до захисту», у випадку негативного — «Не допускається до захисту» або «З'явитися на консультацію».

Студент, який одержав при рецензуванні оцінку «Незадовільно», виконує роботу знову з урахуванням зауважень рецензента, зроблених в рецензії і на полях. Перероблений текст разом з першочерговою рецензією він відправляє на повторне рецензування одному й тому ж рецензенту.

Студент, який одержав рецензію з відміткою «Допускається до захисту» і з передчасною оцінкою за чотирибальною системою, готується до захисту роботи. При цьому обов'язковою умовою є глибока проробка тих положень, на недоліки висвітлення яких звернув увагу викладач.

Захист курсової роботи проводиться в установлені кафедрою строки. Вона приймається комісією в складі не менше двох чоловік: викладача-рецензента і завідувача кафедри або іншого викладача, ним виділеного. Захист можна провести відкрито, в присутності студентської групи.

Виходячи на захист, студент пред'являє комісії прорецензовану роботу з рецензією на неї. Під час захисту комісія визначає такі моменти: 1) знання студентом основних питань теми, над якою він працював; 2) знання основних законодавчих і нормативних актів, які повинні бути використані при виконанні курсової роботи на цю тему; 3) знання іншої літератури, вказаної в списку; 4) вміння пов'язати теоретичні положення теми з практикою, ілюструвати відповідні положення сучасним цифровим матеріалом; 5) з'ясовує успішність роботи студента над уникненням недоліків, вказаних в рецензії і помічених на полях.

Під час захисту студенту виставляється кінцева оцінка за роботу: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». З урахуванням виступу на захисті, оцінкою «відмінно» оцінюється робота, в якій даний самостійний аналіз фактичного матеріалу, творчо досліджена тема, зроблені самостійні правильні висновки, пропозиції; оцінкою «добре» — робота, виконана на високому теоретичному рівні, яка повно і всебічно висвітлює питання теми з остаточно глибоким викладом матеріалу; оцінкою «задовільно» — робота, в якій правильно і достатньо повно висвітлені основні питання теми. «Незадовільно» на захисті курсової роботи проставляється в тому випадку, якщо студент не підготувався до захисту і під час захисту виявив незнання теми. Тоді комісія, яка

приймає захист, повинна вирішити, чи буде цей студент захищати роботу повторно, чи йому слід виконати роботу з іншої теми.

Захищена курсова робота залишається на кафедрі. Кращі курсові роботи можуть бути представлені на виставку студентських робіт. Найбільш цікаві із них можна рекомендувати для опублікування в збірниках студентських робіт інституту.

Виконання курсової роботи з макроекономіки має дуже важливе значення для студента. Воно сприяє кращому оволодінню курсом макроекономіки, вчить навикам самостійного дослідження, яке є суттєво необхідним для спеціаліста вищої кваліфікації.

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З МАКРОЕКОНОМІКИ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОГО І ЗАОЧНОГО ВІДДІЛЕНЬ**

1. Перехідна економіка: сутність і характеристика.
2. Інвестиції і інвестиційна діяльність.
3. Макроекономічні показники в системі національних рахунків.
4. Циклічність як форма економічного розвитку.
5. Ринок праці.
6. Державне регулювання економіки.
7. Банки і банківська система України.
8. Грошово-кредитна політика держави.
9. Зайнятість і безробіття як макроекономічні категорії.
10. Бюджетно-податкова політика держави.
11. Зовнішньоторговельна політика держави.
12. Інтеграційні процеси у світовому господарстві.
13. Глобальні і національні проблеми економіки України.
14. Особливості агропромислової політики України.
15. Сталий розвиток економіки та шляхи його забезпечення.
16. Науково-технічний прогрес і економічне зростання.
17. Податкова система України.
18. Фінансово-промислові групи в Україні.
19. Проблеми та шляхи удосконалення державної політики України у галузі енергозбереження.
20. Проблеми національної конкурентоспроможності та пріоритети конкурентної політики в Україні.
21. Регулювання природних монополій: сучасний стан та напрямки удосконалення.
22. Особливості реформування сільського господарства в Україні.
23. Фінансовий ринок України: етапи формування та сучасні тенденції.
24. Інноваційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми.
25. Валютний ринок та механізм його функціонування.
26. Бюджет і бюджетна політика України.
27. Конкурентна політика держави як передумова ефективності економіки.
28. Державний сектор економіки: проблеми підвищення ефективності функціонування.
29. Державна регуляторна політика як складова економічного розвитку.

-
30. Вплив інтернаціоналізації виробництва на ефективність національної економіки.
 31. Соціальна функція держави та фіскальний механізм її реалізації.
 32. Євроатлантична інтеграційна політика України.
 33. Політика розвитку депресивних аграрних територій України.
 34. Зовнішньоекономічна діяльності України.
 35. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання.
 36. Проблеми реалізації транзитного потенціалу України.
 37. Нова економічна політика.
 38. Реалії та перспективи економічного зростання в Україні.
 39. Особливості розробки і шляхи впровадження економічної політики уряду України.
 40. Зовнішньоекономічна діяльність уряду України: сутність та характеристика.

**ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ ТА ЗАЛІКУ
З «МАКРОЕКОНОМІКИ»**

1. Макроекономіка як наука.
2. Основні функції макроекономіки.
3. Об'єкт і предмет макроекономіки.
4. Макроекономічна теорія як основа економічної політики.
5. Економічні системи: суть, характеристики.
6. Система національних рахунків і баланс народного господарства.
7. Основні показники макроекономічних вимірювань.
8. Методи обчислення валового внутрішнього продукту.
9. Валовий національний продукт та його економічний зміст.
10. Макроекономічні параметри та їх характеристика.
11. Циклічні коливання, їх причини і характеристика.
12. Сутність і структура економічного циклу. Види економічних циклів.
13. Зайнятість і безробіття.
14. Макроекономічний кругообіг в умовах чистого ринку.
15. Сукупний попит і сукупна пропозиція як модель економічної рівноваги.
16. Сутність сукупного попиту.
17. Сукупна пропозиція на основі виробничої функції.
18. Кейнсіанська модель сукупної пропозиції.
19. Споживання і заощадження як функції доходу.
20. Гранична схильність до споживання та заощадження.
21. Інфляція: її суть, види, характеристика.
22. Інвестиції, їх роль в економіці.
23. Відсоткова ставка як чинники інвестиційного попиту.
24. Рівноважний ВВП та потенційний.
25. Модель макроекономічної рівноваги «витрати-випуск».
26. Роль держави у регулюванні економіки.
27. Модель економічного кругообігу в умовах змішаної економіки.
28. Основні економічні функції держави.
29. Класична теорія макроекономічного регулювання.
30. Кейнсіанська теорія як базис державного регулювання економіки.
31. Погляди кейнсіанців і монетаристів на проблему регулювання економіки.
32. Місце і роль податків у фіскальній політиці. Крива Лаффера.
33. Фіскальна політика та державний бюджет. Способи збалансування державного бюджету.

34. Грошова пропозиція та грошові агрегати.
35. Процентна ставка як ціна грошей.
36. Банківська система у ринковій економіці.
37. Грошово-кредитне регулювання ринкової економіки.
38. Модель економічної рівноваги на товарному та грошовому ринках.
39. Платіжний баланс та його економічний зміст.
40. Валютний курс. Форми котирування валютного курсу.
41. Зовнішня торгівля та її вплив на рівень ВВП.
42. Чистий експорт та його економічний зміст.
43. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
44. Ринок праці та механізм його функціонування.
45. Державна політика забезпечення зайнятості населення.
46. Безробіття та інфляція. Крива Філіпса.
47. Економічна нерівність та державна політика соціального захисту населення.
48. Соціальне страхування.
49. Економічне зростання і економічний розвиток.
50. Сутність і структура всесвітнього господарства.
51. Місце економіки України у світовому господарстві.
52. Фактори економічного зростання.
53. Номінальний та реальний ВВП. Дефлятор ВВП.
54. Основні моделі економічного зростання.
55. Модель економічного зростання «вилучення-ін'єкції».
56. Прецесійний та інфляційний розрив.
57. Соціально-економічні наслідки інфляції.
58. Антиінфляційна політика держави.
59. Валові та чисті інвестиції. Фактори інвестування.
60. Мультиплікативна зміна реального ВВП.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАТЬ СТУДЕНТА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ

✓ оцінка «відмінно» виставляється студентові, який всебічно, безпомилково, в логічній послідовності й ґрунтовно відповідає на поставлені запитання, вільно виконує практичні завдання, передбачені навчальною програмою, знає основні і додаткові наукові джерела, а також вміє їх аналізувати;

✓ оцінка «добре» виставляється студентові, який виявив повне знання з поставлених запитань та володіє методами виконання практичних завдань, але припускається логічної непослідовності або виявляє недостатньо глибоке знання навчального матеріалу, знає основні і додаткові наукові джерела;

✓ оцінку «задовільно» отримує студент, який виявив знання суттєвих елементів навчального матеріалу і виконує практичні завдання з незначними помилками, але має необхідні знання, щоб виправити їх з допомогою викладача, має уявлення про зміст основних і додаткових наукових джерел;

✓ оцінка «незадовільно» виставляється студентові, який не володіє знанням суттєвих елементів навчального матеріалу, припускається грубих помилок під час виконання практичних завдань і не має достатньої підготовки для їх виправлення з допомогою викладача.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАТЬ СТУДЕНТА
ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ**

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою університету (в балах)
A	Відмінно	90-100
B	Добре	81-89
C		70-80
D	Задовільно	61-69
E		50-60
FX	Незадовільно, з обов'язковим перескладанням окремих модулів	26-49
F	Незадовільно, з обов'язковим перескладанням повного курсу	0-25

ЗМІСТ

Загальні відомості про навчальну дисципліну	3
Тематичний план курсу і розподіл навчального часу.	5
Навчальна програма курсу «Макроекономіка»	6
Зміст тем курсу «Макроекономіка».	11
Тема 1. Макроекономіка як наука	11
Тема 2. Макроекономічні показники в системі національ- них рахунків.	20
Тема 3. Ринок праці	30
Тема 4. Товарний ринок	44
Тема 5. Грошовий ринок.	55
Тема 6. Інфляційний механізм	80
Тема 7. Споживання домогосподарств.	93
Тема 8. Приватні інвестиції	107
Тема 9. Сукупні витрати і ВВП.	118
Тема 10. Економічна динаміка	134
Тема 11. Держава в системі макроекономічного регулю- вання.	150
Тема 12. Зовнішньоекономічна діяльність.	162
Методичні рекомендації студентам заочної форми навчання з підготовки і написання контрольних робіт з курсу «Макро- економіка»	173
Тематика теоретичних питань до контрольних робіт з курсу «Макроекономіка»	179
Задачі з курсу «Макроекономіка»	181
Методичні рекомендації студентам з підготовки курсових робіт.	186

Тематика курсових робіт з макроекономіки для студентів денного і заочного відділень	192
Питання для підготовки до іспиту та заліку з «Макроеконо- міки»	194
Критерії оцінки знань студента за національною системою . . .	196
Критерії оцінки знань студента за рейтинговою системою . . .	197

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Костянтин Степанович СОЛОНІНКО

МАКРОЕКОНОМІКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Підписано до друку 21.08.2015 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 11,25. Тираж – 300 прим.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.